

Date

**kovara
kulturi**

Nr: 17, Wisar 2002

Vate

Kovara Kulturi

Hûmare: 17

Wisar 2002

Serredaktor:

Malmîsanij

Redaksiyon:

Haydar Diljen, J. Îhsan Espar,
Malmîsanij, Mehmet Uzun

Însiyatîfê destpêkerdişî:

Osman Aytar, Yildiray Beyazgul,
Çeko, Mûnzûr Çem, Memo Darrêz,
Nîhat Elî, Cemîl Gundogan, Lerzan Jandîl,
Huseyîn Kulu, Seyîdxan Kurij,
Robîn Rewşen, Kamer Soylemez
Kazim Temurlenk, Şukrî Urgan

Temsîlkarê Almanya:

Mûnzûr Çem

Faks: +49 - 30 - 611 33 19

Seba aboneyîye û têkiliye (Almanya de):

Vate

Postfach: 30 21 07

10 752 Berlin/Almanya

Temsîlkarê Berlîni:

Aydin Bîngol

Temsîlkarê Norveçî:

M. Darrêz

Box: 2545

7001 Trondheim/NORVEÇ

Temsîlkarê Hollanda

Ferhad Amedî

Delfzyl Str. 81

6835 CM Arnhem/HOLLANDA

Tel: +26-323 26 95

Şertê aboneyîye:

Welat	serrêk	6 aşmî
Tirkiya:	40 DM.	20 DM.
Almanya:	40 DM.	20 DM.
Swed:	250 SEK.	125 SEK.
Welatê bînî:	70 DM.	35 DM.

Vayî: 10 DM./50 SEK.

Îlan:

Riperrêk: 200 DM./1000 SEK.

Nêm riperr: 100 DM./500 SEK.

Çarêgriperr: 50 DM./250 SEK.

Çap: Apec Tryck & Förlag, Stockholm

ISSN:1401-2995

Postgiro:

Kurdiska Kultur och Språkföreningen
475 16 98-4 SWEDEN

Adresa têkiliye:

Ihsan Tûrkan

Eksätravägen, 186

S-127 61 Skärholmen/SWEDEN

Tel: +46-(0)8-97 76 56

E-mail: ihsan.turkan@chello.se

Berpirsiyariya her nuştayi ya nuştexî/nuştexe bi xo ya.

TEDEYÎ

Wendoxan rê	3
Roşan Lezgîn, Baba	4
C. Zerdûst , "Derdê Ma Zî O yo Ke Ganîmendîşê Na Lehçe de Wa Tenê Faydeyê Ma Bibo"	6
Heydo Keçanic , Warê Dîyarî	15
W. K. Merdimîn , "Ti Heta Mîraz Kirî, Şar Patîle Dûno Pera"	16
Mûnzûr Çem , Di Şêrê Kurdîstanî: Alîşêr û Zerîfa	20
Hamdî Ozyûrt , Vatişê Bêvateyî	26
Mela Muhammedê Hezanî (Mem), 'Eqîdetu'l-Îmanî	28
J. Îhsan Espar , Kitaban ra	42
Firat Çelker , Vateyê Verênan	49
Seyîdxan Kurîj , Fekê Çewligî de Antişê Karan (Fîlan)	51
Jêhatî Zengelan , Şah Îsmayîl	57
Mela Kamilê Puexî ra Şîrî	69
Roşan Lezgîn , Îdyomê Ma-I	76
W. K. Merdimîn , Tepîşîyayîşê Şêx Şerîfî	84
Firat Çelker , Rîpelê Fîqrayan	86
Erkan Çewligîj , Dîlberê	88
IKK , Raya Pêroyîye rê	89
Xezala Şarikî , Şeratkerdişî Keyney Qadî	91
Mihani Licokic , Liwe û Şêr	97
Malmisanîj , Çend Fotografê Kanê Dêrsimîjan	100
Gawanê Welatî , Welat Vonû	106
Celadet Ali Bedirxan , Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-XVII	107
Alfabe	112

WENDOXAN RÊ

Wendoxê hêcayî,

Ma newe ra pîya yê. No mabên (beyntar) de hûmara 13 û 14. a Vateyî Tirkîya de newe ra neşr bîy û welat resay.

Seke ma hûmara 16. de nuştbi, ma na hûmara de kitabê Mela Muhammedê Hezanî (Mem), Eqîdetu'l-Îmanî newe ra neşr kenî. No kitab 1981 de bi herfanê erebkî nusîyayo labelê tîya newe bi herfanê latînkî vejîyêno.

Di şîrê Mela Kamilê Puexî, Çewlîgî ra resay ma. Şîma na hûmare de nê şîran zî wanenî.

Nuşteyê ke welat ra yenî vera-vera vêşî benî. Zafaneyê (vêşaneyê) nuşteyan û roportajanê na hûmara ma welat ra ameyî. Ma seba naye keyfweş î, çunke çimeyê Vateyî welatê ma yo.

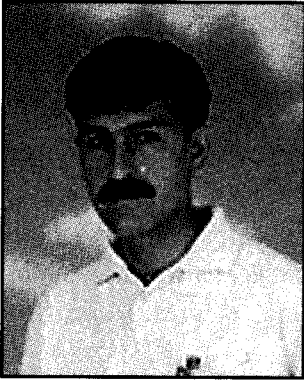
Aşmanê (menganê) peyênan mîyan de çend kitabê kîrmanckî yê neweyî vejîyayî. Redaksiyonê ma ra J. Îhsan Espar na hûmare de nê kitaban bi şîma dano şînasnayîş (naskerdiş).

Qapaxê peyên ê hûmara ma ya 16. de yew fotograf bi. Ma binê fotografi de nuştbi "Yado û Ado". Tayê wendoxanê ma yê hessasan ma pê hesnay ke keso ke nê fotografi de Yadoyî het o Ado nîyo labelê Husî Begon o çewlîgij o. Wa nê wendoxê ma yê hessasî berxudar bî ke ma naye ra haydar (agahdar) kerdî.

Şîma zî fikr û rexneyanê xo ma rê binusî, wa Vate de vateyê şîma zî bibo.

Vate

BABA

Roşan LEZGİN

-Aaa... Aaa... A. Piş... Pişş... Pişşş...

-Dada!

-Ha dada qurban.

-Babê mi key yeno?

-Babê kêna mi şîyo xebate. Cayêko dûûûrî!..

-Babê mi şîyo hebate, ma lê pelan ano?

-E dada mi. Babê kêna mi şîyo xebate ma
rê peran ano.

-Jaf ano?

-Zaf ano.

-Babê mi jaf pelan ano, ma hendî şelê jiblan la nan nêdanê alê?

-E vereka mi. Ma hendî serê zibilan ra nan nêdanê arê. Ma nanê
firine wenê...

-Babê mi jaf pelan biyalo, ej vana wa mi lê veyvekêka naylone bielêno.
Wa polê aye jî eşto, e dada?

-E qijkeka mi. Wa porê aye zî estbo û çimê aye zî hêşînî bê.

-Citeyê şolanê şulan jî mi lê bielêno, laaa...

-Baba, kêna mi rê citêy solanê sûran zî erênenno.

-Wa baba bêlo...

-Aaa... Aaa... A. Piş... Pişş... Pişşş...

-O dada!

-Ha dada qurban.

-Babê mi çi lê cilê ho nêbeldê?

-O cayo ke baba şîyo de yew cilan nêdano xo ra.

-Dada!

-Ha dada bi qurban.

-Tî çi lê hel loj cilanê babayî boy kena û belmena?

-Mi bêrîya babayî kerda!

-Mi jî jaf bêlîya babê ho kelda. Jaff... Eeende!

-Lûrî... Lûrî... Lûrî...

Babê kêna min şîyo cayêko dûrî

Kêna mi rê erênay citeyê solê sûtî

Ardê verê çemê Xabûrî

Kutikê harî şîyê vernî,

Ferêk berdo ferêk verdayo, lûrî!..

Aaa... Aaa... A. Pişş... Pişşş... Pişşş...

"DERDÊ MA ZÎ O YO KE GANÎMENDIŞÊ NA LEHÇE DE WA TENÊ FAYDEYÊ MA BIBO"

Roportajkerdax: C. ZERDUŞT

C. Zerduşt: -Merheba şima rê. Şima xo û koma xo wendoxanê Vateyî rê danê şinasnayîş (naskerdiş)?

Ayfer: -Ez 1996 de ameyo Navenda Çanda Mezopotamyayê (NÇM). Mi weyra (uca) panc-şêş aşmî qursê girewt. O wext embazan ra Hesên û Huseyn bîy, înan dest bi xebata na koma kirmancî (zazakî) kerdbi. Badê ê seba sewbîna xebate aqitîyay (abirîyay). Min û Xidirî û Şengule ra pey Nûrcan û embazê bînî amey.

Grûba Vengê Sodirî 1997 de bunyeya NÇM de virazîyay. Ma komanê bînan ra cîya, kirmancî muzîk virazenê. No ware de vêşî (zaf) xebate çînê ya. Mikaîl Aslan, Metîn û Kemal Kahraman û çendna tenan ra teber (xaric).

Çi heyf ke ma edebîyatê kirmancî de zî vêşî xebate nêvînenê. Virazîyayîşê koma ma -tay (tikê) zî bibo- semedê dekerdişê nê venganeyî yo û nê kulturî rê wayîrvejîyayîş o.

Verê mi cûra cenaynê. Dima ez yew dem (wext) şîya mi Lîseya Hunerane Rindan a Pera (Pera Güzel Sanatlar Lisesi) de ders girewt. Ez nika koma ma de solo, vokal û keman de ya.

Çigdem: -Ez zî NÇM ra, koma domanan (gedeyan) ra yena. Ez hema-hema sere (vernî) ra na kome de ya, ez Sêwas ra ya. Kome de wezîfeyê mi, cenayîşê basgîtare yo.

Mehmed: -Ez serrey 1974î di Pîran di mardey xo ra bîyo. Mi hetonî lîse Pîran di, tira pey teknîkerey ser o Afyon di wend. 1997 di ez omewo Îstanbul. Ino hîrê serrî ra vêşêr o ki ez Koma Vengê Sodirî di xebetîyêno. Îmsar (emser) zî ez ha Akademîya Îstanbulî di muzîkî ser o woneno.

Xebatey ma hetey netewîyey (milî) ser o ya. Ma wazenî ki lehçeya ma zî heway (sey) lehçeyonê bînon aver şêro, bibo netewî, hema ca bireso. Rayîrê ma, xo (xwî) şinasnayîş û xo resnayîş o. Ma wazenî ki kulturê xo, zonê (ziwanê) xo, muzîkê xo bi dinya bidî şinasnayîş.

Xidir: -Ez zî sey Çîgdeme koma domanan ra yena. Ez zî Sêwas ra ya. Ez kome de binê viraştişê notayan hazir kena û şelpe, saz û cûra cenena.

Nûrcan: -Ez Amed ra wo. Hêni ra. . .

Grûba Vengê Soderî

C. Zerduşt: -Yanî ti hemşerîya Mele Ehmedê Xasî ya?

Nûrcan: -Nêzono, ez yê nêşinasneno. Ez kome di perkusyon û vokal d' o.

C. Zerduş: -Çirê muzîk? Çirê "Vengê Sodirî"? Nameyê bandê (kasetê) şima "Wayîr" o, çirê? Yanî şima vanê "Ma hema (hona) zî bêwayîr î"?

Ayfer: -Muzîk miletanê bînan rê zî muhîm o la seba kurdan hîna zaf muhîm o. Edebîyatê nuşte yê kurdan hindasî (ende) çinê yo la edebîyatê fekkî zaf pêt (zengîn) o û coka muzîk zaf muhîm o. Muzîk tarîxê ma de ciwîyayîşê bêrîyan û dejan o, heskerdişê aşiqan o, pêrodayîşê eşîran o. Bi kilmîye, muzîk bîyo wesîle ke hedîseyê merdîman û miletan fek ra fek, ziwan ra ziwan, nesîl ra nesîl hetanî ewro bêrî û bîmanî. Muzîkî semedê naye (ina) qasidîye (elçîyîye) kerda.

Goreyê tayêne lehçeya kîrmanckî merda. Derdê ma zî o yo ke ganîmendîşê na lehçe de wa tenê (tikê) faydeyê ma bibo.

"Wayîr", wayîrvejiyayîş o. Xebata kulturî ya. Ma wazenê şîweyê ke nê welatî de qisey (qalî) benê, ma înan bîyarê têhet. No band, yew şeklê ciwîyayîşî yo. Yew "qîrrî" ya.

Mehmed: -Ez eyeleydey (domanîya) xo ra muzîkî ra zav (zaf) hes keno. Cêko ki mi vîrî yeno ez deyîron (kilaman) vono, goştareno. Ez ki haydarê xo bîyo, omeyo xo ser, mi hinî qerar da, mi va "Ez gonî zondê xo di deyîron vajo". Des serrî esto ki ez deyîronê kirdkî (zazakî) arê dono, ser o xebetîyêno.

Ez ki omewo Îstanbul, ez pey hesîyawo ki yew grûbi newe omeya pêser ki kirdkî muzîk virazo. Ez şîyo mi konserê yînî goştarit, ez ewnîyawo ki fekê Pîranî reyra deyîron nêvonî. Mi gore kirdkîya ki bê kirdkîyey Pîranî, Çewlîgî, Xarpêtî, Palî, Sêwregî û ay cayonê bînon bo, temom nîya.

NÇM yew cawo netewî yo. Kulturê netewî ser o xebetîyêno. Komê ki NÇM mîyon di yî, yê (ê) zî gonî inê fikirî rî xizmet bikî. Hacey ma, hacey mileta ma ina ya. Ma zonî ki semedê ferqê şîweyon ra, fekon ra ma nişnî (bese nêkenê) weş yewbînon fam bikî. Gonî kê (kes) fekon bîyaro têhet ki kê yewbînon bişinasno, yewbînon ra hes biko. Rayîrê ma gonî ino bo.

Mi gore "Wayîr", yew serzenîş o. Veyndey (venga) wayîrê inê zonî dono, inê kulturî dono. Ma pêro zonî ki bîyayîşê ma sayedê kulturê ma di yo. Ma ino saye di inê rojon resay.

C. Zerduş: -Hazirkerdişê bandê şima de Metîn û Kemal Kahraman, Okay Temîz û Îzzet Kizilî şima rê ardim kerdo. Çiyî şima ardî têhet?

Ayfer: -No ware de kesanê ke tewr (en) zaf ma ra fam kerdênê, ma rê xerîb nêbîy, Metîn û Kemal Kahraman bîy.

Kirdkî hetê rîtmî ra zaf zengîn a. Semedê naye ra Okay Temîz û Îzzet Kizilî -ke muzîkî ser o otorîte yî û dinya de namedar î- ma rê gelek yardim kerd.

Mehmed: -Mi gore zî xebatey Metîn û Kemal Kahramanî muzîkê kirdkî mîyon di yew cawo muhîm gêna. Tecrubeyê yînî (înan) ma ra vêşêr o. Ay semed ra ma yînî reyra xebetîyay. Ma yînî ra zav çîy bonder bîy (musayîme).

Okay Temîzî terzê xo reyra eyro (ewro) dinya di xo dawo qebulkerdiş, heme kes yê şinasneno. Deyîronê ma di raşta zî rîtm zav zengîn o, zav serbest o. Ay semed ra Okay Temîz qayîl bi ma reyra bixebetîyo. Îzzet Kizil zî abiason.

Ma wazenî ki încey (nika) ra pey heme enstrumononê xo ma bicenî. Ma tecrubeyê inê imbazon (hevalon) ra zav çîy bonder bîy, zav aver şîy.

C. Zerdüş: -Deyîrê şîma behsê çîy kenê? Çîy ser o, kamî ser o vajîyayî? Mesajê deyîranê şîma çi yo?

Beno ke no pers, perso zaf weş nêbo. Beno ke weş bi şîma nêşî. Seke (hezeki) merdim yew ressamî ra yan zî şairî ra vajo "To tîya behsê çîy kerdo? Manaya na şîra to yan zî nê rismê to çi ya?" Şîma se vanê?

Ayfer: -Ma tewr zaf dîqçetê fekanê cîya-cîyayan kerd. Nê bandê ma de diwês (des û di) hebî deyîrî estî. Nê deyîrî behsê pêrodayîşê eşîran kenê, behsê qalînî (qelendî) kenê, behsê bêriya welatî, dejê eşqî; bi kilmîye behsê tarîxî kenê. "Wayîr", xebata vîrî ya.

Mehmed: -Wexto ki ma "Wayîr"î ser o xebetîyaynî, ma waştîni ki wa heme kes ma ra, zonê ma ra fam biko. Zerrey ma di çi bi ma da teber. Ay semed ra ma deyîrê Dîyarbekir, Koçgîrî, Gimgim, Xarpêt, Dêrsim û Pîranî ardî pê ser. Ma heme fekon ra deyîrî vatî ki wa miletey ma yewbînön xerîb nêveyno, yewbînön ra durî nêmono.

Heyatê (cuyê) ma ra heme çî inê bandî mîyon di esto. Deey (duayî), semahî, deyîrê warî, deyîrê karî, deyîrê doze û ey (yê) eşqî estî. Ma formê muzîkê kirdkî ser o xebetîyay, ma kokonê xo ra qewet girewt. Ma waşt ki zonê ma di çi vengî estî wa vejîy raşte (meydan).

C. Zerdüş: -Gelo hunermendê (senetkarê) ke şîma binê tesîrê înan de mendî estî? Eke estî, kam î?

Ayfer: -Ez tim şîna (bese kena) vaja "Ayê ke gelêrî yî, mi ser o tesîr

Grûba Vengê Sodirî

kenê". Coka vatişê deyîrbazan (dengbêjan), qirrika înan seba ma çimeyêko muhîm o.

Mehmed: -Eki muzîkê kurdon eyro weş aver şîyo se, ino xeyrê muzîsyenon ra wo. Xebat û xizmetê yînî zav o. Xebatey Şivan Perwer, Mehmed Çapan, Ciwan Xaco, Koma Kamkaran, Serdar, Nîlufer Akbal, Huseyîn Doganay û Zeynel Kahramanî raşt a zî rind a. Ma bi xeyr bê zavoney inênon (nînan), verênônê xo ra qewet gênî. Raşteya ma tim û tim kok û reyondê ma di ya. Dengbêjê mayê verênî înkeyinon (nikayinan) ra hina aver î, yê rayîrê ma roşn kenî. Sewbîna zî dinya di çi esto çi çinê yo, ma gonî (ganî) taqîb bikî. Mesela Îran di û erebon mîyon di hunermendê başî estî. Mavajî Susan Deyhim, Şahan Hezerî, Kayhan Kelhorî, Zohre Beyat, Ummî Gulsum.

C. Zerdûst: -Embaz Xidir, ti seke qiseykerdiş (qalîkerdiş) ra zaf hes nêkî. Ez vana ti vanî "Herûnda mi de sazê mi qisey keno".

(Embazê ey hiwenê/wîyênê, vanê "raşt a".)

Xidir: -Merdîm şîno wina (ana) zî vajo. Bêguman kesê ke tesîrê înan ma ser o bîyo estî. Mesela saz de Arîf Sag, Mehmet Erenler, Zeynel Kahraman û sewbîna sazbandî estî ke zaf weş şelpe cenenê. Mesela zaf hunermendê bênameyî estî, ez înan şinasnena.

C. Zerdûst: -Şima yew roportajê xo de vanê "Qirrika dormeyê (çorşmeyê) Dêrsimî, Gimgimî, Çewlîgî, Pîranî ûsn. cîya ya, mabên

(beyntar) de ferq esto.” Raşta zî no ferq hindasî esto?

Ayfer: -Ney, ney, vatişê ma tam no nêbi. Qirrika dêrsimijan ser o tikê (biney) tesîrê ”deyîşan” esto. Mavajî ferqê mezhebki (mezhepsel) estî.

Mehmed: -Toy (tayê) roportajonê ma di biney xelet fam bîyo. Meqsedê ma ferqê şîweyon bi. Hetey ma di bineyna qirriki ra qalî beno. Cumhûriyet û 1938î ra pey semedê asîmîlasyonî ra Dêrsim di gironeya tirkî zav a. Gironeya kirdasî (kurmanckî) zî zav a. Dêrsim di hina maykkî (makî) qalî kenî. Mi gore zî biney ferqê mezhebki estî lablê hîssî eynî yî.

Yewna çî zî ino yo: Mıntıqa ma di zavkulturey esta. Kurdî, suryanî, erebî, tirkî, farisî ûêb. Biney zî tesîrê inênon esto.

C. Zerduş: -Gelo şima, ge-ge xo mîyan de pêşanênê (munaqeşe kenê)? Şima ra tayê yan zî şima heme (pêro) vanê wa filan deyîra filan mintıqa band de bibo? Inasar (winasî) çîyan ser o?

(Pêro pîya hiwenê. Seke ez pay reyaya/damara înan na. Vanê ”E, e, ma rey-rey munaqeşe kenê”).

Ayfer: -Munaqeşeyî benê, him zî zaf rey. Mesela ma vajî ma şonê Festîvala Dêrsimî yan zî Festîvala Dîyarbekir. Ma wazenê ke wa şarê a mintıqa zî fekanê, şîweyanê mintıqayanê bînan ra xeberdar bibo, înan zî bişinasno. Seba çîyanê inasarênan û sewbîna çîyan. . .

C. Zerduş: -Goşdaritoxê şima tewr zaf kam mintıqa ra yê? Dêrsim ra yê, Gingim ra yê, Erzingan ra yê, Sêwregi ra yê, Pîran ra yê? Ciwan î, pîr î (kokim î)? Nînan ra kamî yî?

Ayfer: -Na game hema ma niştê (nêşkenê) zaf çîy vajê la şîyayîşê nê festîvalan ra pey, ma pêhesîyênê (eşnawênê) ke Dêrsim ra, Dîyarbekir ra gelek goşdaritoxê ma estî.

Nûrcan: -Ma hema zaf nêşinasîyênî (nîne naskerdene).

Mehmed: -Zonayîşê mi gore, pîlî zî şinikî (qijî) zî ma goştarenî. Ez şîyo Pîran ki dapîrey (pîrika) mi zî, cîronê ma zî bandê ma goştarenî. Hewawo ki mi fam kard weş bê pêruni şibi. La hezeki (seke) hêşê xorton biney muzîkê Ewropa ser, hetey Rojawonî ser şêro.

C. Zerduş: -Şima yew roportaj de vatbi ”Muzîkê ma sentez o”, sentezê Rojawanî û Rojhelatî. . .

Mehmed: -Ney, ney. Qestê ma tam ona (wina) nêbi.

Nûrcan: -Esas tikê xelet fam bîyo û nusîyawo. Raşta yê sentez nê,

Grûba Vengê Sodirî

la toy mecbûrîyetî estî. Ma wazenê ki muzîkê gelêrî virazî. Ma nêwazenê xo cayonî bînon ra zaf zî biqerefnî. Merdim nêşkeno xo ende Rojawonî ra zî cîya bitepîşo. Peynî di ma enstrumononî yîn zî cenenê. Mesela basgîtar, keman û sowbîna enstrumonî yîn; vokalê hîrêyin di, çarin di. Tabî ason nîyo. Kê tam nêşkenî vajî "Muzîk xoser o". Yew hewa ra binê tesîrê yobînon de moneno.

C. Zerduş: -Zanayîşê mi gore şîma şonê veyveyan zî. Veyveyan de rewşe (durum) senîn a? Şîma ra senî ewnîyenê (nîyadanê)? Çünke zafî banderê kirdaskî bîy. . .

Nûrcan: -Raştey yê ma raştê problemon yenê. Tikê hukmo pêşîn esto. Verî nomey ma eşnawenî, yînî rê xom yeno la badî, programî ra pey no hukmê yînî ra çî nêmoneno, weş bi înan şono. Yanî gurey ma biney zor o. La ez bawer keno ki ino problem wextêk ra pey nêmoneno, hewa nêno. . .

C. Zerduş: -Nîyetê şîma yê klîpantişî esto?

Mehmed: -Wilay rewna nêtê ma esto la ma nêşîya bioncî. Semedê şînasîyayîşî rî avantajê klîpî zav o la qewetê mayê maddî çin o.

Nûrcan: -(Hiwena.) Ti raştî persî, ma nêşkenî sponsor vînî.

C. Zerduş: -Pê muzîkî debare (geçîm) bena? Yanî îdareyê şîma beno, muzîk şîma fînanse keno?

(Pêro pîya hiwenê.)

Ayfer: -Yanî qet meperse!

Mehmed: -Heme çîy ra ver, hinzar (hezar) û yew bend ma var (ver) di esto. Hem bendê dewleti hem kirdkî (zazakî) indi zav nêzonîyêna, hem zî ma vêşî nêşinasîyênî filon. Yonî ina gomi qezenc çin o.

C. Zerdûşt: -Şima hunermendîye û sîyasetî ser o çi fikirîyênê?

Ayfer: -Huner (senet), îfadeyê komelî (toplumî) yo. Ne komel bê hunerî beno ne zî huner bê komelî. No bêîmkar o. Eke huner xo bêro (bêro xo ser), komel zî xo yeno. Şoreşan (dewrîman) de rol û para (bara) hunerî û hunermendan zaf a. Huner û sîyaset yewbînî ser o tesîr kenê. Yewbînî ra cîya fikirîyayîşê (duşunmîşbîyayîşê) nê her dîyan zehmet o.

Mehmed: -Mêrdim biwazo zî nêwazo zî qismen sîyasetî mîyon d' o. Sîyasetê kê (kesî) çi beno wa bibo, gonî kê nasnameyê (kîmlîgê) xo xo vîrî nêkî. Hunero bênasname, bêtam o.

C. Zerdûşt: -Xortê ke hewesê înan muzîkî ser o esto, çi şîretê şima înan rê estê?

Ayfer: -Wa verê verkan (verê heme çî) ziwanê xo bimusî. No zaf mûhîm o. Badê zî wa deyîrbazan taqîb bikî.

Xidir: -Herçî dengbêjî zaf-zaf mûhîm î.

C. Zerdûşt: -Şima kovara Vateyî senî (çitur) vînenê? Mesajê şima wendoxanê ma rê esto?

Mehmed: -Vate yew kovara (dergîya) qîymetlî ya. Gonî ma pêro ina kovare rî wayîr vejîy. Rayîrê ma zî, mantiqê ma zî gonî sey Vateyî bo. Esas ona (wina) ya zî. Ma deyîronê heme fekon, heme mintiqayon vonî. Sey Vateyî. Eki her kes fekê dewdey xo esas bigîro, ma çi ray (esla) nêşînî aver şêrî, bibî netewî.

Wa heme kes Vateyî biwono, vila biko, bido şinasnayîş û Vateyî rî binuso.

C. Zerdûşt: -Şima nêwazenê ma rê derheqê muzîkî de binusî?

Ayfer: -Beno tabî.

Nûrcan: -Çirê nêbo? Beno.

Mehmed: -Mi gore zî zav baş beno.

C. Zerdûşt: -Çîyo ke mi şima ra pers nêkerd la şima wazenê vajî, esto? Qala (qisaya) şimaya peyêne?

Nûrcan: -Ney, berxudar bî.

Çîgdem, Ayfer, Mehmed û Xidir pîya: -Berxudar be.

C. Zerdûşt: -Şima ma nêşikitî û wextê xo ra fedakarîye kerde, keyeyê şima awan bo.

WARÊ DÎYARÎ

Heydo KEÇANIC

Warê dîyarî warê ma yê
Terseme ronîme koçî cayê
Osmanî qey dişmenê ma yê?
Ma dima yê, bi top û tufang ra yê.

Koçemal bî dewî zav û zêç ra
Vengê şerê ma êno durî ra
Zulim êno zulimî ser ra
Ma dime yê, bi top û tanqan ra.

Vengê ma vecîno, hiş kenê
Serê ma vile de pel kenê
Tayfa ma qey rehet kişenê?
Ma dima yê, bi tanqan ê.

Heyder vano çira, çira?
Zulimê tirkan nêşono ma vîr ra
Gonîya ma pijiqita hard û kemer ra
Sey derba Îmamê Kerbelayî ya.

"TI HETA MÎRAZ KIRÎ, ŞAR PATÎLE DÛNO PERA!"

Roportajkerdax: W. K. MERDIMÎN

Semedê kovara Vateyî mi di hebî embazanê çewlîgijan (Harisê Alî û Dêyabê Mela Beyrêmî) de qalî kerd. Nê di merdimî çar-panc aşmî (mengî) esto ke dest pêkerdo Vateyî wanenê. Roşanê Qirbanan de ma amey yew ca û derheqê Vateyî de qalî kerd.

Merdimîn: -Şima xêr ameyî. Ma xêlekî rewna yewbînan şinasnenê labelê semedê wendoxanê Vateyî ez qayil a şima xo bidî sinaşnayîş.

Harisê Alî: -Ez serrê 1956 de Çewlîgî de ûmeya dinya. Mi mektebo verîn, mîyûnîn û lîse Çewlîgî de qedînê. Mi unîversîte de qismê ziwûn (ziwan) û edebîyatê almankî wend. No da-vîst serr esta ez ha malimtî (mamostayîye) kena. Ez kirdkî (zazakî), tirkî û almankî zûna.

Dêyabê Mela Beyrêmî: -Ez zî Çewlîgî ra ya. Ez serrê 1969 de yew dewê Çewlîgî de ûmeya dinya. Mi zî Îstanbul de, unîversîte de qismê ziwûn û edebîyatê tirkî wend. Ez malimtîya dersê ziwûnê tirkî û edebîyatê tirkî kena. Ez kirdkî, tirkî û fariskî zûna.

Merdimîn: -Şima kovarê Vateyî ra çi wext xeberdar bîy?

Haris: -Serrê 2001 de ûmnûnî (hamnanî) ewilî tu mi rê behsê Vateyî kerdî. Tu vatbî îhna (wina) yew dergî esta; sîyasî nîya, akademîk a. În merdimê ke tede xebitîyenî meselûnê zûnî (ziwanî) ser o xêlekî sarê xo dejnenî. Mi adresê Vateyî ya înternetî tu ra gureti û ez înternet ra ûnîyawa (ewnîyaya) ci. Hê verî mi Vate îhna şinasna.

Cuwa pey wexto g' embaz Malmîsanîj ûmebi, bi wesîleyê yew umbazî ma yewbînûn dîy. Bi ardimê yî çend hebî hûmarê Vateyî yê verîn mi vistî xo dest. Dima zî ez abone bîya, înkê hîrê aşmûn de hêwekî (hewêk, yew rey) Vate raseno mi.

Dêyab: -Serra g' vîyerti, yanî serrê 2001 de yew merdimî Almanya ra hûmarê des û çarin ê Vateyî tede (xo de) ardîbî. Ewîlî mi Vate uca de dî. Mi aya biney wendi, mi rê xêlekî enteresan ûmê. De îmkûnê min o înternetî çine bî. Hûmarê des û pûncin zî mi tu ra peyda kerdi. Tede

tayî îdyomî (deyîmî) Çewlîgî bî. Weşê mi şîy. Ewîlî mi ay wendî. Dima nuştêyê Seyîdxan Kuriyî, dima ayê Malmîsanîyî, dima zî pira-pira mi dest kerd pê nuştêyê bînî pîyore hêdî-hêdî wendî.

Hûmarê des û şeşîni ûmê ke, weylo limin ez çî vînî! Pêroyên ra zafêr na hûmare weşê mi şîy. Meseleyê Yadî mi eşnawitîbî la mi îhna nêzûneynî. Beyatnameyê Şex Selaheddînî zî yew xebata xêlekî erjayê ya. Roportajê Roşan Lezgînî û hîkayeyê yi zî ez gereka xo vîr a nêkerî.

Merdîmîn: -Şima pêroyê nuştêyanê Vateyî fam kenê?

Haris: -Nuştêyê kirdkî ewîlî mi rê biney xudig (xudik) ûmênî. Çünke qijîyê xo ra ez gues nûna kirdkî ser, ez dadîyê xo de, dewijûnê xo de kirdkî qalî kena. La kirdkîya nuştî (nuşteki) mi çî rey (caran) nêdîbî. Nuştûnê (nuştêyanê) Vateyî ra ayî g' pey feki Çewlîgî û Palî nusîyê, mi yew-di wendişûn dima rehet fûm (fam) kerdî. Ayê Pîranî zî, ez tera tek-tuk kelîmûn nêzûna zî fûm benî; ez zûna hê vûnî se. La feki Dêrsimî de binê muşkilatî mi esto. Ez hama zaf rind fûm nêkena.

Dêyab: -Ez pêroyê nuştêyûnê Vateyî fûm kena. Ê Dêrsimî zî ez zûna hê vûnî se.

Wexto g' ez unîversîte de telebe bîya çend hebî umbazî min ê dêrsimijî bîy. Beno ke qalîkerdişê ayin ra ez feki Dêrsimî de xerîbî nîuncena.

Merdîmîn: -Derheqê kovara Vateyî de fikrê şima çî yo? Şima senî fikirîyenê?

Haris: -Qalîteyê Vateyî zaf berz a. Mi cuwa ver zî tayê dergîyê kurmûncûn dibîy. Ez eşkena vajî ke çew qalîteyê Vateyî nîrasawa. Belka ina qal biney tuj biêso zî, la in fikr û muşahedeyê min o. În umbazûn ver de yew cehde (rayîr) çine bîyo. Înûn pey qalîkerdiş û pêserûmeyîşûn xo rê yew reye (rayîr) viraşt, hey tera şinî. Merdim in şertûn bîyaro çimûnî xo ver, qalîte raşt a berz a.

Heto bîn ra, yew mintîqa ra teyna nê la zaf mintîqûnê cîyayûn -zê Dêrsîm, Gîmgîm, Çewlîg, Sêwregî, Pîran, Palî, Bongilan, Licê, Hêni- ra pêserardiş xebatêka zuar (zor) û muhîm a. In xusus zî qîymet û ehemmiyetê Vateyî keno zêd.

Dêyab: -Cûmêrdî wabarê (wayîrê) fikrûnê cîya-cîyayûn î, yew xaye ser o eşkê bîyerî pêser. Senî g' (seke) nuşttoxê Vateyî zî vûnî, xebatê standardîzekerdişê lehçeya kirmanckî (zazakî) zaf muhîm a. Zûnayîşê mi gueri (gore) umbazî g' dor-malê Vateyî de ûmê pêser û çar-pûnc

serrî yo "kombîyayîşan" virazenî, wareyûnê cîya-cîyayûn de terîmûn tesbît kenî û ser o derg û dila munaqeşe kenî, hey yew karo tarîxî kenî. Mînê (mîyanê) kurdûn de, baxusus mînê kirdûn (zazûn) de îhna yew fikrî milî ser o pêkerdiş asûn nêyo. Merdimo ke nê gureyûn ra, meseleyûnê ziwûnî ra çî fûm keno, ez texmîn nêkena ke vera ci bîyoro, îtiraz bikero. Bêgumûn merdimûnê ke mezg û qelbê xo rotî sewbîna şarûn yûn zî dewletûn, behsê ma ra xarîc î (teber î).

Merdimîn: -Derheqê muhtewayê Vateyî de şima vanê se?

Haris: -Ez vûna her hûmare de çend hebî kelîmeyê kirdkî binusîyî û nê kelîmeyî ça ra ûmey, ser o yew xebatê etîmolojîk virazîyû hol beno. Yanî na kelîma eslê xo çî bîya, ça (kotî) ra ûmeya? Senî bedilîyaya? Zewbîna zûnûn de zey ayê kelîmey estî? Heto bîn ra, dewûn û bajarûnê ma de urf û edetê ma yê verînî senî bîy? Mavajî ruaşûnûn (roşanan) de, veywûn (veyvan) de, merg û tezîyûn (ezayan) de se bîni? Şarî ma se kerdîni? Gereka rind tehqîq bibo û binusîyo ke vîn nêbo. Yanî nê çîyê ke mi ûmaritî, gereka halê xo yê orîjînalî (otantîkî) ser o bîyerî vînayîş û tesbît bibî, dima zî bi yew îfadeyêko rind û fesîh binusîyê ke kulturê ma rîyê erdûn ra vîn nêbo.

Dêyab: -No ferhengê ke Grûba Xebata Vateyî veto, hetî ziwûnê standardîzebîyayî ya yew gûma (gama) gird û muhîm a. Labelê qenaatê mi gueri bes nêyo, ihtîyacûnê ma ca nêuno. Ez vûna zey yew çîmeyî, gereka yew ferhengê gird binusîyo. Gereka in ferhengî de pêroyê fekûnê kirdkî ra kelîmey bibî û semedo ke rind bîyorû fûmkerdiş, her kelîma ser o cumle, deyîm û vateyê verînûn zî bîyerî şuxulnayîş. Hetta, kirdkî ra kirdkî yew ferhengê gird û zengîn, musayîşî (banderbîyayîşî) kirdkî ser o xêlekî ardim dûno wendoxûn. Şima zûnî, pêroyê zûnûnî girdûn ê dinya de îhna ferhengî estî. Mavajî îngîlîzkî ra îngîlîzkî, almankî ra almankî, fariskî ra fariskî, tirkî ra tirkî.

Ez wazena çîna vajî: Edebîyatê dinya ra tayê hîkayeyê kilmî bitadîy kirdkî ser û Vate de bivejî, hol beno.

Haris: -Derheqê kirdkîya nuşteki ya standarde de ez qayil a di qalûn vajî. Verî hemî çîyûn gereka bîyorû qebulkerdiş ke, eke kirdî (zazayî) yew ziwûnî nuştekiyî standardî ser o pê nêkirî, -seke J. Î. Espar zî vûno- îstîqbalî kirdkî (zazakî) çine yo. Çendna serrî cuwa pey bena vîn şîna. Şima zûnî, ma kirdî zaf înad î (rikdar ê). Wişka-wişk ma vûnî

"Wa zey ma bo". De eke herkes kirdkîyê dewê xo ra tawîz nêdo se beno? Roportajê Malmîsanîjî yo ke derheqê xebata Vateyî û standardîzekerdişê kirdkî de bi (Vate, hûmare: 16), zaf hêja yo. Werrekîna ma bîşkênî pêroye kirdûn ayê ra xebardar bikerdênî.

Derdî mi têra bîy. La ti merdimî de qalî kenî, ti ûnîyenî wendi (wende) yo, guêrê xo dinya ra agadar o. Labelê ina xebatê umbazûnê Vateyî ser o, ez ûnîyena qîymet ci nêdûno. Gûya ho meselûnê hîna girdûn (!) dima geyreno. Lîya bêmrad, bêmrad! Vaje ti hey gûya memleket xelesnenî, la ti hêwekî biûnî (biewnî) ke ziwûnê to to destra xij bi, şî û şî, bi vîn. Yew qalê pîrikê mi bîy, vatînî "Wikê mi, ti heta mîraz kirî, şar patîle (patîre) dûno pera!" Yê ma zî bîya a mesela. Ma heta xo bîfeşelnî, xo nata-weta bierzî, ma go (ko, do) biûnî ke gure gurî ra vîyerto.

Merdimîn: -Sewbîna vate o peşnîyazê (onerîyê) şîma estê?

Dêyab: -Seke Seyîdxan Kurişî zî vatbi, ez Vateyî sey yew platformê milî vînena. Uca de nuştoxî gereka qalûnî tujûn (sertan) nêkirî. Tu dî tirkî vûnî "Nîyetê to werdişê engur o, yûn kuweyîşê waharê rezî yo?" Ma zî, nîyetî ma engurwerdiş o. Caw g' îhna yo, ma gereka qalûnî tujûn ra, qalûn beradayûn ra, sloganûn ra xo dûrî bigîrî. Hetî bawerî ya, urf û edetûn a ma gereka yewbînûn nêdejî. Ma hessasîyetûnê şarê xo rê gereka hurmet ramojnî. Ez texmîn kena ke redaksîyonê Vateyî in (no) derheq de xêlekî hessas o.

Haris: -Çend rojî cuwa ver televîzyon de yew merdimî -reîsûnê verînûnê beledîyeya Îstanbulî ra yewî- qalî kerdînî, vatînî: "Zafîyê çekuyûnê kurdî yûn fariskî ra yûn zî erebkî ra yena. Pey de mûnenî di sey hebî çekuyê ke çimayê înnûn zî bellû nêyo. Pey nê ziwûnê teng û qijkekî senî îlm tehsîl beno? Termê huqûqî, îdareyî û teknîkî çine yê ke qijî (domanî) pey perwerde bibî."

Merdim wexto ke serevdeyê (*) nê bêmradûn eşnaweno, na şîra Malmîsanîjî yena merdimî vîrî:

(*) **serevde:** serzenîş (tirkî de "başa kakma", "sitem")

"Bi çare bê şima, bi namê Homay!

Merdim hêrsan ver xînt bo zî

lal û tat

û kerr û gej bo zî

kijj!

Dişmen kesî rê nêdejeno.

Wardoxê para to,

werey nêgeyreno to rê.

Elem-eşkara

wegirotiş û ronayîşê şalagi ma dest o

ma nêronay, ma. . .

Qey ma nêronay?"

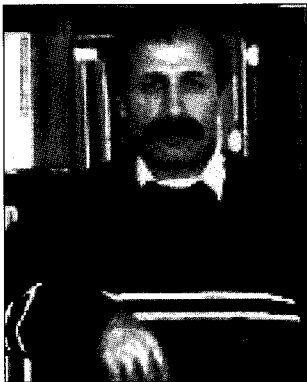
Merdim "Nutuk"ê Mistefa Kemalî bîyaro vera pîrnîkê eyî de rono û vajo: "De hêwekî biwûn û biûmare! Gelo se ra çend hebî kelîmûnê (çekuyanê) eyî tirkî yê?" Kelîmûnê erebkî û fariskî ma tera biweçînî, vejî, gelo çend hebî kelîmeyê tirkî mûnenî? Mêrikî da-heştay ser ra zêd o ke bi zuar û tehndayîşê dewlet xebitîyê û xo rê yew ziwûn pêra nayo. Ê tayê nêşarmîyenê û serevdûn konê (kuwenî) ma wa, vûnî "Îhna yew ziwûn çin o. Bibo zî zaf têpya mendo, pey îlm û tehsîl nêbeno". Eke ma de biney xeyret û wîjdûn esto, eke ma raşta lajê babîyê xo yê, çik ra nêbo zî înadûnê nê bêmradûn ra, ma ko waharê (wayîrîye) ziwûnê babî û kalikûnê xo bivejîyê.

Merdimîn: -Ez şima her dîyan rê zî zaf teşekur kena.

Bursa, 24.02.2002

Di Şêrê Kurdîstanî:

ALÎŞÊR Û ZERÎFA-II

Münzûr ÇEM

Alîşêr şîiranê xo de kî (zî) derheqê îdareyê tirkan û Mustafa Kemalî de bêbawêriya xo îfade keno. Şîirêda ey ra parçeyê wina (nîya) yo ⁽⁹⁾:

*"Linganê mi de qundira
Ez şîya gina tendûre ro
Xebera padîşayî çin a
Kerdoxê nê karî Kongra."* ⁽¹⁰⁾

Cayêde bîn de kî Mustafa Kemalî ser o nîya

vano:

*"Paşayo Çeqer
Çeteyan ra dime kewto herb
Girewto xo dest hukm
Bi pê ma xapênayîş
Dest kerdo bi kar."*

Merdîm ke kar û gureyê Alîşêrî de nîyadano (ewnêno), bi asanîye vînenê ke o derheqê Dêrsimî de wayîrê bawerîyêda gird o. Seba Alîşêrî Dêrsim "Gula Kurdîstanî ya" ke zalimî nêşkînê bîvisnêne.

Mavajîme ke şîira xo "Dêrsim" de, ucayî ser o nîya vano:

*"Nêçe padîşayî ameyî cîhan
Seba girewtîşê ey kewtî guman"*

9. Şîirê Alîşêrî yê ke no nuşte de yê, mi tirkî ra çarnê kîrmanckî.

10. Kongreya Erziromî (Erzurum Kongresi) yan kî Kongreya Sêwasî (Sivas Kongresi) ya ke Mustafa Kemalî 1919 de kerda top.

*Her yew bi şeklê est hetê
Nêbirîye raya qil û qalê Dêrsimî.
Welatê şêran o, lûyî ci nêkuwnê
Sirrê rastîye yo, aqil ci nêreseno."*

Alîşêr kî sey Ehmedê Xanî hetê zayif ê kirmancîye zaf weş vînenî, keno eşkera û çare nîşan dano. Hetê tewr (en) zayifê kirmancîye, bêguman parçebîyayîş û dest yewbînannêdayîş o. No sebeb ra kî Alîşêr her firset de qalê yewîye keno, yewbîyayîş wazeno. Mavajîme ke goreyê neqilkerdişê walîyê tirkî Alî Kemalî, tawo ke 1920 de şîyo Pulur, qeseykerdişê xo de nîya vato:

"Sebebo ke otonomî dayîya Kurdîstanî, eşîrî (aşîrî) ganî bêrêne werê (hurê), derhal teşkilat bêro viraştene." (11).

O şîrêda xo de kî yewîye ser o nê rêzan nuseno:

*"Hema nika perdeya dubendîye bierzîme
Meqamê yewbîyayîşî yo Dêrsimo ewroyîn."*

1921 de xoverdayîşê Qoçkîrî yê netewî kewt merheleyêda newîye û herbê (cengê) çekdarî dest pêkerd. Alîşêr bi xanima xo Zerîfa ra, qet dudil nêbî, verba dişmenî vindetî, da pêro. Nê meseleyî ser o kî xêlê nuştayî estê. Tek fotografê Alîşêrî û Zerîfa yo ke heta ewro kewto pîyase û ma dest de esto kî bi çeke yo.

Çi hêf ke xoverdayîşê 1921î ser nêkewt. Ordîyê tirkan pîl û qijî, cinî û camêrdî yewbînan ra cê nêkerdî, bi barbarîyêda bêsînore bi hezaran kurd qir kerd. Dewê înan veşnayî, bi hezaran kes kî nefî (surgun) kerd. Sernêkewtişê nê xoverdayîşî kî girêdayîyê cîya-cîya sebebî. Bêguman tewr muhîmanê nînan ra yew, parçebîyayîşê kurdan bî. Mavajîme tayê eşîranê Xozatî, sondê ke werdîbî nêardîbî hurendî, qisaya xo ser o nêvinetîbî; xoverdayîşî rê ardim nêkerdbî. Hetê Qoçkîrî de kî reyna tayê serekê eşîran kewtî ra dama dişmenî, hetê kemalîstan girewt û milletê xo pey ra xençerî kerd.

Bêbextîya serekeşîranê Xozatî, bi qelema Alîşêrî nîya êna îfadekerdene:

11. Kemalî, Ali, Erzincan, Resimli Ay Matbaası T. L. Şirketi, 1932, r. 152

"Eşîranê Vacixe

Zept kerd welat

Pey ra ardim nêame

Xozatî xeyret nêkerd

(. . .)

Înanê ke sond werd bi saye

Zilfeqarê Murtezayî ser o

Pey ra telgrafi antî:

'Ma dest nêdame eşqîyayî'."

Herbî ra tepîya, Alîşêr bi tayê hevalanê xo ra mecbur mendî şîy Dêrsim. Endî teyna seba înan nê, seba kurdanê na mintîqa pêrunê demêde neweyî dest pêkerdbî. Serewedardiş sernêkewtbî, kirmancîye derbêyeda (tarvêda) girane werdîbî, birîna milletî zaf xorîye bîye. Hetê ra ganî na birîne biamêne dermankerdene, hetê ra kî seba demê ameyoxî, seba serkewtena milletî ganî kar û xebat biamêne kerdene. Bêşik karo ke bibîyêne kî çeşît-çeşît bî. Karo kulturî, polîtîk, leşkerî, karê debare⁽¹²⁾ ûêb. Seba Alîşêrî nê karî pêro muhîm bî û ey xebata xo goreyê naye kerde.

O, roja ke ame Dêrsim, a roje ra bigîre (bijêre) heta roja merdene, bi sebir û canfidayîyêda girde, seba hêşyarbîyayîş û averşîyayîşê komelî (toplum) çi ke dest ra ame kerd, teqsîr nêkerd. Seke mi na ra ver kî qal kerd, yewbîyayîş seba Alîşêrî meseleyêde zaf bingeysin bî. No sebeb ra kî ey yewîya şarê Dêrsimî xo rê kerdibî armancêda esasî. Dêrsimijê ke rojanê verê 1938î ser o wayîre haydariye yê, ti înan ra kamî ra pers kena/kenî bikere, gama ke qalê kar û gureyê Alîşêrî bî, vana/vano "Ey zaf wast ke kirmancî dest bidêne yewbînî, hukmatê kirmancîye virazêne".

Alîşêrî seba sereşîyayîşê nê karî, şew û roje nêvat serekeşîran de qesey kerd, ê ardî têlewe (têhet), mîyan de peymanî dayî viraştene. Serekeşîran her rey sond werd, peymanî îmza û mor kerdî labelê her geyîm qisayanê xo ser o nêvinetî. Înan ge menfeetê xoyo şexsî aver da ge kewtî ra lej û dişmenîya eşîrtîye dime, ge ginayî (dekewtî) dama dişmenî ro. Zafê înan sey (jê) koran bî, virênîya (vernîya) xo nêdîyêne.

12. **debare:** tirkî de "geçim", ekonomî

Gama ke merdim nê meseleyî ser o fikirîya, ganî naye kî xo vîr ra mekerone: Heyat seba çî kesî tenya (têyna) îdealî û xebata politîke nîya, seba Alîşêrî û Zerîfa kî winî (hen) nêbî. Înan dewa xo, keyeyê xo, mal û milkê xo kerdîbî vîndî, bîbî macir. No sebeb ra kî Dêrsim de zehmetîya debare rayîrê (raya) înan ser o astengê (manîyê) girdî peyda kerdêne.

Xoverdayîş de ferqê Zerîfa û Alîşêrî çine bî. Çiqas ke komelê Dêrsimî komelêde eşîrîye bî kî Zerîfa qe hetê ra Alîşêrî ra tepîya nêmente. A hem kewanî (kebanî) û sermîyana keyeyî, hem sîyasetmedare bîye. A, bi serran Dêrsim de feteliye (gêraye), rayê musnê (nawite) ra miletî. Aye hîna zêde cinîyan de qesey kerdêne labelê tawo ke îcab kerd cematê camêrdan de kî niştêne ro, vatena xo vatêne.

Dêrsimijê ke Alîşêrî û Zerîfa nas kenê, mi heta ewro kamciyê înan de ke qesey kerdo, kesî vatenêda xirabe ya kî sivike înan ser o nêvata. Mavajîme ke seba Zerîfa merdim vatenanê nîyanênan zaf hesneno: "Camêrdî leweyê Zerîfa de çiyê nêbî." "A zaf camêrdan ra ciraamayîye (jêhate) bîye." "Zerîfa hem rindeke bîye hem baqile. Aye ve Alîşêrî ra wast ke hukmatê kirmancîye viraziyone" ûsn.

Seba kar û gureyê ey ra, dewlete Alîşêr tim xo rê dişmen dî. No sebeb ra kî îdarekeranê tirkan zaf wast ke bi şeklê (hawayêk) ey orte ra wedarêne. Ge wast ke ey bidê kîştene ge wast ke o bi xo xo sucdar bivîno, ef biwazo û Dêrsimî terk bikerone. Labelê ey dêyme (caran, çî rey) qîymet nêda çiyê inasarênî (nîyanênî). O kesêde politîk, têkoşerê azadîya miletî bî. Ey hukmatê tirkî rind nas kerdêne û no sebeb ra kî dama kolonyalîstan ro nêgina.

Heto bîn ra, ey rê azadîya şexsîye zaf muhîme nêbîye. Eke milet kole mend, o bi xo azad bibîyêne kî naye ra çî vejîyêne?

Her çî ra ver kî na bawerîya saxleme ra bî ke, o dêyme torra dişmenî ro nêgina, verê dişmenî de çok nêda, vileyê (milê) xo çewt nêkerd.

Virênîye (vernîye) ra heta peynîye, ey bi Seyîd Rizayî û welatperweranê bînan ra herme şana pê, seba heq û huqûqê miletî çî ke destebere ra ame kerd. 1937 de kî no hal nêvurîya (nêbedilîya). Labelê zafêrê eşîranê Dêrsimî piştî nêdê înan, yan keyanê xo de niştî ro yan kî hetê dişmenî girewt.

Tawo ke 1937 de esker Çemê Muradî ra vişîya hetê Dêrsimî, Pîlvançikî dust de vêjîyayî û demêde kilmek de tifang eşt. Alîşêr nêvinet, şî leweyê Memedalî Axa û Cêmsîd Axayî, înan ra vat "Pîlvançikî mintîqa

şima de danê pêro labelê ê tenya nêşkinê (nêşînê) leşkerî bidê vindarnayene, çeke bigêrê, ardim bidê ci”.

Memedalî Axayî û Cêmsîd Axayî na wastene qebul nêkerde. Naye ser o Alîşêr kelaberbî (zerrîzîz) bî û bi kilmekîye nê çekuyî vatî:

”Heywax hey! Dêrsimî nika dewa kerde vîndî. Şarê Dêrsimî honde ke dest da yewbînî (jubînî), eşt ra xo ver, kesî bese nêkerd Dêrsimî bikero binê bandura xo, xan-xirabe bikerone. Ewro dêrsimijî yew (ju) nêbenê, no sebeb ra kî Dêrsim binê lîngan de şono.”

Reyna o sire de, rojê Alîşêr şono Alî Boxazî, pîlanê eşîra Qozan (Qocan) zîyaret keno. Uca lajê Îdare Îvrayîm Axayî Seyîdxan Axa, Alîşêrî ra vano:

”Meşo mintîqa Seyîd Rizayî de mevinde. Rayver Qop kewto torra dewlete, to dano kîştene. Bê ez ardim dana to, şo Rûsya. Endî ti nêşkîna Dêrsim de vinderêne.”

Labelê Alîşêr naye qebul nêkeno, welatî terk nêkeno.

Oyo ke hurendî ama ez naye kî vajîne: Mabênê Alîşêr Efendî û pîlanê eşîra Qozan, bi taybetî kî mabênê ey û Îdare Îvrayîm Axayî zaf rind beno. Xoverdayîşê 1921 de ê zafêrî yew cephe de benê, pîya danê pêro. Mavajîme ke walîyê Erzînganî Alî Kemalî no derheq de nê rêzan nuseno:

”8 adare 337 [1921] de Alîşero Koçkîrij û pîlê eşîra Qocan ⁽¹³⁾ a Dêrsimî Bra Îbrahîm ⁽¹⁴⁾, bi nêzdîyê di sey asîyî ameyî dewa Kemaxî Hoxus, binê maîyetê Polîs Mûnzûrî de kî 150 eşqîya ame dewa Uskuburtî û tiya Qaymeqam û Qumandanê Cendirmeyanê Kemaxî yê kî şîyê dewa Hubî tehqîqat, hêsir girewtî. (. . .)

14ê adare 337 de wezîyetê asîyanê Dêrsimî: 500 vacixijî ⁽¹⁵⁾ binê qumandanîya Alîşêr, Mûnzûr û Îbrahîmî de ver bi Umranîye şonê.” ⁽¹⁶⁾

Hamnanê 1937î de halê Dêrsimî çende ke şono beno xirab, Seyîd Rîza rojê vengê Alîşêrî dano, Alîşêr bi Zerîfa ra pîya şonê lewe (het). Rayber (Rayver) Seyîd Rîza, Alîşêrî de qesey keno, wazeno ke o welatî terk bikero, şêro duyelanê (dugelanê) teberî, uca karê dîplomasi bikero, vengê kurdan bidone hesnayene. Derga-derg qesey kenê, Alîşêr bi Zerîfa

13. Ali Kemalî ”Koç Uşağı” nuseno.

14. Rastê xo Bra Îbrahîm nê, Îdare Îbrahîm o.

15. Bi tirkî ”Ovacıklı”.

16. Kemalî, Ali, ec., r. 158-159

ra agêrenê (cêrenê ra), peyser şonê cayê xo. O sire de ê binê koyê Tujîk Babayî de Mixara Palaxine de manenê.

Çi heyf ke vatena Seyîdxan Axayî rast vejîna. Roja ke Alîşêr ra raye kuyo (bikewo), rojê a ra ver o bi Zerîfa ra pîya bi destê kewrayê (kerwayê) xo Zeynel Topî ameyî kîştene. Zeynel birazayê Seyîd Rizayî bî. Qatîlî, Zeynel bi Mistê Sure û merdimanê xo ra bî labelê wayîrê planî dewlete bîye, aktoro pîl kî Rayber Qop (Rayver Qop) bî.

Kîştene ra dime qatilan sereyê Alîşêrî û Zerîfa cira (dira) kerdî, kitab û belgeyê (dokumanê) Alîşêrî kî girewtî, berdî. Peyê cû Zeynelî û Rayber Qopî yewbînî dî û pîya şî Qerargeha Tumena 17ine. Sereyî û belgeyî teslîmê zabitanê (subayanê) tirkan kerdî. Zabito ke sereyî teslîm girewtî Albayo Teqawutbîyaye Nazmî Sevgen bî. Belge û şîrê Alîşêrî yê ke Sevgen qal keno vano "destê mi de yê" nê belge yê ⁽¹⁷⁾.

Alîşêr seserra 20ine de, hereketê netewî yê Kurdan de cayêde zaf îstîsna gêno. O şaîr, roşnvîr, têkoşer û sîyasetmedar o. O, qîymetêde gird dano ziwani. Şîrê ey hem kurdî hem kî tirkî yê.

Zerriya Alîşêrî û Zerîfa kosevîyê (piskonîyê) adirî bî, şew û roj seba azadiya milletî, seba rizgarîya welatî veşêne. Ê di çilayî bî, peroj û peşewê tarî kerdêne vila, roştî (roşn) dêne welat. Nê her di têkoşerî, mêrde û cinîyê ra aver di hevalî (embazî) bî. Di hevalê wayîrê dewa û îdealan, di hevalê xoverdayîşî. Xora no sebeb ra kî Alîşêrî Zerîfa ra vatêne "hevalê", aye kî ey ra vatêne "heval". Eke ma bi kilmîye vajîme, ê tenya zanayîş û xoverdayîş de, yan kî kar û gure de nê, heyatê xoyê şexsî de kî di merdimê nimûneyî bî.

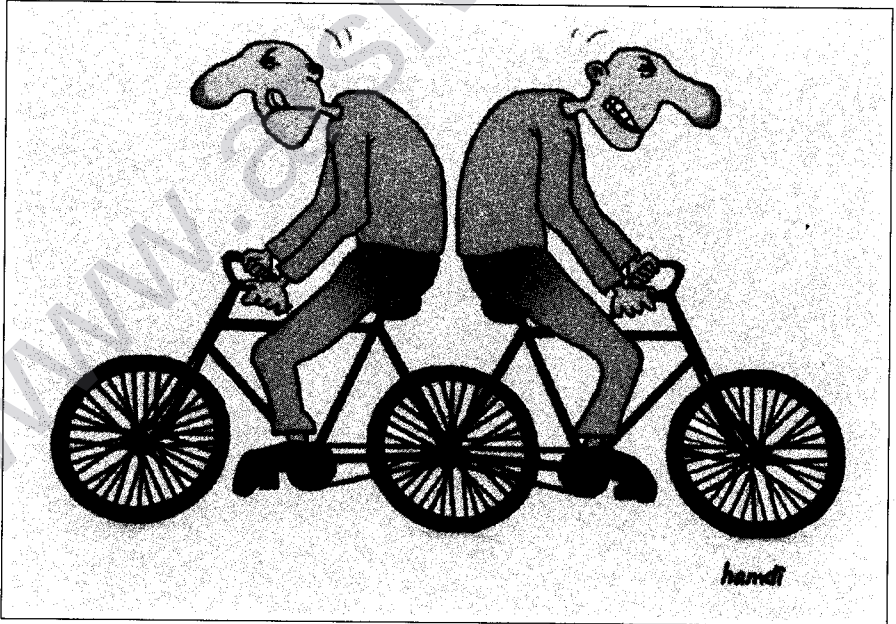
Heyatê nê di qehremanan ser o ganî cigêrayîşî (araştırma) bêrê kerdene. Winî (hen) bibo ke hem neslê mayê neweyî hem kî şaro bîn inan nas bikero. No kî her kesî ra zafêr wezîfeyê dezgeh û roşnvîranê kurdan o. Hem kî wezîfeyêde zaf bingeyin o.

17. Kîştîşê Alîşêrî û Zerîfa ser o seba înfomasyonê zêdeyî nîyade (bîewnî) Mehmet Gülmez, Dêrsim ra ve Dareestene Seyîd Riza, Zed Yayınları, İstanbul, 1996.

vatişê bêvateyî

Hamdi OZYURT

'EQÎDETU'L ÎMANÎ¹

Mela Muhemmedê HEZANÎ

Bîsmî'llahî'r-rehmanî'r-rehîm. We bî neste'inû.

'Ewwilê destkerdişê eşyan temam
Vatişê ma namê Ellah ze'l-meram

Be'dê cû Rehman, Rehîm dest pêbîke
Hemdê Homay zey sena pê zêde ke

Hem ti vace "Esselatû wesselam
Qey hebîbê Xaliqî bê", zû'htîram

Qeybê îslamî bizane ruknî panc
Yew bi yew vacî, şima ehlê nimac

'Ewwilê îslamî de Eşhed bîya
Pê ziwan vace, qebûl ke bê rîya

Me'na yey: "Eşhed ana, aw yew tenê
Me'bûdêk qet çinêk o, we w' tenê

Hem Muhemmed qasid o, qey emrê yê"
Qelb de bawer ke, temam ke heqqê yê

-
1. Ma no kitab ('Eqîdetu'l Îmanî), verê herfanê erebkî ra tada herfanê latînkî ser, dima semedê kontrolkerdişî musna (nawit) nuşttoxê kitabî Mela Muhemmedê Hezanî bi xo. Bi pêşnîyazanê (teklîfanê) ey kitabî şeklo peyên girewt. Semedo ke kitab hîna weş fam bibo, ma nê notê cêrênî zî îlawe kerdî.
—Malmîsanij & Roşan Lezgîn

Xaliqî vato di Qurano mubîn
Xelqê însan û cinan kerdî çunîn

Ta'etê min pê bîyarê her mudam
Min yê xelq kerdî bi no şekl û meram

Vatişê Eşhed eno, vace b' ziwan
Ger ti beşkê pê bîyare bêguman:

"Eşhedû en la îlahe îlla-llah
Hem "Muhemmedun resûlullah"ê şah

Qeybê Homay hewt sîfatê zatîye
Estê, vace hem bibî pê nacîye:

Vînenî, zana wo, hem goşdar o zî
Hem xeberdan, qadir o, hem sax o zî

Waştîşê yê zî biwazo, hewt temam
Qey Muhemmedî selat û hem selam

Ruknê hîrine, zekatê mal û can
Heqqê feqîran bide, ey qenc cuwan

Ruknê çarine, bizane roce wo
'Uzrêke qey to çînê bo, awe wo

Ruknê pancine hec o, şert ca de bo
Hem bi halweşî bibo, maldarî bo

Rayîr de men'êke çînê bo qey şîma.
Pê bizanê ruknê îslamî şîma.

Ruknê îmanî şeş ê, ey musulman
To rê vacî, pê bigîre, hem bizan.

Yew te ra, me'bûdê to Homa w' tenê
Yew çinêk o zeyke yê, awe w' tenê

Ruknê dîyine bi bawer be tu hem
Ay melayketî ku zaf ê, nêbê kem

Îne ra henkî xewasê mursel ê
Henkî me'mûr ê, bi ferman zêde lê ⁽²⁾

Yîne ra yew Cebraîl o, pê bizan
Memûr o qey wehye ê peyxemberan

Mikaîl qey vartî ⁽³⁾ yo erzaqî ra
Îsrafil, yo pif keno yê sûrî ra

'Ezraîl gangîr o qey mexlûq heme
Goşîdar be, to rê vacî în heme

Aw ku dergevan o qey cehennemî
Malik o name, bizane rûxemî ⁽⁴⁾

Cennetî rê dergevan o ay, bira
Namê yê Ridvan o, hes ke zaf te ra

Ay mezel de 'ewwilî sual kenê
Munker û Nekîr bi name wanenê

Ay ku nûsnenê timî xeyr û şerran
Yew Reqîb o, yew Etîd o, pê bizan

2. **lê:** la, labelê, feqet

3. **vartî/varte:** varan, şiliye, dijne/dicni

4. **rûxemî:** keso ke rîyê ey xemgîn o; rîxemin; mirûzin

Ay ku ma nûştî temamê yê bînan
Pêro mexlûq ê, di emrê Muste'an.

Mêrde û cînî nîyê herçî melek
Yê zî mexlûq ê bi qey rebbê felek

May û pîy yîne çinêk ê, hem çi nan
Nêwenê yê, nêkenê qet zî gunan

Ta'etê Homay de tim vinderte yê
Çok û pay ra, henkî zî secde de yê

Ruknê hîrine, bike bawer kitab
Se suhufî, çar zî estê hem kitab

Ay suhufî, des te ra yê Ademî.
Şîtî ra pancas qebûl ke, bê kemî

Des te ra qey Îbrahîmî, ey cuwan
Hîrisê Îdrîsî vace, se bizan.

Çar te ra kitab ê, qey Homay kelim
Goş ci şane, pê bizane, ey humam

Qey Mûsay Tewrat şirawit ay rebbî
Dawudî rê yê Zebûr da, name bî.

Qey 'Îsay Încîl bi nazil, ey kerîm
Ehmedî rê ame Qurano 'Ezîm.

Îne ser de zaf bivarê, zey xumam
Bêhîsab ma ra selat û hem selam

Ruknê çarine, ti bawer ke rusûl.
Hîrê sey hîryes ⁽⁵⁾ hebî ay ze'l-fezil

Se û vîst û çar hezar peyxemberî
Bêgunan, me'sûm û hem rebperwerî

Der kelimê Xaliqê ma zu'l-hîkem
Vîst û panc meşhûr ê, ay bî ze'l-hîmem

Hem rîwayet vîst û heşt zî esto pê
Labelê yew îxtîlaf o, zey ne pê ⁽⁶⁾

Adem o yew zî ku Îdrîs, Nûh û Hûd
Yew zî Îbrahîm o, Salih, Lûte bûd ⁽⁷⁾

Îsma'îl, Îshaq û Ye'qûb, z' Elyese'
Yûsuf û Eyyûb, Şu'eyb zî bêtebe' ⁽⁸⁾

Harûn û Mûsa û Zulkîfil bi heq
Yûnus û Dawud, Suleyman zî neteq ⁽⁹⁾

Zekerî, Yehya û Îlyas bî dewam
Îsa û xatem Muhemmed wesselam

Qey şima bê zaf selat û zaf selam
Al û eshabê to bê, xeyru'l-enam

Ey musulman, nas ke ay peyxemberî
Eşrefê mexlûqê 'alem, serwerî

5. **hîryes**: hîrê, des û hîrê

6. **yew îxtîlaf o, zey ne pê**: yew îxtîlafa ke zey pê (yewbînî) nîyo

7. **bûd** (fariskî ra): (o) bi/bî

8. **bêtebe'**: keso ke wayîrê teb'a nîyo (tabî'ê ey çin ê), keso bê teb'a

9. **neteq** (erebkî ra): keso wayîrê nutqî, keso ke zaf ziwanan zano

Nameyê pîy yê bi 'Ebdullah, bizan
Amîna may yê hebîbî, ey cuwan.

Ame dunya Mekke de şaho tebîb
Şi Medîne de wefat bi yo hebîb.

'Ebdullah, pîy yê bi 'Ebdulmutterîb.
Yo zî lacê Haşimî bi ze'l-muhîb.

Nameyê pîy Haşimî 'Ebdulmenaf
Pak bî nesley yê Qureyşî xas û saf

Amîna, pîy ya Weheb bi, pê bizan
Name bi meşhûr qebîla Zuhriyan

Be'dê çend pîy erseno nesley Nebî
Bi Qureyşî nesla pake, ay nebî

Yew cînîke pê bî meşhûr Se'diyan
Şit bi wey kerd ay Helîme qence dan ⁽¹⁰⁾

Mend yo ya het de heta hîrê serrî
Berd û teslîm kerdbi Amîna verî

Şeş serrî 'umrê yê weqto bi tamam
Îrtîhal kerd ⁽¹¹⁾ Amîna, şîy bê meram

Mend yetîm bê may û pî Ehmed-resûl
Kalikê yê kerdê wey, yo bi qebûl

10. **qence dan**: weş bizane, hol (hewl) bizane, baş bizane

qenc: hol (hewl), baş

dan (fariskî ra): bizane

11. **îrtîhal kerdiş**: koç kerdiş, merdiş

Heşt serrî 'umrê yê weqto bi temam
Kalikê yê zî wefat bi, qenc enam

Mend Ebû Talibî het de şah yetîm
Kerdê wey yo fexrê 'alem qenc selîm

'Umrê yê weqto bi vîst û panc serrî
Yo zewecya bi Xedîca ra verî

Hewt hebî ewladî bîy qeybê Nebî
Hîrê lac û çar hebî keyneyî bî

Yîne ra lacêke Îbrahîm bi nam
May yê Marîya bî, yîne rê selam.

Şeş hebê bînan Xedîca kubrewî
Nameyê 'eylanê yê zan ⁽¹²⁾ yew-yewî:

'Ebdullah, Qasim bi Îbrahîm benî
Zeyneb û Ruqya, bizane hem enî

Ummu Kulsum, Fatima zî hewt temam
Pêro şîy dunya ra ay qencê enam.

Mende be'dê ra wefat bi aw resûl
Qencê cînyan Fatima, ay yew betul.

Weqto 'umrê yê resa çewres serrî
Wehyî hamî ⁽¹³⁾ yê rê qey peyxemberî.

Be'dê hîrê zî bi teblîx bi resûl
Be'dê ra Quran peya-pey bi nizûl.

12. **zan:** (ti) bizane

13. **hamî:** (a) amey, (a) amê

Pancas û hîrê serrî mend Mekke de
Des serrî zî mendi yo Medîne de.

Yê ser o bê zaf selat û hem selam
‘Umrê yê hîrê û şeştî, wesselam.

Mî’racê yê, pê bizane ey beşer
Xaliqî yo berd bi rûh ‘erşê xo ser

Hîcretî ra yew serrêke bi verî
Berdi ‘ezmanan hebîbê enwerî

Ruknê pancine, tu bawer ke qîyam
Bimrê go [ko] mexlûqî pêro, xas û am.

Goşidar be! To rê çend ‘elametî
Go ⁽¹⁴⁾ virazîyê verê qîyametî

Des ‘elametî bizane, ey cuwan:
Yew te ra Mehdî ko zahir bo heman

Pey yê de Decalo mel’ûn zî-ddelal
Go ‘Îsa nazil bibo, ey qenc heval.

Zelzele meşrîq de bo, yew zî di xerb
Yew zî mîyanê ay cezîra nam ‘Ereb

Dabbetu’l-erd o te ra yew zî bi nam
Roc hetê mexrîbî ageyro tamam

Hem zî vecyo adirêke ez Yemen
Roşn kero meşrîq û mexrîb bê mehen ⁽¹⁵⁾

14. **go:** do, ko

15. **mehen:** ezîyet, zehmet

Yew te ra zî Ye'cûc û Me'cûc, tamam
Goşidar bel! Zaftir ê zey ma tamam.

Ay şeşine, ruknê îmanî bizan
Xeyr û şer teqdîrê rebbê muste'an.

Mezhebê ma çarê heqq ê, ey bira
Yew bi yew vacî şima ra zey çira:

Henefî û Malikî, yew Henbelî
Şafi'î neclê îmaman, we w' zekî

Ay henîfyan Nu'man o, nas ke 'ewwil
Sabit pîy yê, bizane pake-dil

Malikiyan Malik o, pîy yê Enes
Şafi'iyê ma Muhemmed, nas ke bes

Pîy yê Îdrîs o, yo nesla seyyîdî
Henbelîyan Ehmed o nam emcedî

Pîy yê Henbel o, bizane ey zekî
Ti biwane, hem 'emel ke, ey teqî⁽¹⁶⁾

Qey 'eqîde di îmamê ma y' reîs
Vateyê îne, bi ma durrê nefîs

Ehlê sunnet û cema'et name ke
Maturîdî, Eş'erî zî nas bike

Maturîdî, aw Ebû'l-Mensûr bi nam
Nameyê yê zî Muhemmed, qenc enam

16. **teqî** (erebkî ra): keso ke xo gunekarîye ra paweno, keso dîndar

Eş'eri Ebû'l-Hesen yê zan ⁽¹⁷⁾ 'Elî
Mezhebê yê, qencî pê zan ⁽¹⁸⁾, Şafîî

Qey 'eqîdî vatişê ma bîy xîtam
Şafî'ê ma ro bivarê se selam.

Goşîdar be ey birawo musulman
Şeştî wacib to ser o ferz ê, bizan

Panc hebî rukn ê bi qey îslameti
Yew bi yew vacî, bizane rastî ti:

"Eşhedû" vace "Çinêk o yew bi heq
Keyrê Homay, me'bûd û rebbê felek

Hem Muhammed qasid o, qey emrê yê."
Pêk bîyare, emr o, cennet we'dê yê

Hem nimac ke, bîyare ca erkan û şert
Roce wo yew zî, nêbê me'zûrê qet.

Yew zî maldar bê, zekatê yê bide
Fitre û sedeqeyê canî bide

Hem tu hec ke, ger ti zengîn bê, bizan
Şertê yê, mani' çinê bo, ey cuwan

Qey îmanî şeş hebî rukn ê, bira
To rê vacî, goş ci şane, eşkera

'Ewwilê yîne, ti Homay nas bike
Hem melaîk û kitab bawer bike

17. **zan:** (ti) bizane

18. **zan:** (ti) bizane

Hem rusulî, qeybê îne bawerî
Teqdîrê xeyr û şerran roc-axerî

Ferzê desmacî şeş ê, ey ehlê dîn
Qey tu vacî, goşîdar be, ey emîn

Nîyyet o 'ewwil de, vace ey cuwan
Ger ti beşkê, yane nê qelb ca, bizan ⁽¹⁹⁾

Hem bişuw rû, nîyyetê xo pê bîya
Hur dî destan ti bişuw, çengan pîya

Mesh bike henkî serey xo, musulman
Her di lingan ti bişuw ta gozekan

Yê şeşan tertîb o, ey qenc nazenîn
Goşîdar be, qeybê dînî, ey emîn

Qeybê xuslî ferz û ruknê yê, di yê:
Nîyyet o, yew zî şitiş, zan rindî yê ⁽²⁰⁾

Hem ferekne can ti, hî ke por û mû
Xuslî de dîqqet bigîre post û mû.

Qey teyemmumî, bizane ruknî panc
Pê herrêka pake bo toz, name vac

Hem nîyyet bîyare, ferekne rû bi dest
Ta bi çengan ya ferekne hur dî dest

Tertîb o, yê pancine destan û rû
Goşîdar be, pê bizane, dest û rû.

19. **yane nê qelb ca, bizan:** Eke ti nêşîni/nêşkenî vajî, cayê nîyetî qelb o, naye bizane.

20. **zan rindî yê:** ey (yê) bi rindî bizane

Qey nimacî, vernî de şeş şertî yê
Can û libas pak bigîre qeybê yê

Hem bi desmac bê, we 'ewret bê teber ⁽²¹⁾
Ver bi qible kamcû ferz o, pê xeber ⁽²²⁾

Yê şeşine: Weqt bîyo? Pê zanibê.
Goşîdar be, ta ti pê vîrdarê bê ⁽²³⁾

Qey nimacî hîryes ê, erkanî yê
To rê vacî yew bi yew, yew name bê

Nîyyet o, yew zî tedir tekbîr bîyar
Hem payanî vinde, ger beşkê bi kar ⁽²⁴⁾

Fatihe pay ra biwane qenc û rast
Şore çokan, hem ti wirze, vinde rast

Şore secde, ey birawo musliman
Rûşe mabeynê du secdan, ey cuwan

Hem ti rûşe qey Tehîyyata peyên
Tehîyyate ti biwane, ey emîn

Hem selewate biwane peynî de
Yê duyese ⁽²⁵⁾, rayke yew selam bide

Yew zî tertîb o, ku bî hîryes temam
Vatişê ma "Esselatû wesselam".

21. **'ewret bê teber:** Wa cayê 'ewretî teber ra nêbo/nêmano.

22. **pê xeber:** Wa xebera to ey ra bibo.

23. **ti pê vîrdarî bê:** Wa vîrê to de bo, vîrê to de bimano.

24. **Hem payanî vinde, ger beşkê bi kar:** Hem pay ra vinde, eke ti bişînî/
bieşkê bi kar bîyarî (bişuxulnî).

25. **duyesne:** duyese, diwêsine, des û dîyine

Di nimac de hîrê şert ê, zanê ger
Yîne ra, nêdê xebêrdan fameger ⁽²⁶⁾

Hem ti nêvrazê nimac de di çîyan ⁽²⁷⁾
Zêdetir, hem nêwerê çîke, bizan!

Çar hebî rukn ê bi qey rocî, zîya.
‘Ewwilê yîn nîyyet o, şew pê bîya

Yanî mexrib ra heta şefeq bido
Nîyyetê xo ger bîyaro, ca bido

Nan û aw ra, hem çîyê dî ⁽²⁸⁾ bê enîn
Hem cima’ ra dûrî bê, yanî nivîn ⁽²⁹⁾

Weqtê dûrîtî, bizane pê ‘eyan
Tu şefeq ra dûrî bê ta mexriban.

Qey zekatî hîrê rukn ê, ey bira
Yew nîyyet, yew zî nîsab o, yew serr a ⁽³⁰⁾.

Qey heccî şeş ruknî yê, ey baxeber
Nîyyet û îhram pîya bê, qenc beşer

Hem tu vinde ser girê nam ‘Erefe
Şert û ruknan pê bîya bi şerefe ⁽³¹⁾

26. **Nêdê xebêrdan fameger:** Tî ganî bi vateyanê ke yenê famkerdiş xeberî nêdî (qîsey nêkerê).

Wexto ke ti nimaj kenî, eke ti bi çekuyanê ke fam benê qîsey bikî, nimajê to betal beno labelê mavajî kuxayîş (kulhayîş) ne têda (xaric).

27. **Wextê nimajkerdişî** de eke hereketê destan û lingan di rey ra vêşer bibê, nimaj betal beno.

28. **dî:** bîn

29. **yanî nivîn:** Yanî ti cile (nivîne) mîyan de nêrakewê û temaso cinsî nêbo.

30. **yew serr a:** yew serre de

31. **bi şerefe:** pê şeref, şerefi reyra, şerefi reyde

Hem tewafê Beytî ke hewt rey, bi can
Se'yî ke mabeyn Sefa û Merwe, can

Hem biqesne çende mûy porrê serî
Ay şeşin tertîb o, ger mu'teber î.

Di qî estê to rê, pê be bawerî
Yew helal, yew zî heram o, şehwerî ⁽³²⁾

Şeştî ferzî bîy tamam, ey qenc enam
Vatişo peyên: "Selat û se selam".

Ma eno 'eqîde nûştî qey 'ewam
Ger xeta bo, baş bike efwe'l-kîram.

Ez ricakar a, ti yê Rebbo rehîm
Ma xelas ke adir û sohtê cehîm.

Ey Muhemmedo Hezanî, her mudam
Vace qey Ehmed Muhemmedî selam.

"Esselatû wesselamû, ya resûl
Al û eshaban tamam bo, her qebûl."

Tarîxê hicrî bi qey nezme, bizan
"Xeyn" û "ta", "bê" pê bimare, ey cuwan ⁽³³⁾.

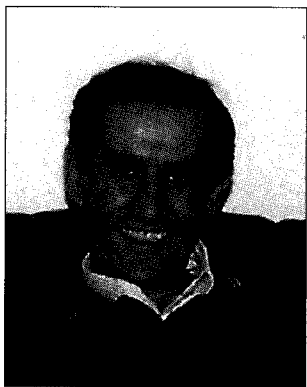
*Herfanê erebkî ra tadayoxî:
Malmîsanij & Roşan Lezgîn*

32. **şehwer:** şahkî, şahvar, sey (zê) şahan, zaf erjaye

33. Na misra de şaîr goreyê hesabê "ebced"î tarîxê nuştîşê nê kitabî dano zanayîş. "Xeyn", "ta", "bê"yê ke na misra de yê, nameyê hîrê herfanê alfabeya erebkî yê. Hesabê ebcedî de, nê herfan ra "xeyn" (geyn) vera (muqabilê) 1000î, "ta" vera 400 û "bê" vera 2 ya. Nê heme hîrê pêsero kenê 1402, yanî $1000 + 400 + 2 = 1402$. Naye ra zî fam beno ke no kitab serra 1402 yê hicrî de nusîyayo. 1402yê hicrî 1981ê mîladî yo.

Kitaban ra:

KITABÊ NEWEYÎ

J. Îhsan ESPAR

Çend rojî ra ver gama ke mi kitabê embazê ma yê delalî Seyîdxan Kuriyî wend na meselaya ke ez cêr ra nusena reyna amey vîrê mi û ez wazena bi nuştîşê na mesela dest bi nê nuştêyî bika.

Serra 1975î ra pey qorrê (tayê) kovar û rojnameyanê kurdkîyanê sey Özgürlük Yolu, Devrimci Demokrat Gençlik, Tîrêj û Roja Welat de bi lehçeya kîrmanckî (zazakî) zî nusîyaynê. Mi reya verêne kîrmanckîya nuşteki nê kovar

û rojnameyan de dîya. Labelê ez wazena behsê tekstê ke ez ey ra zaf muteessîr bîya, bika.

Serre 1980 bî labelê îdareyo eskerî hema nêamebi hukmî ser, yanî hema Derbeya 12ê Êlule nêbîbî. Hûmara hîrêyîna kovara Tîrêje vejîyabîy. Mi zî kovare erî nabîy û ez şîbîya keye. Gama ke çimê mi sernuşteyê "Pîra Hewt Sera" ⁽¹⁾ kewt keyfê mi ame. Mi na sanike (estaneke) Pîran de zaf goştaritibî. Mi dest pê kerd, sanike wende. Bêhemdê xo mi vengê berzî reyra (reyde) -beno ke semedo ke ez weş fam biko- wendinî. Qey vengê mi şibe veyva ma ya pîle, a zî amey odaya ke ez tede bîya. Gama ke dîy ke ez ha yew "kitab" ra "heway ma" -Pîran de kîrmanckî ra hem vanî "kirdkî" hem zî vanî "heyaw ma"- wanena, matmenda mi ra ewnîyay va:

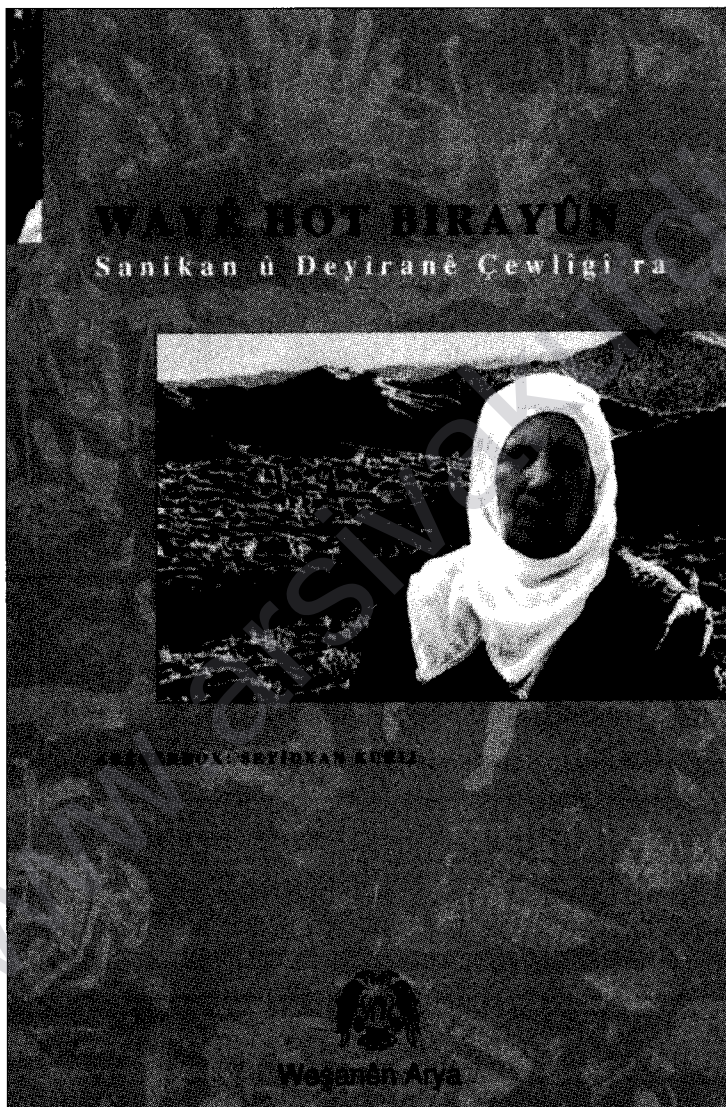
-Raşta ti ay kitabî ra heway ma wonenî?

Mi tekst aye nawit (musna) labelê semedo ke wendiş-nuştişê aye

1. "Pîra Hewt Sera" nuşttox Malmîsaniyî arê kerdibî û bi nameyê Dewijî Tîrêj de nuştibî.

çinê bi, mi fam kerd ke seke bawer nêka kirmanckî zî nusîyêno. Ez vana qey hem semedo ke a bawer bika hem zî semedo ke reya verîne bîy ke mi kirmanckî wendinî û weş fam kerdinî, mi sanike heme (pêro) wina bi zerweşîye, bi hîss û heyecan, vengê berzî reyra wende. A zî goştarit.

Çend rojî nê wendişê mi ra pey zî keyeyê ma de behsê "Pîra Hewt Sera" bînî.

Seyîdxan Kurij, Wayê Hot Birayûn: Sanikan û Deyîranê Çewligî ra, Weşanên Arya, İstanbul, Nisane 2002, 128 rîpelî

Belê, kitabê Kuriî, "Weşanên Arya" aşma nîsana 2002 de Îstanbul de bi nameyê "Wayê Hot Birayûn: Sanikan û Deyîranê Çewlîgî ra" neşr kerdo. Wayê Hot Birayûn nameyê yew sanika nê kitabî yo. Na "Wayê Hot Birayûn" a Çewlîgî yew versiyonê "Pîra Hewt Sera" ya ma ya Pîranî ya.

Yewendes (des û jû) sanikan ra teber vîst û di deyîrî (kilamî) û çarês fiqrayê mintiqaya Çewlîgî kitabê Seyîdxan Kuriî de ca genî. Yew xusûsiyetê nê kitabî yo muhîm zî no yo ke reya verîn a ke mintiqaya Çewlîgî ra tayê tekstê folklorîkî se kitab yenê weşanîyayîş (neşrbîyayîş). Cora (coka) zî no kitab semedê nuştîşê fekê Çewlîgî çimeyêdo verên û hêca (erjaye) yo.

Kesê ke biwazî kirmanckî, îllehîm zî fekê Çewlîgî bimusî (bander bibî), kesê ke biwazî nê fekî bi kirmanckîya mintiqayanê bînan reyra muqayese bikî, kesê ki biwazî derheqê folklor û kulturê ma de wayîrê melumatî bibî, şîyênî nê kitabî ra îstîfade bikî.

Resim û ilustrasyonê Mahmud Celayîrê ressam ê namedarî, yewna xurteya nê kitabî ya. Berhemanê Celayîrê karekterêko pedegojîk û şeklêko hunerî dayo nê kitabî. Bi nê resiman famkerdiş û wendişê kitabî hina asan bîyo. Ma zanî ke wendoxê kirmanckî tay ê û êyê ke estî zî zaf zor nêdanê xo ke ziwanê xo weş bimusî. No kitab hem hetê muhtewa ra hem zî hetê şeklî ra wendoxanê neweyan rê şîyêno gelekî cazib bo. Tekstê kîtabî kilm ê, ziwan weş û sade yo. Fiqreyî hetê mîzehî ra xurt, sanikî otantîk î.

Hetê rastnuştîşî ra yew-yew şaşîye tede biba zî no kemaneyo hurdî (wirdêk) qîymetê kitabî kemî nêkeno.

Mi gore no kitab, mekteban de semedê telebeyanê tikê (biney) gir-dan se kitabê wendişî şîyêno bêro xebitnayîş.

Turkîya de neşrbîyayîşê kitabî yewna çîyo musbet o. Seke yeno zanayîş ewro Tirkîya de hem kurdî hem zî tirkî persa ziwanê kurdî munaqeşe kenê. Weşanîyayîşê kitabane wina kalîteyinan, kurdan ser o tesîrêko musbet keno.

Ez hêvî kena ke wendoxê kirmanckî nê kitabê hêcayî wanenê. Ganî ma xo vîr a nêkî ke hîna zaf wanîyayîşê kitabane û kovaranê kirmanckî nuştexanê ma teşwîq keno ke ê hina zaf binusî.

AZEBE

Azebe nameyê kitabê şîiranê Çetîn Satıcıyî yo. No kitab "Weşanên Sî" serra 2002 de Îstanbul de weşanayo (neşr kerdo). Şaîrî redaksîyonê kovara Vateyî rê no kitabê xo erşawito (rusnayo). Ma ey rê zaf sipas kenê.

Bi neşrbîyayîşê nê kitabî ez bi xo gelekî şa bîya. O semed ra ez wazena

Çetîn Satıcı, Azebe, Weşanên Sî, Îstanbul, 2002, 112 rîpelî

bi kilmîye wendoxanê ma rê behsê kitabê Satıcıyî bika. Çi heyf ke derheqê nuştoxî bi xo de melumatêk kitabî ser o çinê yo.

Verê ke ez behsê şîranê Satıcıyî bika, ez wazena çend çekuyan şîre bi xo ser o vaja. Seke yeno zanayîş, şîre tekstanê bînan ra tena bi şekil nê labelê hîna zaf hetê mana û muhtewa ra, hetê rîtm, harmonîyê veng û hetê zıwanî ra cîya ya. Zaf rey manaya şîre hetê wendoxan ra cîya yena famkerdiş yan zî tefsîrkerdiş. Cora vanê "Her wendox/wendoxe şîra xo newe ra nuseno". Yanî her wendox/wendoxe goreyê zanayîş û tecrubeyanê xo şîre bi hewayêko bîn fam keno. Çünke zaf rey binê qisayanê zaf sadeyan de manayêka xûrîne nimita ya. Yanî famkerdişê şîre de sewîyeyê cîya-cîyayî estê.

Seke mi cor ra zî va, şîre hetê rîtm û harmonîya veng ra zî muhîm a. Bes nîyo ke merdim sey qiseykerdişê normalî vateyan rêz biko û nameyê "şîre" pano. Çünke qîymetê formê qiseykerdişê normalî yewna plan de esto labelê şîre de zaf nê.

Xusûsiyetêkê bîn ê şîre zıwanê şîre yo. Vîjnayîşê (weçînayîşê) vateyan ganî pabesteyê muhtewaya şîre bibo. Şaîr ganî xo klîşeyan ra bipawo. Semedo ke şaîr bişîyo hîssanê wendoxî ser o tesîr biko, cîhanê xeyalanê wendoxî hîna hîra biko ganî bişîyo (bese bikero) şîre de ca bido teşbîh, anafor û metaforan.

E (ya), kitabê Çetîn Satıcıyî bi kîrmanckîya hetê Gimgimî û Dêrsimî nusîyayo û nêzdiyê se hebî (teneyî) şîrî nê kitabî de ca gêni. Bêguman kitabo ende (honde) hecimin ganî hetê muhtewaya şîran zî hîra bibîynî. Labelê hawayo ke mi fam kerdo şîranê Satıcıyî de temaya bingeş (esasî) welatperwerîya kurdan a. Mavajî ge-ge heskerdişê Kurdistanî, ge-ge cengê gerîllayan, grevê veyşaniye, zîlm û zordarîya dewlete babetê şîran o. Labelê babetê sey tenyayîye, betaliye zî tayê şîran de estê. Şîranê Satıcıyî de cayo tewr populero cografik serê koyanê Kurdistanî yo. No zî derheqê perspektîfê wextî de yew fikir dano ma. Eke merdim tertileyê 1938î nêhûmaro (nehesibno) şîrê ey hetê wextî ra bi da-vîst serranê peyenan sînorkerde yî.

Zıwanê şîranê Satıcıyî zaf sade û asan o. Merdim şîyêno vajo şîrê ey tikê (biney) sethî yê, herkes zaf asan keno.

Hetê rastnuştîşî ra zî kitabê Çetîn Satıcıyê de tayê kemaneyî estê labelê reyna zî "Azebe" xebata edebîyat û kulturê ma de gamêk a û ganî hîna aver şêra.

MIN HESRETAN DE MEVIRDE: MESO

Kitabê bînê şîiran o ke redaksîyonê kovara Vateyî rê ameyo, yê Îlhamî Sertkayayî yo. No kitab bi nameyê "Min Hesretan de Mevirde: Meso" emserr (2002) Hollanda de, Den Haag de neşr biyo. Nameyê weşanxaneyî nê kitabî ser o çinê yo.

Zaf keyfê ma ame ke şairê ma yê hêcayî bi erşawitişê (rusnayîşê) nê kitabî, ma na xebata xo ra xebardar kerdî. Reyna ma zaf şad î ke nuşttox Îlhamî Sertkayayî dest bi nuştişê kitabane kirmancî zî kerdo. "Min Hesretan de Mevirde: Meso" kitabê nuştoxî yo kirmancî yo verên o.

Ney ra ver di broşurî û panc kitabê nuşttoxî neşr biyê. Nê kitabane ey ra yew roman û hîrê kitabê şîiran bi tirkî yê, yew kitabê şîiran zî bi kirmancî (kirdaskî) yo.

Ma na hûmare (sayî) de kitabê nuşttoxî ra yew şîire neql kenê. Ez hêvî kena ke hûmarêka bine de ez bişêya (bese bikera) bi hawayêko derg û dila nê kitabî ser o vîndera.

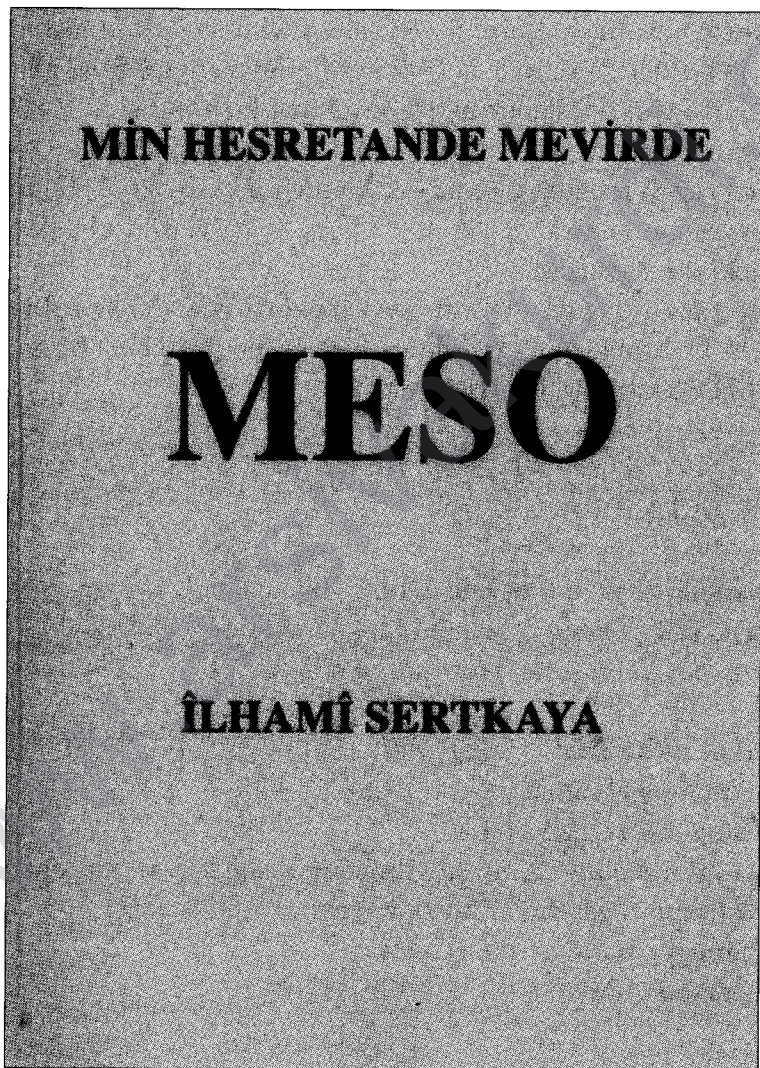
TI ZÊ VAŞ A BIRA

Ti zê vaş a, zê kemer a, kuç a, bira
Ne rostî ra hes kena, ne duşta tarî der a
Bêveng bar kena şona, bê xatir, bê silam

Ne huna ne hoyîna
Ne xemîn, ne demîn a
Koyî zingenê, torge varena
Delevergî kunê kîyan, firaqî vila benê, risqê serran rişnenê
Ma ra fermanî vecenê nî kutik ruhan
Hawt rengî oncînê herdîşa min ra
Ti nêpersena bira

Date _____

Ti demir a, polat a
Ti welatê xo de bêwelat a
Rojê xo ra nêpersena ez kam a
Wele derisîyo serê sarê to ra, ma ti kenger a
Ma
Ti
Kenger a. . .

*Îlhamî Sertkaya, Min Hesretan de Mevirde: Meso,
Den Haag, 2002, 70 rîpelî*

VATEYÊ VERÊNAN

Arêkerdax: **Firat ÇELKER**

Astorê/estorê şarî, mordemî rê nêbeno astor/estor.
Birayê werdene, hertim miradîno.
Birîna destî bena vîndî/vînî, ê zîwanî/zonî nêbena vîndî.
Bomî de raye ra meşo, to rê bela ano.
Cenîye esta keye/çe virazena, cenîye esta keye/çe veşnena.
Cîran matacê/motayê wela cîranî yo.
Derdê xo vace, derman bivîne.
Ga mireno postê xo maneno, egît mireno namê xo maneno.
Her bêçike/engişte cayê xo de dejena.
Her camêrd lacê yew cinîye yo (ju cenik o).
Hêrs şono êno, sere ke şî nêno.
Kam/oyo ke eslê xo înkâr keno, haramzade yo.
Kutiko mird, sîye de gineno wara.
Malo bêwayîr, werdê/werê cinawirî yo.
Malê dinya, dinya de maneno.
Mêrikî ra pers kerdo “Hegmênî (hemgênî) ra şîrin çi esto?”, vato “Çîyo bêpere”.
Perey kî bî zêde, serê mordemî dejnenê.
Perey xirabîya dewlemendî danê we.
Qeso rast/raşt giran o.
Rindîye biwaze, rindîye bivîne.

ÇEND ÎDYOMÎ (DEYÎMÎ)

Di lingê mi kerdê yew/jû sol.

Ewro dunya wa, meşte axrete.

Gîyê giweran (cîyê cîweran) nêno werdene.

Goştê here nêno werdene, perê here êno werdene.

Henî amo, henî şono.

Ma vanîme "Raye na wa", o vano "Rêçe na wa".

Mordemî ke kar nêkerd, ha vaje/vace ha vaje.

Vêşan vêşan o, mird mird o, no nêmecet çik o (çi yo)?

FEKÊ ÇEWLÎGÎ DE ANTIŞÊ KARAN (FÎÎLAN)

1-DEMO NIKAYIN (ŞİMDİKİ ZAMAN)

Fekî Çewlîgî (Bîngolî) de di formê demî nikayinî (şimdiki zaman) estê. Nînan (inîn) ra yew demo nikayin o, ê dîyine hem se (ze) demo nikayin hem zî se demo hîra (geniş zaman) gureyêno (şixulîyêno).

Seyîdxan KURIJ

A) Formê yewinê demê nikayinî:

1) Karo transîtîf (geçişli fiil)

Nimûne: wendiş/wendene (okumak)

ez ha winenû (¹) / ez ha winena (ben okuyorum)

ti hê winênî (sen okuyorsun)

wi ho winenû (o okuyor)

ya ha winena (o okuyor)

ma hê winênî (biz okuyoruz)

şima hê winênî (siz okuyorsunuz)

yi hê winênî (onlar okuyorlar)

Cumleyê nimûneyî:

Ez ha kitab (kitav) winenû. (Ben kitap okuyorum.)

Ez ha sanikê Dyêb Sur winena. (Ben Kırmızı Dev masalını okuyorum.)

1. Ca-ca de "ez wineno" zî vacîyenû.

Ya ha Mewlidî Ehmedê Xasî winena. (O Ehmedê Xasî'nin Mevlid'ini okuyor.)

Ya ha meqaleyê Mûnzûr Çemî winena. (O Munzur Çem'in makalesini okuyor.)

2) Karo întansîtîf (geçişsiz fiil)

Nimûne: amêyîş⁽²⁾ / ameyene (gelmek)

ez ha yena (ben geliyorum)

ti hê yêî (sen geliyorsun)

wi ho yenû (o geliyor)

ya ha yena (o geliyor)

ma hê yêî (biz geliyoruz)

şima hê yêî (siz geliyorsunuz)

yi hê yêî (onlar geliyorlar)

Cumleyê nimûneyî:

Ez ha dew ra yena. (Ben köyden geliyorum.)

Ti hê ça ra yêî? (Sen nereden geliyorsun?)

Halo negatîf (olumsuz hal)

1) Karo transîtîf (geçişli fiil)

ez ha niwinenû/niwinena (ben okumuyorum)

ti hê niwinênî (sen okumuyorsun)

wi ho niwinenû (o okumuyor)

ya ha niwinena (o okumuyor)

ma hê niwinênî (biz okumuyoruz)

şima hê niwinênî (siz okumuyorsunuz)

yi hê niwinênî (onlar okumuyorlar)

2) Karo întansîtîf (geçişsiz fiil)

ez ha nîna (ben gelmiyorum)

ti hê nîî (sen gelmiyorsun)

wi ho nîî (o gelmiyor)

ya ha nîna (o gelmiyor)
 ma hê nînî (biz gelmiyoruz)
 şima hê nînî (siz gelmiyorsunuz)
 yi hê nînî (onlar gelmiyorlar)

B)Formê dîyinê demê nikayinî:

Seke mi verê zî nuşt, no formê cêrênê demê nikayinî se demo hîra
 (geniş zaman) zî gureyêno (şixulîyêno).

2-DEMO NIKAYIN/DEMO HÎRA

1) Karo transîtîf (geçişli fiil)

ez winenû/ez winena (ben okuyorum, ben okurum)
 ti winênî (sen okuyorsun, sen okursun)
 wi winenû (o okuyor, o okur)
 ya winena (o okuyor, o okur)
 ma winênî (biz okuyoruz, biz okuruz)
 şima winênî (siz okuyorsunuz, siz okursunuz)
 yi winênî (onlar okuyorlar, onlar okurlar)

Cumleyê nimûneyî:

Ez her şan de (şûn di) lacî xwi ri kitabî Rindoyî winenû. (Ben her akşam oğluma Rindo'nun kitabını okurum.)

Ez her şan de lacî xwi ri sanikê Şah Îsmaîlî winena. (Ben her akşam oğluma Şah İsmail masalını okurum.)

Alan her roj (ruej) kitabî Soroyî winenû. (Alan her gün Soro'nun kitabını okur.)

Alan her roj sanikê Wayê Hot Birayûn winenû. (Alan her gün Yedi Erkek Kardeşin Bacısı masalını okur.)

2) Karo întansîtîf (geçişsiz fiil)

ez yena (ben geliyorum, ben gelirim)
 ti yêni (sen geliyorsun, sen gelirsin)
 wi yenû (o geliyor, o gelir)
 ya yena (o geliyor, o gelir)

ma yêni (biz geliyoruz, biz geliriz)
 ŝima yêni (siz geliyorsunuz, siz gelirsiniz)
 yi yêni (onlar geliyorlar, onlar gelirler)

Cumleyê nimûneyî:

Yi her roj yêni kê ma. (Onlar her gün evimize gelirler.)

Wi her roj pê mînubus yenû Çewlîg. (O her gün minibüs ile Bingöl'e gelir.)

Halo negatîf (olumsuz hal)

1) Karo transîtîf (geçişli fiil)

ez niwinenû/niwinena (ben okumuyorum, ben okumam)
 ti niwinênî (sen okumuyorsun, sen okumazsın)
 wi niwinenû (o okumuyor, o okumaz)
 ya niwûnena (o okumuyor, o okumaz)
 ma niwinênî (biz okumuyoruz, biz okumayız)
 ŝima niwinênî (siz okumuyorsunuz, siz okumazsınız)
 yi niwinênî (onlar okumuyorlar, onlar okumazlar)

2) Karo întansîtîf (geçişsiz fiil)

ez nîna (ben gelmiyorum, ben gelmem)
 ti nînî (sen gelmiyorsun, sen gelmezsin)
 wi nînû (o gelmiyor, o gelmez)
 ya nîna (o gelmiyor, o gelmez)
 ma nînî (biz gelmiyoruz, biz gelmeyiz)
 ŝima nînî (siz gelmiyorsunuz, siz gelmezsiniz)
 yi nînî (onlar gelmiyorlar, onlar gelmezler)

3-DEMO AMEYOX (GELECEK ZAMAN)

Fekê Çewlîgî de antiŝê formê demê ameyoxî zî sey (zê) formê dîyine yê demê nikayinî yo. Yanî antiŝê formê demê ameyoxî, formê dîyinê demê nikayinî û demo hîrayî eynî yo. La pratîk de zaf rey demo ameyox û zerfê demî (zaman zarfları) pîya gureyênî (ŝixulîyênî). Nimûne:

Ez inî kitabî winena. (Bu kitabı okuyorum/okurum.)

Ez siba inî kitabî winena. (Yarın bu kitabı okuyacağım.)

Ez şina Çewlîg. (Bingöl'e gidiyorum/giderim.)

Ez siba şina Çewlîg. (Yarın Bingöl'e gideceğim.)

1) Karo transîtîf (geçişli fiil)

ez winenû/ez winena (ben okuyacağım)

ti winênî (sen okuyacaksın)

wi winenû (o okuyacak)

ya winena (o okuyacak)

ma winênî (biz okuyacağız)

şima winênî (siz okuyacaksınız)

yi winênî (onlar okuyacaklar)

Cumleyê nimûneyî:

Ez inî kitabî siba winenû. (Ben bu kitabı yarın okuyacağım.)

Ez ina meqale siba winena. (Ben bu makaleyi yarın okuyacağım.)

Ya ina hîkaye siba winena (O bu öyküyü yarın okuyacak.)

2) Karo întansîtîf (geçişsiz fiil)

ez yena (ben geleceğim)

ti yêî (sen geleceksin)

wi yenû (o gelecek)

ya yena (o gelecek)

ma yêî (biz geleceğiz)

şima yêî (siz geleceksiniz)

yi yêî (onlar gelecekler)

Cumleyê nimûneyî:

Ti siba yêî îta? (Sen yarın buraya gelecek misin?)

Ez siba yena. (Ben yarın geleceğim.)

Halo negatîf (olumsuz hal)

1) Karo transîtîf (geçişli fiil)

ez niwinenû/niwinena (ben okumayacağım)

ti niwinênî (sen okumayacaksın)

wi niwînenû (o okumayacak)
ya niwûnena (o okumayacak)
ma niwinênî (biz okumayacağız)
şîma niwinênî (siz okumayacaksınız)
yi niwinênî (onlar okumayacaklar)

2) Karo întansîtîf (geçişsiz fiil)

ez nîna (ben gelmeyeceğim)
ti nînî (sen gelmeyeceksin)
wi nînû (o gelmeyecek)
ya nîna (o gelmeyecek)
ma nînî (biz gelmeyeceğiz)
şîma nînî (siz gelmeyeceksiniz)
yi nînî (onlar gelmeyecekler)

ŞAH İSMAYİL

Arêkerdax: Jêhatî ZENGELAN

Yew şahê Îronî (Îranî) beno, hîrê hebî lajê yey benî. Heme hîrê omeyî wextê zewajî. Çarnenî nêçarnenî pîy yînî yînî nêzewejneno. Wardenî heme hîrê şûnî çarşu. Veynenî ki hindîyî (qerpûzî) roşîyênî. Hergû yew yew hindî gêno (gîno) û şûno. Hindîyon (hindîyû) donî wezîrî, wezîr zî beno dono padîşayî û vono:

-Padîşayê mi, hîrê lajonê tû (to) inê hirê hebî hindî erdî (ardî). Menaya (manaya) yînî çina (çi) ya?

Hindîya verênî şeqnenî ki zerreyê yay bîyo se gêrmî (germî), heremîyaya, nêwerîna. Ey dîyini şeqnenî ki nê mewo yew werîna nê mewo yew nêwerîna. Ey hîrini şeqnenî ki tam wextê yay ê werdîşî yo. Padîşa eylonê (gedanê) xo (xu) ra vono:

-Oxilnê, ez zono nête şima zewaj o.

Lajo xişin (pîl) vono:

-Ez hinî zewajî ra kewto, wextê mi vîyerto. Ino bîn zî ha-ha vîyerenî. La ino şinik hewlê yeyê zewajî yo.

Padîşa vono:

-De wardî şêrî (şîrî) yew şaristonê (şaristanê) sey Dîyarbekîrî. Bigeyrî yew padîşayî veynî ki wa hîrê hebî keyney yey bibî, ez zî şêro (şîro) şima rî biwazo.

* * *

Heme hîrê biray wardenî şûnî, persenî, şûnî key yew walîy. Walîy veynenî. Walî persenî, vono:

-Şima kom î? Şima çi geyrenî?

Vonî:

-Ma Îron ra yî. Ma geyrenî ki xo rî hîrê hebî keynon (keyno) veynî, wa pîy ma bêro û ma rî biwazo.

Walî vono:

-Oxil, hîrê keyney mi estî.

Birawo şinik vono:

-Bewnî, ino birawo pîl o; ino birawo ki yey dima wo, ez zî şinik o.

Keynaya pîli donî lajê pîlî, keynaya wertîy donî lajê wertîy. Vênda (venga) melay donî, mela yeno marey wir dî (her di) keynekon wir dî lajekon reyra birneno. Keynaya şiniki ageyrena vona:

-Bawo, sew ti mi bidî bede (ey), tede behs biki, vaji "Bewnî, şima gere (ganî) inê lajê şinikî mi het verdî". Meştî ti kor û kerr benî, yew warey (wayîrey) tû nêkeno.

Yû (o) vono:

-Temom, keynay mi.

Lajê Padîşayî qebl kenî. Mela marey keyneka şiniki zî lajekê şinikî rî birneno.

Ay wir dî pîlî cenîyonê xo gê nî (gînî) espar kenî û şûnî.

* * *

Lajeko şinik şew şûno cilda xo. Linga xo erzeno dûrda (zerreyê) berî, ca di mireno.

Pawenî, pawenî, di rojê (rûjê) yey qedîyênî, nîyno teber. Wardenî şûnî persenî. Keyneki ra vonî:

-Herê, hey berî akeri!

Keyneki berî akena. Veynenî ki mêrik ha berî ver di merde kewte wo. Vonî:

-Keyxerepîyaya, tû se kerd?

Vona:

-Willay mi çîyekî nêkerd. Ber akerd, linga xo eşti zerre, kewt û ona (wina) ca di merd.

Walî vono:

-De bêrî ma inê tirmî (termî) berşawî pêrdê yey rî. Tirmo merde ma pey se kerî. Komî Îron dîyo?

Vonî:

-Yew qatirçî esto, yey dîyo.

Lajekî definenî yew tabit, qordê qatiri wenenî û ay qatirçî ra vonî:

-Ti rayerê (rayîrê) Îronî zonî. Iney beri Îron, teslimê pêrdê yey ki û bê!

* * *

Qatirçî qatiri xo ver şey (şanay), di-hîrê rojî şî; betelîya, yew awki ver di bineykî vindert. Ay tabit qordê qatiri ser ra girewt binê yew xerebêr di rûna. Awki werdi, dest û rîyê xo şitî. Hindi dîy ki yew teyri omeş, nequr da pirû (piro), ayo meyît girewt hewa na û tim û tim şîy.

Lajekî tabit girewt, duşmîş bi, va "Ez inkay (nika) şêro walîy ra vajo hal û hewal ona wo, bawer nêkeno. La ez se kerû ya Rebbî?"

Qatirê xo girewt, ageyra şî walîy het. Walîy va:

-Qey ti lez omeyî? Rayerê poncês-şîyês rojon o, ti gere hema rayer ra bibînî. Êro (ewro) ponc o ti şîyî û ti ageyrayî.

Lajek vono hal û hewal ona wo. Vono:

-Willay ez yew awki ver di bîyo, yew teyri omeyî, nequr da pirû tirm hewa na berd.

Walî vono:

-La keyxerepîyaye! Qey senê teyri meyîtî hewa nona bena? Çîyo inahewa senê beno?

Lajek vono:

-Willay walîy mi, teyri hewa na, berd; tabit veng mend, mi zî girewt ez omewo.

Qatirçî şûno.

* * *

Keyneki vona:

-Bawo, mi rî çetaldê rayeron di yew wede (oda) verazi û binê yey biki aşxone.

Walî de rî yew wede virazeno, binê yey zî keno aşxone. Keyneki ser o vindena, kom ki ome şî non dona bedê (ey), bedê persena û şûno.

Ya xizimkaron (xizmetkaran) ra persena vona:

-Eyeleyda (gedeyîya) xo ra heyonî êro, şîma çîna dîyo, mi rî vajî!

Yew vono:

-Willay ez xo rî eyel bîyo, ez şîyo bizêkon dir; ez pîl bîyo, ez şîyo mi xizimkarey kerdi.

Yewna vono:

-Ez eyel bîyo mi bizêkî berdî çere, ez pîl bîyo mi citi kerdi.

Hergû yew yew hewa vono.

* * *

Inahew yew kor û yew topal, -mavajî- Dîyarbekir di eşnawenî ki yew tekka (tekkîya) abîya; kom şêro weyra (uca) nonê xo weno û rakuwno (rakeweno). Kor û topal vonî: De ma heyonî yerey (êreyî) inî berê Wele Comîy (Ulu Camîyî) ver di destê xo akenî, ponj qurîşî perey ma dest nêkuwnî (nêkewenê). Hadî ma pirû dî xo rî şêrî weyra.

Wir dî pîya wardenî şûnî, ha witîya (tîya) ha weyra, ha witîya ha

weyra, seki bêrî fekê Berayîy (1). Weyra mexreb pede yeno, rayer şaş kenî. Qayme ginenî, seki şêrî Lewedê Salî (2). Şûnî Lewedê Salî, weyra xo rî qelebînî (rakewenî). Nimajî (şodir) dîna zelal bena, ewnînî nûr û dûra (nor û dora) xo. Veynenî ki seki Wişkila (3) di yew bexçe wo, heme tewir ra dar aseno û yew bîna zî ha ver d' a.

Lajeko topal korî ra vono:

-Willay yew şêlik ha ma ra ver. Ma xo rî şêrî weyra persî, mela ma bonder (bander) bîy rayer kura (kotî) wo. Ma rayerê xo weynî û şêrî.

Têrey kuwnî şûnî ki çi tihom (team) ki dîna di xeleq bîyo ha bexçe de wo. Şûnî ay bonî ra geyrenî ki bon ha xir û xalî yo, çewek (çi kes) tede çinî yo. Vonî "Hella hella! Ino çi hal o? Wayerê (wayîrê) inî bexçeyî û inî bonî çinî yo?"

Weyra roşenî. Topal korî ra vono:

-Bê ma xo binimnî. Wayerê inî bexçeyî miheqeq yeno, warey inî bexçeyî keno.

Şûnî bindê yew dirriki di xo nimnenî. Ewnînî ki di hebî teyrî omeyî yew hewzi het. Teyron xo bone (bane, rut) kerd û aya hewzi di xo şit. Dima, şîy binê yewna dirriki ra yew tabit kaş kerd vet û yew dari ra yew pel qerefna, berd pînosê yey ver; ayo meyît bi gonî. Pîya şîy zerredê a bîna. Topal korî ra vono hal û hewal ona wa. Vono:

-Korew, hela vengê xo meki, ma vindî; ma hey weynî deray (hela) se beno.

Teyron eki zerredê bîna di se kerd çi kerd, hewna (reyna) omey teber. Yew pel berd vinîya (zincîya, pîrnika) yey ver, hewna merd. Hewna dekerd tabit, berd binê dirriki di nimit. Pûstey xo pera (pira) girewtî, pel da xo û firay şîy.

Kor û topal şûnî çetaldê rayeron, ewnînî ki yew bîna ha çetaldê rayeron d' a. Persenî vonî:

-Cay yew tekka û aşxone ewtîya (tîya) estî?

Te ra vonî:

-Willay tekka ina ya. Aşxone ewtîya wo.

1. **Berayî (Heşberayî):** Nêzdiyê Pîrajmonî de nameyê yew cayî yo. (Pîrajmon yew dewa Pîranî ya.)

2. **Lewey Salî (Lewey Salon):** Nêzdiyê Pîrajmonî de nameyê yew cayî yo.

3. **Wişkila:** Yew dewa Palî ya.

Kor û topalî gêni benî zerre. Çiy donî bede, mird kenî, te ra vonî:

-Xonimi ha qatê serênî di. Şima gere şêrî weyra.

Yê şûnî weyra. Keyneki te ra persena, vona:

-Hafiz, şima konca (kamca) ra yî?

Hafiz vono:

-Ma welatê Diyarbekir ra yî. Ma eşnawit ki şima witiya tekka akerda, ma omeyî. Ma şîynî heyonî yerey berdê Wele Comîy ver di destê xo akerdinî, ma oncina zî veyşon (vêşan) mendingî. Ma omeyî ki ma xo rî ewtiya çiy bûrî (biwerî) û rakuwî.

Ya vona:

-De bewnî mi ra, ez şima ra yew sewal (pers) perseno.

Vono:

-Persi xonimi.

Vona:

-Şima eyeleyda xo ra hetonî ina seeti çina diyo? Mi rî vajî.

Vono:

-Willay, de eyeleyda xo di ma bizêkî çerênayî, golikî çerênayî; ma soneyey (şiwaneyîye) û gawoney kerd. Ma se kerd, çi kerd; ez topal biyo, ino zî kor biyo. Ma xo rî şîy berê Wele Comîy ver di vindertî. Ma dest akerd, xo rî parse arê kerd. Ma eşnawit ki ewtiya yew tekka abiya, ma da pirû omeyî. Ma verê Berayîy di rayer şaş kerd. Ma şîy yew kûy (koy) ser. Dîna zelal bîy, ma ewniyayî ki yew bexçe aseno. Ma veyşon zî bibîy. Ma va "Ma hey şêrî weyra". Ma xo verra da, ma şîy weyra. Ma ewniyayî ne omeyox esto ne zî şeyox (şîyayox). Bexçe di zî çi tihomo ki dîna di esto bi. Ma fêkîy xo, say, alonçeyî, mişmişî, xoxî, engûri, incilî werdî. Ma awka honiki werdî. Ma heme çi werd, xo mird kerd. Weyra yew hewzi bîy, ma aya hewzi di xo şit, xo temîz kerd. Ma cilê xo pera girewtî û şîy xo binê yew dirriki di nimit. Ma va "Hela ma veynî deray warî (wayîrê) inî bexçeyî esto, yeno nê nîyno". Ma şîy xo nimit, ma diy ki di hebî teyrî omey hewzi ver di niştî. Pûstey xo vetî, xo zit (rut, bane) kerd eki di hebî keyne yî. Zit û zilit şîy xo hewzi di şit. Hewzi ra vejîyay, xo zuwa kerd. Şîy binê yew dirriki ra yew tabit vet, girewt erd teber. Yew dari ra yew pel qerêfna, berd pîrnosê yey ver; ayo meyît bi gonî, yew xort bi. Têrey kewtî, şîy zerredê bîna di kêf kerd. Wextê yînî ki debi, girewt erd, yew pel hewna berd vîniya yey ver, merd. Hewna dekerd tabit, berd binê dirriki di nimit. Pûstey xo pera girewtî û pel da, şîy.

Xonimi vona:

-Temom. Sew inkay ez vajo "Ma şêrî weyra", şima zonî şêrî?

Vonî:

-E, ma zonî şêrî.

Nimajî estoron kaş kenî teber, yew heqbe pîrr perey kenî, erzenî estori ser û wenîşenî. Ay kor û ay topal zî kuwnî yînî ver.

Xonimi vona:

-Ma şêrî ay cay mi nawnî (bimusnî).

Ha ewtîya ha ewja (uca), ha ewtîya ha ewja, şew pede yena. De keynay walî ya, çe ray (çi rey, caran) nêgeyraya, hewnê yay yeno. Vona:

-Ez hilêkî (yew hele) rakuwno.

Ya rakuwna. Topal korî ra vono:

-Korew, de ya rakewta; bê ma estori bigirî û wenîşî "yella".

Wardenî estori gêni û wenîşenî "yella", şûnî.

* * *

Xonimi nimajî xo aqîlîna ki ne estori asena ne zî kor û topal. Ne hewl ne xerab. Vona "Ya Rebbî, ez se kero?" Dona pîrû ha ewtîya ha ewja, ha ewtîya ha ewja, rayer gêna şûna. Şûna, şûna, ay bexçe di vejîna. Şûna aya hewzi ser o awki wena, toy (tayê) çîy-mîy wena, vona "Ya Rebbî, ino qederê mi çi xerab o!"

Şûna geyrena, ewnîna ki yew kûşka (koşka) xir û xalî ha weyra, çewek tede çînî yo. Yena teber, xo nimnena. Hindi veynena ki ay wir dî teyrî vejîyay omey.

Teyrî yenî hewzi ser o awka xo wenî, xo zit kenî, xo şuwenî. Dima şûnî ay tabitî binê dirriki ra vejenî, kaş kenî onî duz. Yew dari ra yew pel dera (ci) kenî, benî vinîyonê ay meyîtî ver, yû beno gonî.

Xonimi ewnîna te ra ki ay waştay yay o. Teyrî yey gêni hewna benî bîna, zewqê xo kenî. Zemonê yînî ki debeno hewna onî, yewna pel dera kenî, benî pîrnosê yey ver, yû mireno. Dekenî tabit û benî binê dirriki di nimnenî, pel donî, firenî şûnî.

Wextonû ki yi şûnî, cenêki zî wardena, şûna aya dari ra yew pel dera kena. Dima tabitî akena, pelî bena vinîya yey ver. Lajek gonî beno. Yê pîya şûnî, bîna di miradê xo şa benî. Lajek vono:

-Bewnî, mi hewna sey verî biki! Nêki ina hew (rey) mi hewa nonî benî, şima çe ray mi nêveynenî.

Yew bazin destê yey di beno. Vejeno dono cenêki, vono:

-Eki laj bû (bibo), ti inî bazinî deki destê yey, nomey yey zî Şah Îsmayîl pani. Eki teyrî mi berî, yû mi veyneno. La eki keyna bû, xeyrê bazinî çinî yo.

Cenêki hewna dari ra yew pel dera kena, ona pirnika yey ver, yû mireno. Cenêki yey dekena tabit, tabitî zî bena sey verê dekena binê dirriki û şûna xo cay nimnena.

Rojo bîn ewnîna ay wir dî teyron hewna pelî pîya nayî, omeyî. Yenî hewzi di xo şuwenî, hewzi ra vejînî şûnî ewnînî tabitî ra. Pê ra vonî:

-Ehe! Willay yewerî tabit akerto!

Tabitî hewa nonî, xo reyra (reyde) benî.

Cenêki teyna (tenya) monena.

* * *

Rojê cenêki temom benî, de (aye) rî yew laj beno. Nomey yey Şah Îsmayîl pa nonî. Nomey mêrdedê yay zî Şah Mehmed o. Gede weyra beno hewt-heştserre. Wardena vona:

-Lajê mi, ma xo rî ewtîya ra şêrî.

Yû vono:

-Dayey, pîy mi esto çinî yo? Tû ez kura ra erdo? Tû ez komî ra peyda kerdo?

Cenêki vona:

-Lajê mi, pîy tû ino bazin da mi. Va "Eki laj bi, inî bazinî deki destê yey, nomey yey zî Şah Îsmayîl pani. Yû mi veyneno."

Bazinî gêna dekena polê yey û vona:

-Pîy tû şîyo, ma hinî yey nêveynenî.

Wardenî rayer kuwnî, ha witiya ha weyra, ha witiya ha weyra, yenî yew dere. Dere di raştê toy kerron (kemeran, sîyan) yenî. Kerrey sey yaqutî û mirjonon bereqîyaye yî. Lajê yay vono:

-Willay dayey, ez ha toyîno (tayêne) arê keno, gêno.

Vona:

-Lajê mi, fek te ra vera di! Ti cay yew bela onî ma serî ser.

Yû vîst heb arê keno, dekeno yew dismali, rayer kuwnî.

Te ra pey raştî yew şaristonî yenî. Şûnî yew goşedê şaristonî di yew keye ki ha rayerî ser o. Destê xo ber kuwenî, ber abeno, şûnî zerre ki yew cenî ha zerre d' a. Cenî vona:

-Ya hurmey, şima çi yî, çikare yî?

Xonimi vona:

-Willay dayey, ti may mi, ez keynay tû û ino zî wa tûrnê (tornê) tû bû. Ma feqîr î, ma xo rî geyrenî. Ma omeyî ino şariston di destê xo berê tû kut û omeyî zerre ki ti ma rî warey bika.

Vona:

-Bêrî, keynay mi. Mêrdey mi merdo, ez zî cenîya vîya wo.

Key cenêki di monenî.

Nomey cenêki Fatma wo. Cenêki bi xo zaf rind a. Walîy ay şaristonî zî zerri devista Fatma, vono "Gere ti mi bigîra". Ya zî vona "Ez tû nêgêno".

* * *

Yew roj wezîr ewjayon ra geyreno, Şah Îsmayîl zî pey ay kerron berî ver di kay keno. Wezîr yey veyneno. Şûno padîşayî ra vono:

-Tûrnê yay ha berî ver di pey kerron kay keno, kerrey yey sey ebirsimî (îpegî) bereqînî.

Padîşa erşaweno ay lajekî dono ardiş, perseno vono:

-Tû inê kerrey kura ra erdî?

Vono:

-Ay dere ra. Dere ha pirr o.

Padîşa vono:

-Ti şînî ma rî inahewa da-vîst heb kerron bîyerî (bîyarî)?

Şah Îsmayîl vono:

-E.

Padîşa vono:

-Şo bîyeri.

Yû şûno keye ra ay kerronê xo gêno ono, dono padîşay. Dima şûno keye, may xo ra vono:

-Dayey, willay ay kerrey ki mi xo dir erdî, padîşay mi ra waştî, mi day yey.

May yey vona:

-Lajê mi, mi tû ra nêva "Ti pey kerron yew bela onî ma serî ser"?

Te (ti, ci) ra pey padîşa wezîrî erşaweno, vono:

-Ti gere înon ra vîst hebna bîyerî!

Şah Îsmayîl Fatma ra vono:

-Ez xo rî se kero?

Fatma vona:

-Estorê mêrdedê mi ha axur di beste wo. Wenîşi û şû de rî bîyeri.

Şah Îsmayîl kalmey xo besteno, heqbey xo gêno, estorî wenîşeno, dono pirû şûno. Geyreno, geyreno welhasilî nêveyneno. Duşmiş beno vono "Înî kura bîy!" Peynî di ay derî veyneno. Ay kerron ra dekeno heqbey xo, pirr keno, erzeno estorî ser, şûno şariston.

Wezîr yeno, vono:

-Ti omeyî? Padişa tû wazeno.

Vono:

-Ez omewo.

Wardeno şûno padişay het.

Padişa vono:

-Ti omeyî?

Vono:

-Ez omewo.

Kerronê bereqeyayon dono bedê, vono:

-Ho (han) tû rî vîst heb nê, hîris heb!

* * *

Zemon tede şûno. Gede hinî beno xişin. Padişa xeberî erşaweno, vono:

-Şah Îsmayîl, ez yew çî tû ra wazeno; ti onî bîyeri, nêki ez serey tû dera keno.

Vono:

-Ti çina wazenî?

Vono:

-Gere ti şêrî mi rî cenîya paşadê perîyon bîyerî!

Vono:

-Cenîya paşadê perîyon çina ya? Çi ca d' a? Ez çî zono?

Yeno keye, may xo ra vono hal û hewal ona wo. Vono:

-Dayey, padişa mi ra vono "Gere ti şêrî mi rî cenîya paşadê perîyon bîyerî".

May yey vona:

-Lajê mi, cenîya paşadê perîyon damêrîya tû ya, la perî ya. Ti kura veynenî? Ti kura ra onî? Mi tû ra nêva "Înî kerron meyeri, ti ma rî dehwa (dewa) erînenî"? Tû erdî!"

Şah Îsmayîl wardeno kalmey xo besteno, estorê xo wenîşeno şûno.

Şûno, şûno, yew şaristonî reseno. Ewnîno ki şarê ay şaristonî yew hewa xemêr (xemgîr) o, yew hewa xemêr o! Perseno vono:

-Qey se bîyo? Çi esto, şima ona xemin î?

Vonî:

-Dêwî omeyî û keynay walîdê ma berda.

Vono:

-Konca? Berda kura?

Vonî:

-Ino rayer ra berda yew kû.

Wardeno, dono pirû şûno. Şûno, yû û ay dêwî yemno (yewbînan) gênî. Dêwî yey tepîşenî benî ki ay bazin ha destê yey de wo. Bazin ra yey şinasnenî, vonî:

-Ooo, ino lajê Şah Mehmedî yo!

Tede lebîyênî, vonî:

-Heyronê tû bû, keyna beri, ti çina wazenî beri.

Keyna te ra gêno ki şêro, vonî:

-Tî se ra şûnî?

Vono:

-Ez şûno cenêra (cenîyera) paşayê perîyon ono.

Vonî:

-Cenêya paşayê perîyon? Paşay perîyon Şah Mehmed, pîy tû wo!

Aya keyna beno teslîmê pêrdê yay keno, şûno keye.

Yew dêw zî yeno berê yey ver di vindeno, vono:

-Tî şû, ez inî berî ver di vindeno, ez nêverdono yew gonî bêro zerre.

Wezîr yeno, ewnîno ki yew dêw ha berî ver di wo. Şûno padîşay ra vono:

-Padîşay mi, yew dêw ha berî ver di wo û yû zî nêaseno.

* * *

Şah Îsmayîl dono pirû şûno. Ha ewtîya ha ewja, şûno yew mergi. Nefli dona çûk ro û yew kûşki zî ha ver de viraşta ya. Estorê xo vera dono mergi. Estor ha çerenno, yû hindi veyneno ki kûşki ra yew vejîyêno yeno, vono:

-La ez gonî bû û ti bêrî estorê xo vera dî mergi, biçereynî!

Vono:

-La ez rayon (raywan) o, estorê mi veyşon o; mi vera dawo, wa bineyki biçero. Toy vaş bûro se beno? Ez rayon o, ez şûno.

Vono.

-Nê (ney), ez qebul nêkeno!

Wir dî gulaş gênî. Heta yerey yew nêşêno zorê ay bînî bero. Mexreb beno, pê ra vonî "Ma nimajî hewna gulaş gênî".

Ay dono pirû şûno keye. Şah Îsmayîl zî dima şûno. Ay vono:

-Ti mey!

Yû vono:

-La ez se ra şêro?

Neysene, wir dî şûnî rûşenî, nonê xo wenî. Ay şûno yew wede di rakuwno, yû zî yew wede di rakuwno.

Nimaj (şodir) beno, hewna cilonê cengî pera gênî, yenî ay meydon di gulaş gênî. Şah Îsmayîl yey fineno, kalme milê yey ser nono, yû sêney xo akenû, vonû:

-Bewnî, ez cenî yo; ez ey tû, ti zî ey mi bi!

Ewnîno ki raşt a cenî ya, ser ra wardeno. Vona:

-Ti se ra şûnî?

Vono hal û hewalê mi inahewa wo. Vono:

-Ez geyrena cenîya paşadê perîyon.

Vona:

-De şû. Ti ki daşt a omeyî, bê mi zî xo dir beri.

Dono pirû şûno.

* * *

Şûno yew deşti ki çayîr dêre (derya) û dengiz o, awki zaf a. Estorê xo vera dono. Ewnîno ki di tenon xo cor di vera dawo, ha yenî. Yenî, vonî:

-Qey teyr teyrey ba xo nêewtono bêro ina mergi, ti kom î, ti senê yenî ina mergi di estorê xo çerînenî?

Yê û yû heta yerey gulaş gênî.

Aynon ra yew vono:

-Wey, wey! Ma rî vonî lajê Şah Mehmedî!

Yû vono:

-Mi ra zî vonî Şah Îsmayîlê Şah Mehmedî!

Şon di cê ra aqitînî, vonî "Ma nimajî hewna bêrî".

Ay wir dî şûnî keye, pîy yînî vono:

-Şima se kerd?

Vonî hal û hewal ona. Vonî:

-Yewî estorê xo erd, mergi di çerêna; ma şî bedê, ma gulaş girewt.

Ma va "Ma eyelê Şah Mehmedî yî", yey zî va "Mi ra vonî Şah Îsmayîlê Şah Mehmedî".

Şah Mehmed vono:

-Lajê mi, ay birayê şima wo!

Nimajî wardenî, tê rey kuwnî, yenî deşti. Şah Mehmed bazinê yey ra ewnîno, zono ki raşt a lajê yey o, vono:

-Zonî ti lajê min î!

Weyra pê şa benî. Kêf û halê yemno persenî.

Şah Mehmed vono:

-Lajê mi, tû xeyr o? Ti çi geyrenî?

Vono hal û muşkulatê mi inahewa wo. Vono:

-Baba, ez û may xo şîy yew keye. Ma miqayt kerdî, ez bîyo pîl. Yew walîy ma esto. Mi ra va "Gere ti mi rî cenîya paşadê perîyon bîyerî". May mi zî mi ra va "Cenîya paşadê perîyon damêrîya tû ya".

Vono:

-Lajê mi, çîy nêbeno!

Aya şew weyra benî. Rojo bîn yew pûste onî rûnenî, şûnî ser. Perîy yew şeyti (şewti) donî pirû, berî ver di peye benî.

Yû pîy xo û aya keynaya ki deşti di pawebî yey vinderta bî, beno keye. May yey yînî veynena, xeberî erşaweno padîşayî rî, vono:

-De bê! Cenîya paşay perîyon damêrîya min a, mi erda; de bê bigîrî!

Paşa û wezîr pîya yenî, tedir (tede) lebîyênî. Şah Mehmed lajê xo ra vono:

-Lajê mi, ina damêrîya xo ra bipersi; eki zerriya yay esta, inê bênomisî gêna sew, beder di. Nêki yew kalme mildê yay ser ni.

Şah Îsmayîl vono:

-Ti inî bênomisî gêna, nêgêna? Ina çend serrî ya belay xo tû sawito.

Ya vona:

-Lajê mi, willay ez nêgêno la ez qaydê xatirê tû gêno.

Marey yay de rî birnenî. Yû û pîy xo zî donî pirû şûnî keye ⁽⁴⁾.

MELA KAMILÊ PUEXÎ RA ŞÎÎRÎ

Mela Kamil Çewlîg ra melayêk o. Da-şêstserre esto. Medrese de wendo û nika teqawit bîyo. Çewlîg de cuwîyeno. Mi nê di hebî şîîrî ey ra girewtî. Ey bi herfanê erebkî yew mewlûdo kirdkî (zazakî) zî nuştö.

W. K. MERDIMÎN

WELATÎ MA

In welat esîl yow ca wo
Rîy erdûn de Ademî vîjnawo
Zûno k' wi pey kelimyawo
Ya pey ekradûn ⁽¹⁾ vîjnawo
Adem dinya d' zaf geyrâwo
Hînd ra Mekke mekîk dawo
Daha cuwa pey Şam vîjnawo
Lubnan, Cizîr de eysawo
Belkî ûmo Bîngol ma wo
Abi Heyat dim geyrâwo
Lajî xwi Şît rê wesyet dawo:
"Vatê cinîyûn mekir lawo."
Daha cuwa pey Mekke d' vawo
Emrî xwi dinya qedînawo
Herem Mekke d' defn dawo
Ecêl destî xwi nêqednawo.
Bira, gueş bid', tu rê vûno
Efsane nîya, îlm vûno:
Gualê (golê) Cebaxçurî tu rê vûno
Çi wext kowta serî zûnûn o.

1. **ekrad:** (erebkî de) kurdî

Tûfan Nuhî de gualî virazyê
 Tikê tera hê dewam de
 Îna gual awûn de fetiqyê
 Rewan kerd şî, çol ca verdê
 Nuhî Cizîr de mesken dawo
 Zemûn derg ewlad zêdnawo
 Etrafûn xwi d' bi vilawo
 Şîmal wenik mêl zêdnawo
 Ûmê resay Kuê Çotla yo
 Ûnîyê gual ra va: "Derya yo
 Cawo pak tîya, wenik ca wo."
Cebaxçur bîyo nam ca wo
 Zemûnêk va "**Ca pak ca wo**",
 Daha cuwa pey Çewlîg vawo
 Dewlet nûme bedilnawo
 Bîngol, Çewlîg vera dawo.
 Bîngolo g' şîma vînenê
 Qarlî ⁽²⁾ cehdûn d' meşîyenê
 Pûncas serr cuwa ver mi dînî
 Dewarca ⁽³⁾ bi, dewar çerênî.
 Cebaxçur zaf delal ca wo
 Biûnî **Hewsel** ra, manzara wo
 Ruey Guenîga verîn ra wo
 Her teref yeşil verdawo
Puexîj ⁽⁴⁾, **Azîj** ruejawûn de
Sîwûnîj, **Yexkîj** qible de
Solxan, **Guenig** ruejveti de
Nexşûn, **Şîrnûn** şîmal yê de
Murad, **Şeref** ruejveti de
Mergmîr, **Senceq** hê şîmal de

2. **qarlî**: (tirkî de) vewrin, vorin

3. **dewarca**: Cayo ke tede dewar zaf bêro weyekerdiş. Fekê Çewlîgî de bi "-ca" sewbîna çekuyî (kelîmeyî) zî estî. Sey "buastûnca" (cayo ke tede zebeşî/hindî ramîyayî) û "argudca" (cayo ke tede argud ramîyaya).

4. **Puex** nameyê yew mintîqa û eşîre yo. Panc hebî dewê Puexî estî: Dewa Cêrîn, Dewa Mîyûnîn, Çîrîs, Şawûn, Kuermûn. Nê dewî pabesteyê merkezê Çewlîgî yê.

Qurcîl hêlînî teyrî, awûn ⁽⁵⁾ de
 Kuey Şêm, Çotla hê qible de.
 În vatê g' tu ra vajîyenê
 Efsane nîy, îlm ra yenê.
 Tarix gualê Cebaxçurî
 Kueyûn, eşîrûn tu rê vûnî.
 In melawo g' tarix vûno
 Mereq mekerîn, şîma rê vûno:
 Nam Kamil, me'na d' nuxsûn o
 Allah mutîm nuxsûnûn o.
 Welatî ma pey sîfetûn xwi
 Nam viraşt mîyûn welatûn de.
 Zaf zûnayê ûmey-şîyê
 Qeyd viraştî tarîxûn de
 Umîr ûme, vîyert rawo
 Mî se kerd, tede nusîyawo
 Bîngol mecme'î yew ca wo
 Coxrafya de bellû noqta wo
 Dîyarbekir, Xarpêt pîya wo
 Dêrsim, Erzîrom ûnî yew cawo
 Şerq d' Bîngol temîz ca wo
 Axir zeman resa tîyawo
 Îman, vîjdan nîyê pîyawo ⁽⁶⁾
 Zaf mel'enet nîûmey tîyawo.
 Bîngol cennet yew ca wo.
 Vej Qurcîl, biûnî manzara wo
 Senceq zaf delal yew ca wo
 Her teref mergûn yeşîl dawo
 Cuwa nat Mergmîr dewam beno
 Heta ruey Guenîg reseno
 Pê çayîr dar neqşîyeno.
 Çiqas rind yow ca êseno!
 Çimûn çê dinya d' nêdîyo
 Tîye ⁽⁷⁾ ra rind yew ca bellû yo.

5. **awûn**: rojawan, xerb

6. **nîyê pîya**: pîya nîyayê, ameyê yew ca, bî ortax

7. **tîye**: tîya, noca

MERG

Merg qanûnê îlahî yo
Ço tera qedîyaye nîyo
Çi wext yeno bellû nîyo
Zûnayîş çewî mumkun nîyo
Qebr ven dên "Merg ho yeno!"
Nefsî nîverdênî veng bîyor mino
Mi ra vatîn "Ti cûnêk ê
Tu wa ver zaf çî hê mendê."
Mi zûnênî mergî mi ruêj yeno
Lewra cîrûn mi mireno
Mi vatîn qê sirrê mergî
Çend serr cuwa pey yeno mino.
Mergî însûnûn zor çetin o
Lewra sînayûn keno vîno
Mal-milkî xwi ca verdeno, şino
Cawo ke şino zor çetin o
Lewra wazeno emelûno
Badî sualûn cewabûn o
Cuwa wet se beno, ço nêzûno
Merg yeno, xeber nêdûno
Aqil vindeno, zûn nîvûno
Destûn lingûn xwi tîyo dûno
Fehm nêbeno ho se vûno.
Salê mergî mi wûnênî
Dost-cîrûn mi pîyore yenî
Şitiş kefen techîz kenî
Heta qebr torê mi yenî
Tenî nazik qebri d' rûnenî
Torbo sipê cêr-cor dûnî
Serî mi de kerrûn têver dûnî
Herra sîyê nar-wêr mi d' dûnî.
Heywax, halî mi se beno?

Hesab wazenê, ez se keno?
 Kerri girûn, berz nêkeno
 Ven den, vengî mi çewî nêşino.
 Cûnê d' puerro kej mi tadeynî
 Pê çimûn sîyûn awir deynî
 Meş ordegûn xwi têşayne
 Key felek yen nêzûnayne
 Vatê zanayûn nêkerdîn
 Sare tadên, qerarî xwi deyn
 Çim mi surî b', raştî nêdîn
 Tabî cehdê şeytûnûn bîn
 Aqil pera nêresaynî
 Çimûn cehdo raşt nêdînî
 Gueş bîb' kerrî, nêşnawitînî
 Destûn ra huner nêûmeynî.
 Şeytan dişmenî xelebe da
 Destî mi tepîşt, het xwi wa tada
 Êr nê siba, mi tepîya da
 Ruej-şew amê, emr qedîya.
 Emr qedîya, tepya nêno
 Dewa bikir, heq nêgeno
 Ço mi rê awqatê nêkeno
 Allah qadî, hukum keno
 Mela ven den, telqîn dûno
 Cewabî sualûn tu rê vûno
 Eceb veng yen tu gueşûno?
 Badî în kerrûn û herrûno
 Mela duayî tu wûneno
 Her kes amîn, ef wazeno
 Pîyorê destûn ver tadeno
 Tarî-tarî ca verdeno
 Eman ya Reb, ez se bena?
 Qebri d' senî sebir kena?
 Bê tu ço veng nêşnaweno
 Waris wehar nêvejiyeno

Ven den, vengî mi çewî nêşino
 Cawo tarî sebir nêkeno
 Bellû nîyo çiqas mûneno
 Ewlad yardimî mi ra nêno.
 Gunê mi nûnîk êsenî
 Pê zûn tim vaj, nêqedîyênî
 Kaxit qelem kafi nîyên
 Hesab se bîyo, xwi rê bivîn
 Nefsî zorbayê eqlî kerdîn
 Erzûy min pîyor het xwi a berdîn
 Cûnî terefgîrî kerdîn
 Guna guney pêser kerdîn.
 In veng vengî şeşt serrûn o
 Nişt rue, ho eybûn xwi vûno
 Eceb yî rê yow fayde ûno?
 Umid çin o în vatûno
 In melaw ki în vatûn vûno
 Mereq mekerîn, şima rê vûno
 Nam Kamil, mena d' nuxsûn o
 Allah mutîm nuxsûnûn o.
 Hol xirab mi ra nîva wo
 Merg key yen, xeber çin a wo.
 Şubhe çin o, ruêj mireno
 Qey mergî rê tedbîr nîgeno
 Nêşin çewî ra nêperseno
 Bê tedbîr merg mi tepşeno
 Hala wirz xwi rê tedbîr bigir
 Bawê (pawê) lajûn xwi mevindir
 Emêg xwi dewr feqîr bikir
 Cennet pê destûn xwi akir.
 Ven den tu, vatê mi bikir
 Sûnd wûnen tu rê, şuphe mekir
 Feqîr weyî kir, dinya terk kir
 Tedbîr in o, bawer bîkir.
 Tedbîrê k' lajî tu rê vînî

Bawer kir ca nêvînenî.
 Nefso murdar qela de vindeno
 Top vînenî, hemen tepşeno.
 Aqil, aqil, aqil bigîr!
 Eman, îlm xwi vîr a mekir!
 Dîqet kir, wur dîn cîya mekir
 Wir dî dinyûn xwi mamûr bikir.

saradistribution.com seba taqîbkerdena medyaya kurdî, seba peydakerdena kitab, kovar, rojname, kaset, CD û vîdeoyanê kurdî, çî yê neweyî çî yê kehenî (bi sorankî, kirmanckî/zazakî, kurmanckî), bêrênê Înternet de *kitabxaneyê kurdî yê Ewropa yê tewr kehenî* ra biewnîyênê (nîyadê).

Erje û eseranê xo yê kulturî bafî biseveknê!

www.saradistribution.com

Tel/fax: +46 8 331229

saradistribution.com ji bo lêçûna (taqîba) li medya kurdî, ji bo peydakirina pirtûk, kovar, rojname, kasêt, CD û vîdeoyên kurdî, çî yên nuh û çî jî kevin (bi soranî, kirmancî/zazakî, kirmancî), fermo werin li Înternetê serdanekê li *kevintirîn pirtûkxaneya kurdî ya li Ewrûpa'yê bikin*.

Nirx û berhemên xwe yên çandî bafî biparêzin!

www.saradistribution.com

Tel/fax: +46 8 331229

ÎDYOMÊ MA-I

Roşan LEZGÎN

Ez na xebate ruhê Seydayê Xasî rê kena dîyarîye.

Îdyomî (bi tirkî "deyim") weşî, rindekî, zengînî û asanîya vatişî; qiseykerdiş û îfadekerdişê ziwanêk musnenê. Hîna weş û bi kilmîye îfadekerdiş û îzehkerdişê hîssêk, fikrêk û meseleyêk de îdyomî vatişê merdimî tekûztir, cazîbtir û delaltir kenê.

Îdyomî efsaneyan, fîqrayan, hîkayetan, meselan, sanikan ra, yan zî qewimîyayîşanê tarîxî, sîyasî, dînî û cematkîyan ê miletêk ra, yanî bi kilmîye ciwîyayîş û serguzeştê miletêk ra û ê şexsan ra; tecrubeyanê înan ra vejîyenê meydan. Herçiqas ke ewilî viraştexê îdyomî şexsêk bo zî mîyanê şarî de xebitnayîş û vilabîyayîşê îdyomêk dima, hendî o îdyom zî beno şîrîkê ciwîyayîşê şarî û malê ziwanê miletêk. Coka heta ziwanêk weş bo, bi ê ziwanî bêro qiseykerdiş, îdyomî zî ey de ciwîyênê û pey der pey zêde benê.

Aversîyayîşê medenîyetî û bedilîyayîşê ciwîyayîşê miletî reyde tayê îdyomî zî wextê xo dekenê û darîyenê we labelê tayê bînî, ê neweyî virazîyenê. Coka arêdayîşê îdyoman karêko bêpeynî yo, eşkeno tim û tim dewam biko.

Tayê hetan ra vateyê verênan (bi tirkî "atasözleri") û îdyomî nêzdîyê yewbînan ê, yewbînî ra cîyakerdişê înan zehmet o. Vateyê verênan tecrubeyanê derg û dilayan ra neselîyayê, qerarê înan qetî yo; wayîrê şertê xo yê, her wext hukmê înan vêreno û şîretê muhîmî tede estê. Labelê îdyoman de şert û şîretî çînê yê û îdyomî tenya seba rewşêka xusûsî nê, seba her wextî û her cayî yê. Yanî amac û wezîfeyê îdyoman o yo ke vatişê merdimî weştir û delaltir bikerê. Amacê vateyanê verênan zî o yo ke rayîrê rastî bimusnê merdimî, ey şîret bikerê, ey hêşyar û haydar bikerê. Mavajî:

"Awa vindertî ra biterse" yew vateyê verênan o. Seke asêno, nê vateyê verênan de şîret esto, merdimî derheqê "awa vindertî" de haydar keno û ro ma şîret keno ke ma vera awa vindertî bi tedbîr bin. Na manaya

eya rastikên a. Manaya eya mecazî zî a ya ke ma merdimanê vindertan, ê bêvengan ra xo bipawin, înan ra fikar bikerin. Labelê nêzdîyê nê vateyê verênan îdyomêk zî esto: *"Awa vindertî bena boyîne"*, yanî awa ke nêherekîyo, cayê xo de bimano bena boyîne û nêwerîyena. Manaya eya îdyomkî (tabîrkî, mecazkî) zî a ya ke merdimo ke nêxibetîyo, kar nêkero, beno tirral yanî tembel û xeyr tede nêmaneno. Yan zî haceta ke nêgurîyo, nêşuxulîyo û cayê xo de bimano, zenge gêna û pûç bena. Labelê seke ma cor ra zî va, vateyanê verênan de zêdetir hîkmetî estê. Mavajî:

"Koçero bê pes -yan zî akincîyo bê rez- û merdimo ke tim vajo 'ez' çiyêk rê nêbenê."

"Rayîr çiqas derg bo zî bi gamêk dest pêbeno."

"Axê biza kole, a qiloçine rê nêmaneno!"

"Bi qisaya weşe mar qula xo ra yeno teber."

Seke aseno, vateyanê verênan de zêdetir fikrêko xorî yo ke merdim ey ra derse û şîret bigîro, ey de hîkmetêk bivîno esto. Labelê îdyomî, bi manaya xo ya dîyîne û hîrêyîne, bi mecaz yewna çî musnenî merdimî. Bi kilmîye û weştir îzehetê çiyêk kenê û sayeyê înan de ziwan weştir û şîrintir beno.

Vateyanê verênan de bedilîyayîş qet mumkûn nîyo, yanî senî şekil girewto ganî wina bêrê vatiş. Herçiqas ke îdyomî zî sey vateyanê varênan bi çend çekuyanê ke yenê têhet qalibêk gênê zî zafê îdyoman de, bê ke merdim çekuyanê esasênan bivurîno, merdim eşkeno biney bivurîno. Nimûneyanê cêrênan de alternatîfê cîya-cîyayî bi nê îşaretî yewbînî ra abirîyayê: /

"Şîma/înan/aye/ey awe xo ser o/de zelal kerde.

Yan zî:

"Şo û xo ser o/de awe zelal meke!

"Şêrê û xo ser o/de awe zelal mekerê!"

"Şîma/înan/aye/ey xebere/wer/perey/kaxidî binê destî ra vila kerdî.

Yan zî:

"Şîma/ê/o/a çîyanê xo eşkera nê labelê binê destî ra kenê/keno/kena vila."

Reyna zî tayînkêrdişê îdyombîyayîş yan zî vateyê verênanbîyayîşê tayê vateyan asan nîyo. Tayê îdyomî vateyanê verênan manenî. Mavajî:

Lingê xo goreyê palasa xo ra derg kerdiş.

Gêrayeyî, dirrîyaye yê.

Mase gole de bazar nêbeno.

Heto bîn ra, mîyanê zîwanî de tayê qalibî estê ke ê zî îdyoman manenê labelê îdyomî nîyê. Bi tenê merdim eşkeno înan ra vajo "qalibî". Mavajî sey:

"*Rayîr û rayîr şîyayîş.*" (Lajekî ma ra va, *rayîr û rayîr şêrê*, şîma do/ko dewe bivînê.) Tîya de meqsed o yo ke ma rast rayîr ra şêrin. Eke ma rayîr ra tadîyê, beno ke ma nêşê biresê cayo ke ma wazenê şêrin.

"*Rew erey.*" (Şîma hê şînê, *rew erey* key yenê?)

"*Zaf ra tay.*" (Eke merdimî dest eşt gureyêk, *zaf ra tay* do/ko aver şêro.)

* * *

Gama ke min îdyomê cêrênî nuştî, min şeklê înanê esasî û manayê înan nêvurînayî labelê heta ke mumkun o min goreyê zîwanê nuştîşî yê standardî nuştî. Fikrê min o yo ke, ganî ma îdyoman şeklê mehellişîyayîş ra vejê û wina bikerê ke temamê kirmancan, hîna zaf zî nuştuxê ke kirmancî nusenê bieşkê înan bixebitnê. Yanî mavajî yew îdyomo ke Licê de vajîyeno wa tenya Licê de nêmano, wa bieşko Dêrsim de zî, Pali, Sêwregi, Çewlîg û cayanê bînan de zî bêro xebitnayîş.

Zafê nê îdyoman min yan bi xo zanaynê yan zî min sohbetanê nas û dostanê xo de tesbît kerdî û nuştî. Xaseten zî min fekê cinîyanê mayê erjayeyan -ke hema boya dewan înan ra yena û zîwananê xerîban ra biney pawite mendê- ra dayê arê. Ez înan rê yewe bi yewe sipas kena. Reyna seba ardimê înan ez Kekê Ehmed Qasiman û Seîd Verrojî rê sipas kena. Seba sererastkerdişê nê îdyoman ez redaksiyonê kovara Vateyî rê û xaseten zî Mamosta Malmisaniyî rê zaf sipasdar a.

A

Adir kewto keye: Tope eştiş, mal û milk dest ra şîyayîş, îflas kerdene. Xeserîyayîş, zirar kerdiş. Sermîyanê xo vindî kerdiş. Perîşanîye, bêpergalîye.

Adir kewto qîne: 1-Vite-vit kerdiş; qerqelîyayîş. Cayê xo de nêvindertiş. Telaş kerdene. 2-Har bîyene.

Adir tede bîyayîş: Keso/a ke hetê cînsî ra wayîrê waştîşê zêdeyî yo/a. Har bîyayîş. Hêç bîyayîş.

Adirê qocan/qojan gurr o: Merdimê kokimî û pîrî wayîrê tecrubeyan ê. Xeberê weşî înan het ê.

Adiro sûr o/a: 1-Keso/a ke karî leze beno/a sere; jêhat o/a. 2-Har bîyene.

Ahd û wehd bo! Ad bo wad bo!: 1-Ez reyna-reyna çîyo winayên nêkena! Ro min tobe bo! 2-Bin ra çî min het de nêmendo. Dîrheme nêmenda. 3-Ez soz dana.

Ameyîş gayî/Gayî ameyîş: 1-Zaf ezîyet dîyayîş. Perîşanîye, zehmet dîyayîş. 2-Wextê têkilîya cînsî (seba heywananê gayênan).

Ameyîş rayîrî ser: Qebûl kerdiş; sere tewênayîş (derênayîş); vile ronayîş; teslîm bîyayîş. Fek rike ra veradayîş.

Aqil perrnayîş: Heş û aqil vindî kerdiş; gêj bîyayîş. Mat mendiş. Teberê aqilî de hereket kerdiş.

Arê şîyo, ti/şima kewtî çeçqeçoyî dima: 1-Çîyo gird/muhîm şîyo, ti/şima kewtî çîyanê hurdîlekan/bêqîmetan dima. 2-Sebebê eslî û esasî ca verdayîş û ê talî aver dayîş; çîyanê bingeyênan ser o nê çîyanê bêtêsîran ser o vindertiş.

Aşiqî rê Bexdad gamê ca yo./Aşiqî rê Bexdad yew gam a: 1-Eke merdim zerrî ra biwazo, eşkeno xo biresno her ca. Eşqê merdimî çî ser o bibo, merdim ey dima eşkeno şêro/şoro her ca. 2-Gama ke merdim tenya bi hîssîyatê xo têngêro, heş û mantiq qedîyenê.

Aşma binê hewrî bîyayîş: Ge asêno/a ge vindî beno/a. Ge veng xo ra birrîno/a ge vejîyeno/a meydan.

Aşma ke lojine ra ravîyero hendî roşn nêdana zerre: Her çî wextê xo de rind o. Gama ke wextê merdimî vîyart, dest ra şî, hendî tepîya nêno. Eke ciwanî merdimî dest ra şîye, tepîya nêna.

Awa deran vindena: 1-Hende derdê ey giran o ke, eke derdê xo vajo *awa deran vindena* û goşdarena. 2-Gama ke bi nepexnayîş û pîlkerdiş

pesnê çîyêk dîyeno no îdyom vajîyeno.

Awa ma nêşina pêser: Xuyê ma yewbînan nêgêno/nêtepîşeno; rayîrê ma cîya yo; ma yewbînan de nêvîyarnenê.

Awa rî rijayîş/rişayîş: Bêar/bêşerm/bêperwa bîyayîş. Bê şerm qisey yan zî hereket kerdiş.

Awa rî teqayîş: Bêar/bêşerm/bêperwa bîyayîş. Bê şerm qisey yan zî hereket kerdiş.

Awe adir ro kerdiş: Ardişê aştiye, asaniye. Peynîya dişmenîye, cengî/herbî yan zî pêrodayîşî ardiş. Belayêk/bobelatêk vindarnayîş. Tofanêk def'a kerdiş.

Awe de rakerdiş: Çîyêk, xebatêk dest ra dayîş; tewş de verdayîş.

Awe fek de/ra şîyayîş: 1-Zerrîya merdimî bijîyayîş/perrayîş/şîyayîş çîyêk; waştîşê têkilîya cînsî ya mêrdimî.

Awe kewta şîqoqe: Bi xo hesîyayîş; balix bîyayîş. Gama ke ciwanî newe bi cînsîyetê xo hesîyenê.

Awe rişnayîş: Destawa xoya qije kerdiş. Mîza xo kerdiş.

Awe wena, gerdênê aye de asêna: Zaf rind a, zaf delal a. Rengê wucudê aye sipî yo.

Awe xo ser o/de zelal kerdiş: Cayêk ra erey ameyîş. Şîyayîşê cayê dûrî. Ereyvistişê yew meseleyî/karî.

B

Bab hefs de, laj reqs de: Babê ey hayo kar de, tenganiye de, laj hayo kêfê xo de. Sermîyan yan zî serekê cayêk/karêk zehmetî de yo labelê êyê ke dima yê keyfê xo ra ewnînê.

Bab xo rê, laj xo rê: Her kes xo rê. Her kes wayîrê barê/hesabê xo yo. Wa kes eleqeyê kesî nêkero! Cîyabîyayîşê lajî keyeyê babî ra, yan zî cîyabîyayîşê di kesan/grûban/çîyan.

Beng werdiş: Har bîyayîş. Hêç bîyayîş. Xo şaş kerdiş. Çîyê anormalî kerdiş. Bîlasebeb belayê xo yewî sawitiş (belayê xo yewî de dayîş). Şeqezênî kerdiş.

Benz eştiş: Tersayîş; şermayîş; şermezar bîyayîş; ceneqîyayîş. Gewz (rengê rîyê merdimî) bedilîyayîş.

Ber vistiş/eştiş: 1-Pîze ra şîyayîşê heywane. Hemlê (berê) xo eştişê heywane.

- Ber bext bîyayîş:** Xort û xama/ciwane bîyayîş. Resayîşê wextê zewajî.
Xorto teze yan zî kênaya teza bîyayîş.
- Betalîye ra çulagîye/Betalî ra çulagî:** Xo rê kar peyda kerdiş. Veng û tewş nêgêrayîş. Bi xîret kerdiş.
- Bextê dadîye textê kêna yo:** Dadî (maye) çiqas kênaya xo rê bi bexte bo, rind wey kero, aye rê cihêz bikero, kêna zî keyeyê mêrdeyê xo de ende biqîmet bena.
- Bi fekê kutikî awa derî nêherimîyêna:** Çîyo hewl/rast/durist yan zî karo baş bi qiseyanê/qalanê merdiman nêxeripîyêno/nêherimîyêno.
- Bi qîr û kewt pêsîrê mi:** 1-Nîşt min ra; fek min ra vera nêda; min ra nêqerîya. 2-Belayê xo bi min sawit.
- Bi rûwen û erd ro şî./Bi rûwen û erd de şî/şî war:** Bin ra wedarîya û vindî bi. Tu nîşan û rêçe xo dima nêverdaya. Cim û celat bi.
- Bibo erebî ya, çinêbo mitribî ya:** Bêtedbîriye, îsrafo zêde. Gama ke esto bêhesab xerc keno/a, gama ke çinê bo sey mitriban (mertebîyan) pars keno/a.
- Bide sere ro, loq/loqme (gazêk werd) fek ra veje:** Zaf mulayîm o; bêveng o. Bêziwan o. Evdal û reben o.
- Biewnîye xo çeng, hema şarî rê/ra biçîne neng:** Verê kemane û qusûranê xo bivîne, hema ê şarî. Xo bike/deke cayê şarî, hema nengan biçîne (xeberan bide).
- Bin girewtîş:** 1-Wextê girêyayîşî (keldayîşî) de binê beroşî wa zeleşîyayîş (dusayîş) û veşayîşê germî. 2-Kanbîyayîş û boyinbîyayîşê yew meseleyî. Nê meseleyê ma *bin girewt*, hendî zehmet virazîyêno. 3-Ca dîyayîş; cayê xo girewtîş; hîm eştiş. Karê ma *bin girewt*, tîya ra pey ma do/ko hîna rehet aver şêrin.
- Bin ra nêvejîyayîş:** Gureyêk/meseleyêk de kemîbîyayîşê zanayîş yan zî qewetê merdimî. Bêtaqet mendîş, nêşkayîş.
- Bin ra vejîyayîş:** 1-Heqê gureyêk/meseleyêk ra ameyîş. Binê mesrefê çîyêk ra vejîyayîş. 2-Dest ra ameyîş. 3-Vera çîyêk de qewetê xo nawitiş. 4-Ser kewtiş; eşkayîş/şînayîş.
- Binê çîman ra/de ewnîyayîş:** Bi xinizî ewnîyayîş; nimitkî ewnîyayîş/nîyadayîş; bê ke haya kesî ci/te ra bibo ewnîyayîş.
- Binê destî ra vila kerdiş:** Bi dizdênîye vila kerdiş; nimitkî vila kerdiş; pinanî vila kerdiş.

Binê lingan kerdiş: 1-Xovîrrakerdişê muşkulatêk/meseleyêk. Ser ra şîyayîş; nêdiyayîş. 2-efû kerdiş. 3-Pelixnayîş; eciqnayîş. Ezîyet kerdiş.

Binê linganê xo ra vetiş: Qisaya/qala bêbinge û bêesle vatiş. Zûrî kerdiş; nege/botan (iftîra) kerdiş.

Binê xebere/qale de mendiş: Nêeşkayîşê dayîşê cewabê xo. Belengazîye; rebenîye; bêziwanîye.

Binê xebere/qale de nêmendiş: Hazircewabiye. Qisa nêqurtnayîş. Qale nêwerdiş. 2-Bêariye, bêhemliye.

Binê zimbêlan kewe/sîya biyayîş: Wexto ke xortî hema newe balix benê û zimbêlê înan newe vejîyênê, înan ra wina vajîyeno. Zaf ciwan biyayîş.

Binê ziwanî hîy/hît biyene: Merdimî de yew xebere estbiyayîş. Xebera merdimî çîyêk/çîyan ra estbiyayîş. Derheqê çîyêk de haya merdimî biyayîş.

Biratî bi baran, hesab bi mîsqalan: Her kes wayîrê hesabê xo yo. Barekerdiş de hesab birrnayîş. Cîya biyayîş. Bare kerdiş.

Birîna xo kewênayîş: Derdê xo, hesreta zerrîya xo, xo vîr ra kerdiş yan zî nêdayîş teber û nêvatiş. Bi derdê xo qayîl biyayîş.

Biza ke weş kalena/qalena, şit nêdana: Merdimî ke weş/zaf qisey keno, qisayanê xo bi ca nêano, yanî tede xeyr çinê yo. Merdimî ke zaf qisey keno û xo şîrin keno, ey ra çî nêno.

Bize bi linga xo, mêşna/mî bi linga xo aleqîyena: 1-Her kes guneyê xo anceno. Her kes hesabê xo dano. Xeyr û guneyê her kesî ey rê yo. 2-Her merdim rûmetêkê xo esto. Her merdimî rê tewirêk muamele lazim o.

Bize mîyanî/mîyanîkî yena kel, eşkera zîyena/zêna: Zafê meseleyan ewilî bi nimitkî (mîyankî) qerarê înan dêyeno û dima ra eşkera benê. Heta ke merdim kar û gureyêk ra tam emîn nêbo ganî ey eşkera nêkero.

Bînfiskî/boyfisîniye kerdiş: Durustîye ra teber hereket kerdiş. Bi koneyî têgêrayîş. Sextekariye kerdiş. Pizlekî kerdiş. Xayîniye kerdiş.

Bîr bi derzîne kendiş: 1-Hurdî û xorî ewnîyayîş. Bi detay (teferruat) meseleyan ser o vindertiş. 2-Hessas biyayîş.

Boça herî ya, ne derge bena ne kirr/kilm: Tim sey xo ya/yo; nêbedilîyena/o. Aversîyayîş yan zî vurîyayîş çinê yo.

Boça xo fekê kutikan kerdiş: Rastê merdimanê xiraban, bêaran û şegezênan ameyîş. Dekewtişê mîyanê destê kesane belayan/xiraban.

Boça xo fekê kutikan nêkerdiş: Bi dîqet hereket kerdiş. Xo pawitiş. Bîaqilane têgêrayîş. Bi tedbîr bîyayîş. Bela ra dûrî vindertiş. Xo belayan ra hemet kerdiş.

Boça xo hewa nayîş: 1-Her çî rê hema leza-lez amade bîyayîş. 2-Xo herednayîş.

Boça xo tadayîş: 1-Waştişê xoyo cînsî eşkera kerdiş. Naz û cîlwe kerdiş. 2-Xo herednayîş.

Boçe kerdiş: Mêldarîya xo ya cînsî eşkera kerdiş.

Boçe leqnayîş: 1-Xo yewî rê şîrîn kerdiş. Yewî ver de xo nizim kerdiş (xo derênayîş). Çaplûsî (nangermîye, germpay) kerdiş. 2-Mêldarîya xo ya cînsî eşkera kerdiş.

Boçe têşanayîş/boça xo têşanayîş: Waştişê xoyo cînsî eşkera kerdiş. Naz û cîlwe kerdiş.

Boya xo vetiş: Rehet bîyayîş; kelê xo verdayîş. Kermê (kurmê) xo rişnayîş. Waştişê xo bi ca ardene.

TEPÎŞIYAYÎŞÊ ŞÊX ŞERÎFÎ

Roportajkerdox: W. K. MERDIMÎN

Merdimîn: -Ma biney meseleyê tepîşiyayîşê Şêx Şerîfî ser o qalî bikerî. Wexto ke Şêx Şerîf Mendûn ⁽¹⁾ ra tepîya gêreno a, Şêx Seîd Çewlîgî de beno. Hînî bellû bîyo ke serewedardayîş serfiraz nêbeno. Şêx Seîd hetî Bongilanî (Suelaxûnî) ya, hetî Mûşî ya şî ke mira (mela) xo biresno Îran. Xora Şêx Şerîf zî Çewlîgî de mend.

Mehmedî: -Şêx Şerîf îtya mend. Mi ina babîyê xwi ra eşnawita, Şêx Seîd îtya biûmênî kûm dew, ay dewî duar-maleyî zî pîyore uca de ûmênî pîyeser. Şêx Seîd ûmîbi Sini ⁽²⁾, lewê dîyarî Sinî, binî ay valûn de. Mela Emerî vatînî Şêx Seîdî va "Hukmatî rê hukmat lazim o, nîyetî mayî pîrodayîşî yûn zî herbî çînê yo." Mela Emer bi xwi cemaatî Şêx Seîdî de ruenîştîbi. Vatînî va "Îtya ra hetûnî Qûnya (Konya) mucadeleyê ma esto. Ma vûnî ma in îdarî qebul nîkenî. Ma şer'et wazenî." Îtya ra hînî şîbi ça ez nêzûn la Pîrûn (Pîran) de meseleyê Şêx Evdirehîmî û kîştîşî cendirmûn ti zûnî.

Cawo ke Şêx Şerîf Matûn ⁽³⁾ de tede bîyo, mi dîyo. Aya mixarawa ke mi dîya, eg' ajanî, îstîxbarat û îxbar çînê bo, ti dînya d' (caran) aya mixara nêvînenî. Yow der' o (dere yo), awk piri yena. Awka zaf a. Şîp a. Binî aya şîpi de ti kuwenî (dekewenî) zerrê yow mixara.

Merdimîn: -Tî vanî no ca însanan viraşto yan ca ra wîna (îhna) viraştê bîyo?

Mehmedî: -Ca ra, terefi Ellayî ra virazîyawa.

Merdimîn: -Zaf gird a? Tî şîyî zerreyê aye?

Mehmedî: -Ez zerrê yê nêşîya. Vûnî xêlekî gird a. Îhna guerey pûnc-şêş tenû tedi (tede) ca dîyeno ci. Binî şîpê awk ra şîbî zerri. Vatînî zik û zuwa bîyo. Cil-milî yi, zexîrê yi berdîbî zerri, uca d' bi.

Hînî îtya de, îni g' ajanê hukmatî bîy vato "Ma bizûnênî Şêx Şerîfî ça

1. **Mendûn (Mendo):** Nêzdîyê Çewlîgî de dewêk a. Serewedardayîşê Şêx Seîdî de Boxazê Mendoyî de lejêko zaf gonîn bîyo.

2. **Sini:** Yew dewa Çewlîgî ya. Pabesteyê merkezî ya.

3. **Matûn:** Yew dewa Çewlîgî ya. Pabesteyê merkezî ya.

mûnenno. Gelo cay yi hol o yan nê? Werrikna xwi hol binimneynî. Ma bieşkênî zîyaretîyê yi bikerdînî. Kûm yi binimno sewabo gird qezenc keno. Kûm dewa g' (ke) yi hîmaye bikiro zaf sewab gena." Seîd Begûnyî zaf ser o vindertîbî. Zaf nîşino, inê Matûnijîyi vûnî qey wi (o) zî ho terefi yi d' o, vûnî hal-mesela îhna ya, "Cayê yi mezbut o".

Tu dî vatîni keşf û keramatê Şêx Şerîfî bîy. Ez nêzûna. . . Yow te (ten) Şêxî het bi (⁴). Şînî het ûmênî, xizmetî yi kerdînî. Vatîn ayî bajînê (badî) qalî kerdînî, vatînî "Yow serî siway (sibayî) Şêx Şerîfî va 'Wirzi şuere (şore, şo)! Ti zî kuwenî telqey mi ver a. Şuere!"

Vatînî mi va "Ez senî tu ca verdena?"

Vatînî va "Ez tu ra vûn 'şuere', lez îta ra şuere!"

Aw şîbi.

Hînî eskerî ûmêbîy bîbîy nîzdî. Hukmatî salixî guretîbî. Seîd Begûn tede bîyo. Îsmail tede bîyo.

Merdîmîn: -Ê her di tenya bîy? Sewbîna merdîmî zî tede bîy?

Mehmedî: -E. In Ehmedo cendirmi, Ehmedî Şerîfî, zewbîna zî în zerrûn ra zaf merdîmî tede bîy. Ehmed gerçî muxbîr nêbi, wi o wext esker bîyo, ajan nêbîyo.

Vûnî ajano bîrîncî Ruştî Begî Sîmsuerî (⁵) bîyo. Wexto g' dawo hukmatî ri, gûya Ruştî Beg zî qumandarûnê pîlûn ra yow bîyo. Mela Emerî bi xwi mî rê qalî kerd. Hînî wexto g' esker kuweno (kono) îtya, wi (Ruştî Beg) şono hetî hukmatî. Nûmeyê zafîn, heta ayê şêxûn pîyore, yi dey. Kûm dewe ra çend tenî bîy, îni îlerîgelûnî pîyore, yi dey hukmatî zûnayîş û dey kıştîş. Wi kowt hukmatî çim o. Heta îni serrûn peyinûn zî weş bi.

Şêx Şerîf uca ra hînî vet ard îtya, îtya ra zî berd Dîyarbek de xeneqna.

Merdîmîn: -To va wexto ke Seîdî Begûn sekerata mergî ver de bi, se kerdîbi?

Mehmedî: -Çimî Seîd Begûn pîyorcayê (pêradaye, padaye) bîy, qoma de bîyo. Vato "Şero, Şero! Hînî bes o!" Yanî Şêx Şerîf yeno xeyalî yi. Heşt ruejî qoma de bîyo û o qeydî gûnî (ganî) ver de bîyo, nêmerdo. Vûnî aw wext xeyra nûmêy Şêx Şerîfî ya wet toyê (çiyêkî) nêvato.

Vûnî zûnî yi çar giştî ûmebi tever (teber), zerri nêşînî.

Çewlîg, 28.12.2001

4. No merdim dewa Matûn ra Xelîlî Bazûn o.

5. **Sîmsuer:** Yew dewa Çewlîgî ya. Pabesteyê merkezi ya.

Rîpelê Fiqrayan:

ÇEND FIQRAYÎ

Arêkerdax: **Firat ÇELKER**

ALÎ-QARŞÎ

Hetê Dêrsimî de yew (jû) grûba çepgîr (solcu) a tirkan kewta mîyanê (wertê) dewan. Berpirsîyarê grûbe dewijan keno top, wazeno ke înan rê propaganda bikero. Dewijî benê top. No vecîno yew kemere (kerra) ser, dest keno qisayanê xo. Serê qesa "olîgarşî", binê qesa "olîgarşî". "Olîgarşî" ha "olîgarşî".

Dewijî na çekuye (kelîme) ra çiyê fam nêkenê. Yew dewij ey ra perseno, vano:

-Bira, ti bi Heqî (Homayî) kena, no Alî Qarşî kam o, Alî Qarşî? Ti zof (zaf) qalê dey (ey) kena feqet ez nê qe nas nêkena. Ala (hela) ti mi rê vaje, no kam o?

ALO

Ap Hesenê Xalitî yew dewijê Gimgimî yo. Rojê xortî mîyanê (wertê) dewe de bîyê top, xo rê mucul bene. Ap Hesen şono leyê (lê) xortan, selam dano bi înan (ci) û pers keno, vano:

-Şima zananê telefon de qeyî vanê "Alo"?

Xortî vanê:

-Wulahî nê (ney), kotî (ça) ra bizanîme.

Ap Hesen vano:

-Veng dawo vato "Ebubekiir!", veng nêvecîyo. Vato "Usmaan!", veng nêvecîyo. Vato "Emeer (Umer), reyna veng nêvecîyo. Daye (aye) ra dime veng dawo vato "Aloo!". Dotî ra cuwab do ci, vato "ha!". Îşte aye ra telefon de vanê "Alo".

EKE CÎRANÎ WINA ÎDARE KENÊ

Ap Cafer yew dewij o. Rojê cinîya (cenîya) Ap Caferî gineno piro mir-ena. Xêlê waxt vêreno ra. Der û cîran, merdimê ey (mordemê dê), dewijê ey qayîtê halê Ap Caferî benê, xêlê muteesîr benê; vanê "No nîya nêşono, Ap Caferî re zewaj şert o". Rojê merdimê ey benê top, şonê leyê Ap Caferî, vanê:

-Merdî de nêno merdiş. Xêlê wext o ke cinîya to merda. Nîya nêbeno, bê xo re bizewijîye; bê cinî keye (çe) nêbeno.

Ap Cafer agêreno (cêreno) bi merdimanê xo ser, vano:

-Eke cîranî wina (nîya) îdare kenê ez qeyî bizewijî?

DÎLBERÊ

Erkan ÇEWLÎGÎJ

Ez biya têşan şîya serê yenî
Fîstontarî kêna mi rî
Nata biye meşermay

Dîlê dîlê dîlberê
De hadê bê tewerê
Bî (bê) mi paştî, goma raştî
Destanê xo bierz destanê min
Ez yew lewêk bina ti wa

Kêna kamî ya, kamca ra wa?
Çira namê xo nivana?
Kêna axan, began a
Ti çi kênaya delal a!

RAYA PÊROYÎYE RÊ

Çend aşmî yo Tirkîya de derheqa ziwanê dayîke de kampanyayê ramîna. Şagirdî, ma û pîyî û şarê ma yo bîn ziwanê xo yê dayîke de heqa wendene wazenê. Çi esto ke îdarekerê dewleta tirkî cewabê na wastene sey her demî bi polis, esker û mahkema danê, şagirdan mekteban ra erzenê.

Eşkera yo ke nivîskî ya kî fekkî muracaatkerdiş û heqewastiş suc nîyo û nêbeno. Na heqe hem huquqê mîyannetewî de hem kî qanunê bingeyî yê Tirkîya de ca girewto. Çiyo ke Tirkîya no derheq de kena, ser ra bi bin bêexlaqî û bêhuqûqî yo.

Sey her miletî, heqê şarê ma kî esto ke bi ziwanê xo qesey bikero, biwano, binusno û pê ey karê xoyo bîn biramone. Qe heqê kesî çîno ke dustê naye de vejîyone, ci rê bêhurmetîye bikerone. No sebeb ra kî gama ke ewro bêro eştene yasax û zulum nê, bê qeyd û bê şert nê heqî rê hurmetkerdiş o.

Heto bîn ra heqê ziwanî, teyna mekteban de çend saetî derse wendene nîya. Mîyanê kurdî û tirkî de her het ra ganî seyyewbînanîye bibo. Kurdistan de, ziwano yewin kurdî (kirmanckî û kurmancî) yo. Mekteban de, dayîranê dewlete û cayanê bînan de ziwanê ma ganî bingeh bêro girewtene. Vajîme ke sey Swîs, Belçîka ya kî Kanada bone.

Hetê kemalîstan ra tayî kesî kurmancî û kirmanckî (zazakî) kenê rojeve û îddîa kenê ke bîyayîşê nê di lehçeyan perwerdekerdişî rê engel o. Bêguman na îddîa raste nîya, bêbinge ya. Tawo ke yasax dariya we, heqê ziwanî ameyî naskerdene, şarê ma yo ke kirdaskî qesey keno bi kirdaskî, oyo ke kirmanckî qesey keno kî bi kirmanckî perwerde beno û bi no tore mesele hal beno. Bi vatenêda bîne teyna mîyanê tirkî û kurdî de nê, mîyanê kirdaskî û kirmanckî de kî seyyewbînanîye ke bîye, problem peyda nêbeno.

Vate _____

Bêguman na kampanya gamêda qijkek a. Çarçeweya xo teng a labelê ancîya kî muhîm a. Ma sey Înstîtutê Ziwan û Kulturê Kirmancî piştardariya na kampanya keme. Sermîyandarê Tirkîya ganî rasîstî û şovenîstîye terk bikerê û heqanê miletê ma rê hurmet bikerê. Ma venga pêroyîya şarê ma dame ke ziwan û kulturê xo û heqanê xoyê bînan rê wayîr vejîyêne. Seba heq û huquqê xo dest bidê yewbînî û pîya bigureyêne. Naye ra vêşêrî raya serkewtişî çin a.

02.03.2002

Înstîtutê Ziwan û Kulturê Kirmancî (Zaza)

Înstîtutê Ziwan û Kulturê Kirmancî (Zaza) (İKK)

Vate, Postfach 302107

10752 Berlin

e-mail post: Institutkirmanci@aol.com

ŞERATKERDIŞÎ KEYNEY QADÎ

Arêkerdoxe: Xezala ŞARIKÎ

Zemûnyek yew paşa û hîrye (hîrê) hebî lacî yi (ey) benî. Yew ruec paşa benû niweş, ven (veng) denû lac pîl dûnû ardiş. Ci rî wisyetî xwi (xwu) kenû, vûnû:

-Lacî mi, hîrye hebî xilî altunûnî mi estî. Key ku (go) ez merda, şima hîrye hemi birarûn ra her yewî rî yew xil altunû mûnenû. Pîye (pê) ra bar bikiryen.

Çend ruecî ra pey paşa ginenû purye mirenû. Teziye vîyarnîn ra, yew deme (mude) şînû, lac' pîl vûnû "Dey ez şîr ey altunû bîyarî, ma xwi rî pîye ra bar kir". Şînû geyrenû ci, veynenû ek di hebî xilî hey uca, yew xil uca nîyû, neysenû (nêaseno). Yenû wir dî birarûn ra vûnû:

-Bireyên, di hebî xilî altunûn ma hey uca, yew neysenû. Cê altunû, bîye (bê) ma çew (çi kes) pey nîyozûn (nêzano). Kûm yenû benû?

Biraw mîyûnyen (mîyanên) sûnd wûnenû vûnû:

-Ez qariş pey nibîya, mi niberdû.

Biraw qic (qij) zî sûnd wûnenû vûnû:

-Ez zî qariş pey nibîya, mi zî niberdû.

Wir dî birarûn ra çew xwi ser nigenû. Biraw pîl vûnû:

-Yew dew di yew qadî (qazî) estû. Ma şîn eyî het şerat (şeriet).

Hîrye hemi birey kuwîn pîye, dûnî ra şîn. Şîn, yîn ra ver yew deva ew (ê) rahar ra şîya, herindey payûn yê (aye) veynîn. Biraw pîl vûnû:

-Kî vûnî direy ina deva yew çimî yê kuar (kor) û!

Tîkey (tay) ca şîn, biraw mîyûnyen vûnû:

-Ez vûnû qey ku (gi) ina deva pîr a!

Tîkeyna ca şîn, biraw qic vûnû:

-Ina deva yew perr ra sîrke (siske) ho (how) barkerde, yew perr ra helow (aqît) ha barkerde y.

Hama hey ûna (wina) qal kenî, veynîn yew merdim ho dima yenû, ven denû, vûnû:

-Heey! Şima çî y, çi kes î? Dey vindiryen!

Yi vindîn, mîyerik yenû rasenû ci, vûnû:

-Şima hey şîn ça (kotî)?

Yî vûnû:

-Ma hey şîn ina dew, qadî het şerat.

Mîyerik vûnû:

-Yew devey mi bîya vîn, çey şima nidiya?

Yî vûnû:

-Nîye (ney), ma nidiya.

Biraw pîl vûnû:

-Ez vûnû devey tu yew çimî yê kuar û (o).

Mîyerik vûnû:

-E, devey mi yew çimî yê kuar û.

Biraw mîyûnyen vûnû:

-Ez vûnû devey tu pîr a, hi?

Wi vûnû:

-E, devey mi pîr a.

Biraw qic vûnû:

-Ez vûnû devey tu yew perr ra sîrke ho barkerde, yew perr ra helow ha barkerde y.

Mîyerik vûnû:

-E. Otir o (winî yo) se devey mi şima berda!

Yî vûnû:

-Nîye, devey tu ma niberda.

Mîyerik uca xwi nûn qeda, vûnû:

-Devey mi şima berda.

Yî vûnû:

-Lîya emûn, yemûn, devey tu ma niberda! Ma deva tawey nidiya.

Wi vûnû:

-La qey şima otir vûnî? Devey mi şima berda. Ez zî şima di yen şerat.

Pîya dûnî ra şîn key qadî. "Silûm eleyk", "eleykum silûm", nişenî rue. Qadî vûnû:

-Şima çi y, çi kes î? Şima hey ça ra yenî?

Waharî deva vûnû:

-Devey mi bîya vîn.

Qadî vûnû:

-Devey tu bîya vîn, la ti vûnî se?

Mîyerik vûnû:

-Devey mi inînû berda.

Qadî hîrye hemi birarûn ra persenû vûnû:

-Qey şima devey inî merdimî berda?

Yî vûnî:

-Çey ma devey yî niberda.

Qadî vûnû:

-Ey la ho otir vûnû.

Mîyerik vûnû:

-Devey mi pîr a, yew çimî yê kuar û. Yew perr ra sîrke ho barkerde, yew perr ra helow ha barkerde y. Rahar ra ez in merdimûn ra persa, yewî mi ra va "Devey tu kuar a", yewî va "Devey tu pîr a", yewî zî va "Devey tu yew perr ra sîrke ho barkerde, yew perr ra helow ha barkerde y". In ri ra ez vûnû devey mi yîn berda.

Biraw pîl vûnû:

Sek ma rahar ra ûmeyni (ameynî), yew deva ma ra ver şîbî, ma herindey payûn yê dî. Linga yew binî raharî di neybî rue, linga yew lewey raharî di neybî rue. Eyê ra mi va "Ina deva kuar a".

Biraw mîyûnyen vûnû:

-Zerguen (zergûn) bi, deva kîştûn raharî ra çerdibî la pak niçerdibî. Dindûnî yê kotî (kewtî), nişka hol (hewl) biçerû. Eyê ra mi va "Pîr a".

Biraw qic vûnû:

-Lewey raharî ya yew ca di kewtibî rue. Herindey ruekewtîş yê di yew perr melşe niştîbi pa, melşe çîy tirşî ra hes kenû. Yew perr zî meyêş niştîbî pa, meyêş zî çîy şîreyîn ra hes kenî. Eyê ra mi va "Yew perr sîrke, yew perr helow ha barkerde y".

Qadî mîyerik ra vûnû:

-Devey tu inînû niberda. Şû ceyna devey xwi bigeyri.

Qadî mîyerik kenû rey (ray keno), mîyerik şinû. Qadî şinû zerre, meymanûn binû rî nûn dîn hedrekerdiş. Nûn benû hedre, nîyenû rue; hîrye hemi birey nişîn rue, nûn wenî. Qadî şinû teber a pey berî di gueştari (goştari) kenû. Biraw pîl vûnû:

-In nûn yîn buyê (boya) meyîtûn dînû!

Biraw mîyûnyen vûnû:

-In gueştî (goştê) yîn buyê gueştî kutîk dînû!

Biraw qic vûnû:

-In qadî nîyû, welêd ît (kutikî) o, duelî zînya (dolê zîna) wo!

Qadî ûna gueştari kenû û şinû hêt daykey xwi wa, vûnû:

-Day!

Ya vûna:

-Hew.

Qadî nengû (nenûg) şûnenû qirrikê daykey xwi, vûnû:

-Raşt vac! Ez bawkî xwi ra wa, nîyû (nê) bawkî xwi ra nîya?

Ya vûna:

-Wilay bawk tu şîyû rehmet la ti bawkî xwi ra nî y. Yew wezîrî bawkî tu bi, heşa erzîya mi, ti tira ûmey dinya.

Qadî erzîyenû şinû ew merdim ku tira xele girotibi, eyî ra vûnû:

-Raşt vac! Ew xele ku mi tu ra êrna (erîna) tu ça ra ardibi, tu ça rûmitibi?

Waharî xelî vûnû:

-Yew cey mezelûn verînû bi, uca ma xele eşt ci, rûmit.

Qadî, ew şûne ku tira tuşk êrnabi, ina rey erzîyenû şinû eyî het; eyî ra vûnû:

-Ew tuşk ku tu da mi buyê gueşt kutîk dînû. Raşt vac, qeyî?

Şûne vûnû:

-Wilay ez nîyozûn la eya yew rey mi dî heşa kutik erzîya biz ser, qey ew bizyê (bizêkê) eya biz o.

Qadî duşmiş benû, vûnû "Temûm wilay, her gure sê (sey) yîn o û inî ûmey mi het şerâ. Inkey hîn ez nişken inînû rî şerâ bikîr. Ez se kîr?"

Hîrye hemi birey pawîn qadî bîyerû zerre la nînû. Weseynîn vûnî "Wa bîyerû", nişînû. Yew keynê qadî esta, vûna:

-Baw, ti qey nişîn?

Qadî keyney xwi ra vûnû hal-hewal ûna. Ya vûna:

-Ez şin

Qadî vûnû:

-Ey la ti şina şû. Werrîkna tu inî mi ser bivistîyen.

Keyna dûna ra şina, nişena rue, vûna:

-Ew şerâ şima çinê wû? Ez şima rî şerâ ken.

Biraw pîl vûnû hal-hewal ûna. Vûnû:

-Inkey ma ûmey, qadî ho ma het nînû. Ez nîyozûn qeyî.

Keyney qadî vûna:

-Ez şima rî şerat ken.

Biraw pîl vûnû:

-Ê di bik, wa ti bî.

Keynê qadî vûna:

-Zemûnyek yew lacek û keynek zêrrî kotibî (kewtîbî) pîye. Lacek şinû keynek wazenû, bawkeyna ci nidûnû, dînû yewna (yûna) lacekî. Keynek desgîrûn kenî. Bacî veywe (veyve) kenî, vêw (veyveke) benî kîye. Şewê veywî zûma (zama) vêw ra vûnû:

-Ez tu ra yew qal pers ken, ti mi ra raşt vûna?

Ya vûna:

-Ez tu ra raşt vûnû.

Zûma vûnû:

-Ti mi ra hes kena, nîyû ti waştî xwi yî verîn ra hes kena?

Ya vûna:

-Ez waştî xwi yî verîn ra hes ken.

Wi vûnû:

-Otir o se ti dayk û wayê min a. Ti ça ra ûmeya se hûney (reyna) uca ra şû.

Keynek genû kenû rey. Heta nîyemê (nêmeyê) raharî zî tey şinû, vûnû:

-Şû key bawkî xwi, tu rî oxir bû.

Keynek şina heta dualêk (yew dole), uca hîrye hebî dizdî şin vernî, vûnî:

-Ti çi ya, çi kes a?

Ya vûna:

-Ez zî yew quley Hûmay a.

Yî vûnî:

-Raşt vac! Ti ha ûna ça ra yena, se ra şina?

Ya vûna:

-Zemûnyek ez û yew lacek ma zêrrî kotî pîye. Bawkî mi ez ci nida, ez da yewna lacekî. Eyî êr (ewro) veywe kerd, ez berda. Imiş (emşo) mi ra persa va "Ti mi ra hes kena, nîyû waştî xwi yî verîn ra hes kena?". Mi va "Ez waştî xwi yî verîn ra hes ken". Mi ra va "Otir o se ti dayk û wayê min a. Ti ça ra ûmeya se hûney uca ra şû". Ez arda kerda rey. Inkey ez ha şin key bawkî xwi.

Hîrye hemi dizdî ûnîyîn (ewnênê) yewbînû ra, yew dizd vûnû:

-Bîryen (bêrênê) ma in xişir yê (aye) tira genî, hama kenî rey.

Ew yewna dizd vûnû:

-Ma xişir yê tira genî, yê zî xwi rî benî.

Dizd' hîrin vûnû:

-Ewi ku mîyerikî veywe kerdû, end hey çî zeh kerdû, xişir kerdû pa û hûney pa in xişir a peyser kerda rey, ma zî kenî rey wa şîyerû.

Hîrye hemi dizdî vatey xwi kenî yew, keynek verra dûnî, şina.

Keyney qadî hîrye hemi birarûn ra pers kena, vûna:

-Şima ey hîrye hemi dizdûn ra heq dûnî kûmî?

Biraw pîl vûnû:

-Xişir yê zî pa tira nikerdû, otir verra da. Zaf hol kerdû.

Biraw mîyûnyen zî sê birey pîlî vûnû. La biraw qic vûnû:

-Mi estey bawkî yîn ra kerdû! Xwira dizd î, ega (ka) ew xişir yê pîyor (pêro) tira bigîrî. Tîm in qeyde çî raşt nînû.

Keyney qadî warzena we, vûna:

-Gêl (gelî) birarûn, xilî altunûnî şima birey qicî berdû. Qalkerdiş yî ra beyl' û. Qalûn bîyeînsafûn kenû.

Birey pîl ra zî vûna:

-Inkey di hebî xilî altunûnî şima hey kîye di. Yew xil tu rî, yew zî birey mîyûnyen rî. Ew bîn xwira birey qicî berdû, ew zî yî r'.

Keyney qadî in qeyde şerat kena û birey warzîn şîn kîye*.

* Na sanike sey vatişê yew dewijê Palî nusfîyaya.

LIWE Û ŞÊR

Arêkerdox: **Mihanî LICOKIC**

Tîya bî û çinê bî, hebêke liwe û hebêke şêr bî. Wir dî benê hevalî, têdir geyrenê, nêçir kenê. Şêr kişeno û liwe wena.

Rocêke şinê nîzdî rahî, karwanê cor de yeno. Şêr vano:

-Liwê, ez ma rê dewarêke bikişî seyîn (senîn) o?

Liwe vana:

-Baş o.

Şêr vano:

-Liwê, hela banî çimanê mi ra, bîyê sûrî, zey bizotey agirî (hagirî) yan nê?

Liwe hawnêna çimanê şêrî ra, bîyê sûrî, zey bizotey agirî. Vana:

-Çimê to bîyê zey bizotey agirî.

Vano:

-Hela banî muyanê mi ra, bîyê tûjî?

Liwe vana:

-Muy to bîyê zey goçinan.

Şêr dimê xo dano 'erd ro vano:

-Liwê, veng tera vecîya?

Liwe vana:

-Gurrî tera şî, zey hewrê wesarî.

Şêr vano:

-De banî min û qantira verîne ra.

Şêr kure keno ci, dano qantira verîne ro, kişeno û vêreno ra. Heta karwan pê hesêno, şêr şino.

Karwan barê a qantire zî ro serê qantiranê bînan keno bare û rayî xo dewam keno şino.

Şan de beno tarî, şêr û liwe konê ser, kalekan şedênenê. Şêr liwe ra xatir wazeno û rahî xo ro şino.

Liwe hefteyke pa lekejêna. Demêke derbas beno, a liwe û liwêka bîne rayna ewca ro vêrenê ra, hawnînê karwan rayna ewca ro derbas beno. Kono vîrê liwe, a liwe liwa bîne ra vana:

-Ez ma rê dewarêke bikişî liwê?

A vana:

-Waka liwî, ti go seyîn dewarêke bikişê?

Liwe vana:

-Ti go bivînê.

Vana:

-Liwê, hela banî çimanê mi ra, bîyê sûrî?

Liwe vana:

-Nê wele waka liwî, çimê to zî zey çimanê min hema g' kuskusênê.

Vana:

-Vace "Bîyê zey bizotey agirî".

Vana:

-De haydê wa zey bizotey agirî bê.

Vana:

-Mûy min bîyê zey goçînan?

A vana:

-Waka liwî, wele pûrtê to zî zey pûrtikê min o, ça ra bîyo zey goçînan?

Liwe rayna qîrrena ser, vana:

-Vace "Bîyo zey goçînan"!

Liwa bîne zî vana:

-Bîyo zey goçînan.

Dimê xo dana 'erd ro, vana:

-Gurrî tera şî, zey hewrê wesarî?

Vana:

-Nê wele waka liwî, dimê to zî zey dimê min va "kuşt".

Vana:

-Vace "Gurrî tera şî, zey hewrê wesarî"!

Liwe vana:

-Gurrî tera şî zey hewrê wesarî.

Vana:

-De banî min û qantira verîne ra.

Liwe xo gij kena, şina verê qantira verîne û pey ra gaz bena çaqay qantire ro. Qantire paşkilêke dana tengalê cay ro, kena tirtir-meşke. Karwanî pey ra yenê, hawnênê liwêke hanî ya ewca 'erd o, vanê:

-Wey! Liwêke nanî ya etîya 'erd o!

Destê xo nanê pa, vanê:

-Hema laşê cay germin a.

Kardî erzenê ra qirpûzikê milî û erzenê mîyanê barî, benê kenê şamê şanî*.

* Na sanike (fistanike) tayê dewanê Licê de yena vatiş.

ÇEND FOTOGRAFÊ KANÊ (KEHENÊ) DÊRSIMIYAN

Malmîsanij

Fotografî estê ke zaf çî îfade kenî. Fotografê merdiman hîna zaf wina yî. Şekl û şemalê merdimî, rewşa merdimî, emr yan zî kincê (cîlê) ey/aye fotograf de asenê. Ez bi xo gama ke îmkan vîna ez fotografanê kanan (kehenan) pê ser kena, muhazeze kena. Demeyê ra ver mi çend fotografê tayê pîlanê Dêrsimî cayê dîy û

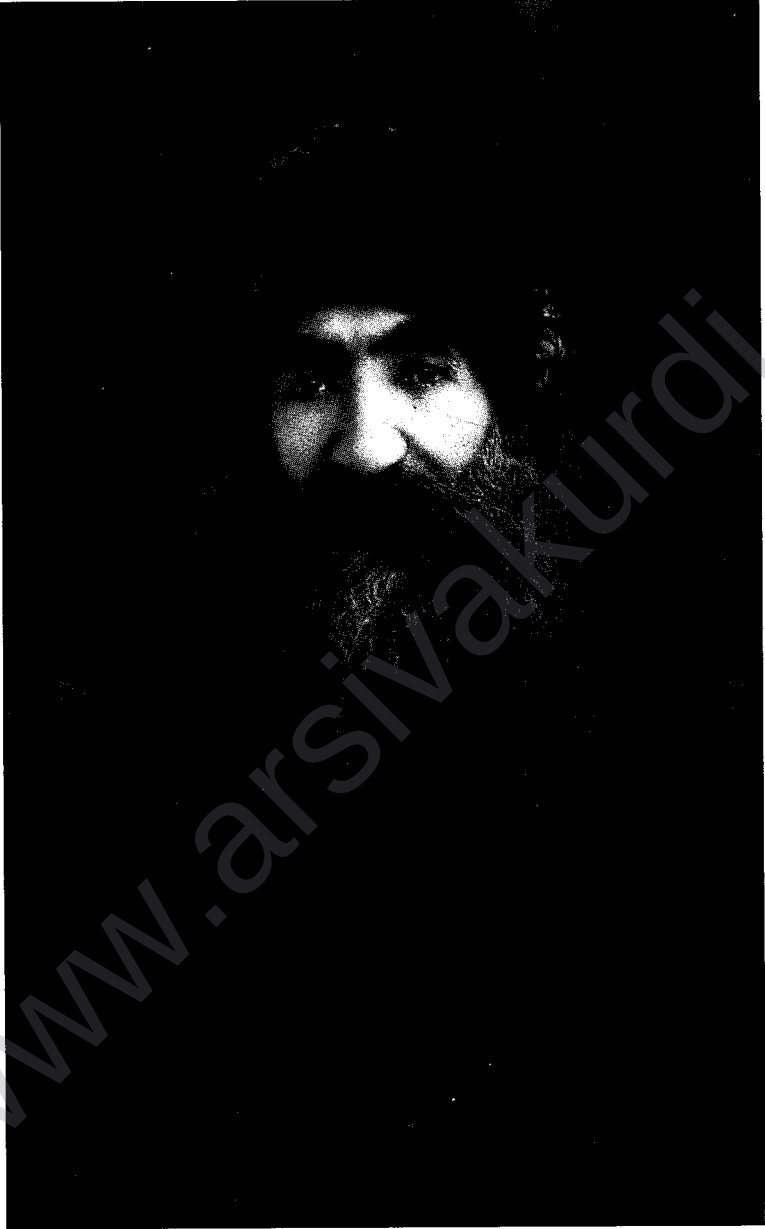
herînayî. Tîya de ez nê fotografan ra hîrê teneyan (heban) neşr kena.

Nê fotografan ra yew fotografê Seyîd Rizayî yo û verê zî neşr bîyo. Fotografo ke destê mi de yo orîjînalê nê fotografî yo. Her di fotografê bînî heta ewro cayekî de neşr nêbîyî.

1) Fotografê Seyîd Rizayî

No fotograf weş û net vejîyayo. Çiyêko bîno muhîm o yo ke pey fotografî de tarîxê ey bi dest nusîyayo: 15.8.936. Tarîxî ra cor, bi tirkî wina nuşte yo: "Aşîret Reisi Seyit Rıza'dır."

Kîştê çepê de zî reyna bi tirkî wina nusîyayo: "Dêrsîm Abas Uşağı Aşîret Reisi Seyit Rıza denilen adam budur." Yanî "Serekê eşîra Abbasan a Dêrsimî Seyîd Rizayo ke vanê no yo". Nê îfadeyî ra fam beno ke kesê ke no nuşte nuştê Seyîd Rizayî ra hes nêkeno. Îhtîmal esto ke zabitan yan zî îdarekerdoxanê dewlete ra yewî no nuştê.

Seyîd Rîza

2) Fotografê Hesê Mikî

Fotografê diîne yê Hesê Mikî yo. Hesê Mikî serekê eşîra Şadî yo. Fotografi ser o nameyê ey –bi tirkî- nuşte yo: "Şadelî Aşr. Reisi Hase Mike". Yanî "Serekê eşîra Şadîyan Hesê Mikî". Çîyo balkêş (enteresan) o yo ke no nuşte pey fotografi de nê, fotografi ser o nusîyayo û bi dest nênusîyayo, fotografi bi xo de esto. Yanî kesê ke fotograf anto (fotografçi), -verî ke fotografi çap biko- ser o ca dayo nê nuştayî.

Nê fotografi ser o tarîx çin o. Labelê malumato ke mi Hasan Gurgoz (ke tornê lajê Hesê Mikî yo) û Kemal Burkayî ra girewto ra fam beno ke Hesê Mikî 1938 de weş bîyo, çend serrî ra pey şîyo rehmet. Yanî ey serranê nêzdîyê 1940î de dinya xo bedilnaya.

3) Tayê serekeşîrê Dêrsimî

Nê fotografi de 45 tenî estî. Nînan ra tayê zabit, esker û memûrê dewlete yî, ê bînî dêrsimij î. Pey fotografi de nînan ra nameyê 19 kesan bi tirkî û bi herfanê erebkî nusîyayê. Ez nînan herfanê erebkî ra tadana herfanê latînkî ser û cêr ra neql kena.

Fotografi ser o tarîx çin o. Labelê pey fotografi de nuştê "Müstakil Dersim Livası". "Müstakil liva"yî (yanî lîwayê xoserî) wextê Dewleta Osmanîyan de bî, dewrê Cumhûrîyetî de, 1921 ra pey hewa nayî (hewa dayî). Pey fotografi de nameyê "Mebus Diyab Axa"yî nusîyayo. Diyab Axa 1920 ra heta 1923 mebus bi. Reyna pey fotografi de seba "Cemşid Ağa"yî vato "Dersim Müdafaa-i Hukuk Reisi". Müdafaa-i Hukuk ra meqsed "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" ya. Ma zanî ke na "cemîyete" 1919 de teşkîl bîya. 1923 de "Halk Fırkası" teşkîl bena, dima 1924 de nameyê aye beno "Cumhuriyet Halk Fırkası", hinî (êdî) "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" zî vurîyêna (bedilîyêna) bena "Cumhuriyet Halk Fırkası". Goreyê nê malumatî merdim şêno (bese keno) texmîn biko ke no fotograf 1920-21 de ancîyayo. Seke fotograf de aseno hema şewqa (şapka) kesî ser o çin a. Wina fam beno ke hema dewlete şewqa mecbur nêkerda. Serekê "Müdafaa-i Hukuk"î û dêrsimijanê bînan şelwarî yan zî tumanê sipî pay kerdî. Yanê kincê milî hema qedexe (yasax) nêbîyî.

Kurdê dêrsimijê ke nê fotografi de asenê, înan ra zafî dima 1937-38 de kişîyayî yan zî surgun bîy.

Hesê Miki

Pey fotografi de wina nusîyayo:

Müstakil Dersim Livası

1-Liva Jandarma Kumandanı ve mücahidin-i milliyeden Binbaşî Şevket Turgut Bey

2-Seyid Ali Efendi

3-Karaballı Aşireti Reisi Kangozade Muhammed Ali Efendi

4-Ferhad Uşağı Aşireti Reisi ve Dersim Müdafaa-i Hukuk Reisi Alişer Ağazade Cemşid Ağa

5-Karaballı Aşireti Reisi Mikail Ağazade Koç Ağa

6-Saadatdan Seyyid Seyfi Efendi

7-Kangozade Mahmud Ağa

8-Abbas Uşağı Aşireti Reisi Zeynozade İbrahim Ağa

9-Pilvenk Nahiyesi Aşiret Reisi Kosiogluade Süleyman Ağa

10-Zeynozade Berxo Ağa

11-Dere Nahiyesi Aşiretinden saadatdan Süleyman Ağa

12-Qerecelî (Karacalı) saadatdan Seyyid Hüseyin Ağa

13-Mebus Diyab Ağazade Süleyman Ağa

14-Seyyid Ali oğlu Hıdır Ağa

15-Muhammed Ali Ağazade Veysi Ağa (Karaballı Aşireti)

16-Jandarma Takım Kumandanı Mülazım Hüsnü Efendi

17-Jandarma Takım Kumandanı Mülazım Adil Efendi

18-Ahz-ı Asker Şube Reisi Vekili Katib Nazif Efendi

19-Telgraf Memuru Re'fet Efendi

Tayé serekeşîrê Dêrsimî

WELAT VONÛ

Gawanê WELATÎ

Welatî rî vonû:

Welat, la qey ti dûrî mendîyo
Pergende, zerşikte mendîyo
Esîrê ereb û ecemîyo
Bindestê nî vergon mendîyo?

Welat vonû:

Ti bî mella, şêx û sofî
Ti bî faşîst, ti moskof î
Ti bî axa û beg û mîr
Ti bî koçber, ez bîya bindest.

Welatî rî vonû:

Welat, de vaje, ez se kirî
Derdon-kullon birî ça kirî?
Alaya rengêni dar da kirî
Xo zerweş, tu azad kirî.

Welat vonû:

Kênê, nazon xo mi meko
Lawo, luemon xo mi meko
Xelasê milletê ma wo
Qelem, tîfing û gonî nawo.

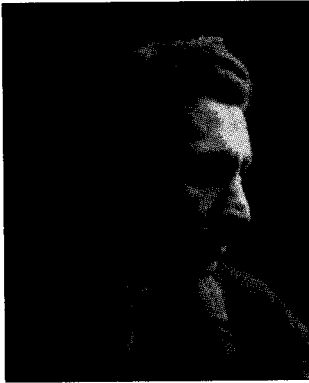
Welatî rî vonû:

Ecem, ereb weş wonenî
Nomê dîn a ma xapînenî
Romîyê bêdîn-îmon yenî
Hay milletê ma qir kenî.

06.04.2000

DICTIONNAIRE KURDE (KURMANDJI)-FRANÇAIS* -XVII

Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-XVII

Celadet Alî BÊDIRXAN

*Abréviations

cf. (confér.): comparez
etc. : et caetera (et cetera)
f. : féminin
fig. : figuré
intr. : intransitif
m. : masculin
pl. : pluriel
tr. : transitif

Suffixes

-ce : suffixe féminin (ex. doux, douce)
-che : suffixe féminin (ex. frais, fraîche)
-e : suffixe féminin (ex. court, courte)
-cille : suffixe féminin (ex. vieux, vieille)
-ère : suffixe féminin (ex. prisonnier, prisonnière)
-euse : suffixe féminin (ex. joueur, joueuse)
-ève : suffixe féminin (ex. bref, brève)
-igne : suffixe féminin (ex. malin, maligne)
-le : suffixe féminin (ex. corporel, corporelle)
-ne : suffixe féminin (ex. bon, bonne)
-se : suffixe féminin (ex. délicieux, délicieuse)
-sse : suffixe féminin (ex. roux, rousse)
-te : suffixe féminin (ex. muet, muette)
-trice : suffixe féminin (ex. interrogateur, interrogatrice)
-ve : suffixe féminin (ex. hâtif, hâtive)

xwêdank, f. : salière, f.

xwêh, f. : sueur, f.

xwêjing : négligemment

xwêk, f. : tribut, m.

xwêrang, f. : rocher ou planche où l'on dispose du sel pour le bétail

xwêring, m. : caillou ayant l'aspect du sel

xwêsik, f. : gelée blanche

xwîl : cf. **xûl**

xwîn, f. : sang, m.

Xwîna wî sar e. : C'est un homme froid.

Xwîna wî şêrîn e. : Il est sympathique.

Xwîna min lê keliya. : J'éprouvai pour lui une sympathie soudaine.

xwîna ... dan : payer le prix du sang

xwîn ji hev kirin : se battre avec acharnement

xwîndar : sanglant, -e

xwînkêl : enthousiaste

xwîni, m. : meurtrier, m.

xwînmîstî : audacieux, -se

xwînrêj : sanguinaire; sanglant, -e

xwînrêz : cf. **xwînrêj**

xwînsar : froid, -e (fig.)

xwîsî, f. : cf. **xwêsik**

xwîşil ⁽¹⁾:

xwîşila masiya : végétal

xwîşk, f. : soeur, f.

X ⁽²⁾

xalib, m.: vainqueur, m.

xalxal, f. : cf. **galigal**

xar, f. : 1) bille, f. 2) charge, f.

xar berdan : charger

xaznag : malin, -igne

xebînet ⁽³⁾, f. : cf. **xebînet**

xedar ⁽⁴⁾: cf. **xedar**

xedarî, f. ⁽⁵⁾: cf. **xedarî**

xela, f. ⁽⁶⁾: cf. **xela**

xelandin (bixeline) : donner la nausée

xelîn (bixele) : avoir la nausée

xem ⁽⁷⁾: cf. **xem**

xemgîr ⁽⁸⁾: cf. **xemgîr**

1. Celadet Bedirxanî menaya na kelîme nênuştâ.
2. Celadet Bedirxanî na herfe ser o di nuqteyî ronayî û waştî bi na "X"ya dinuqteyîne herfa "xeyn" a erebkî bimusno (binawno). Celadetî herfa verêna (yanî "X" ya) heme kelîmeyanê nê qismî (kelîmeya "xalib"î ra hetanî kelîmeya "xwerdiyan"î) ser o di nuqteyî ronayî. Semedo ke alfabeya ewroyîna kurdî de herfa "X"ya dinuqteyîne çin a û herunda aye de herfa "X" nusîyêna mi zî nê kelîmeyî bi herfa "X" nuştî.
3. Tîya vera (muqabilê) kelîmeya "xebînet"î de zî "xebînet" nusîyayo labelê Celadet Bedirxanî "X"ya "xebînet"ê verênî ser o di nuqteyî ronayî.
4. Tîya vera (muqabilê) kelîmeya "xedar"î de zî "xedar" nusîyayo labelê Celadet Bedirxanî "X"ya "xedar"ê verênî ser o di nuqteyî ronayî.
5. Tîya vera (muqabilê) kelîmeya "xedarî" de zî "xedarî" nusîyayo labelê Celadet Bedirxanî "X"ya "xedarî"ya verêne ser o di nuqteyî ronayî.
6. Tîya vera (muqabilê) kelîmeya "xela" de zî "xela" nusîyayo labelê Celadet Bedirxanî "X"ya "xela"ya verêne ser o di nuqteyî ronayî.
7. Tîya vera (muqabilê) kelîmeya "xem"î de zî "xem" nusîyayo labelê Celadet Bedirxanî "X"ya "xem"ê verênî ser o di nuqteyî ronayî.
8. Tîya vera (muqabilê) kelîmeya "xemgîr"î de zî "xemgîr" nusîyayo labelê Celadet Bedirxanî "X"ya "xemgîr"ê verênî ser o di nuqteyî ronayî.

xerez, f. : but, m.; rancune, f.
xeriqandin (bixeriqîne) : noyer, couler
xeriqîn (bixerique) : se noyer, couler
xeribandin (bixeribîne) : exiler
xeribîn (bixeribe) : quitter son pays, s'exiler
xerib : étranger, -ère; étrange, étonnant, -e
xeribî, f. : pays étranger, l'étranger, m.
xerz, m. : 1) arbuste, m. 2) fichu, m.
xeşim, m. (°): cf. **xeşim**
xewirandin (bixewirîne) : effondrer
xewirîn (bixewire) : s'effondrer, s'écrouler
keyd, f.: 1) lieu couvert de végétation 2) colère, f.
keydok : coléreux, -se
keyidîn (bixeyide) ⁽¹⁰⁾: cf. **keyidîn**
keyr, m. : outre
keyrê wî : à part lui
xîret, f. : zèle, m.
xubar, f. : poussière, f.
xulelif, f. : caverne, f.
xulolîk, f. : grêle, f.
xuman, f. : brouillard, m.
xurab, m. : corbeau, m.
xwerdiyan, m. : géôlier, m.

Y

ya : cf. **a**
yan : ou
yanson, f. : anis, m.
yar, f. : amie, f.; maîtresse, f.
yar : fidèle
ji pîrsa xwe re yar bûn : tenir parole
yari, f. : plaisanterie, f.

yari kirin : plaisanter
yariker : drôle, plaisantin
yaqût, m. : rubis, m.
yaqûtê hêşîn ⁽¹¹⁾: saphir, m.
yaqûtê zer : topaze, f.
yarqijde, f. : danse kurde
yasimîn, m. : jasmin, m.
yazdeh, m. : onze, m.
yek : 1) un, une
yeka yeka : un à un
 2) dans certaines régions, prend le sens de
 "hev"
ev yek : ceci, cela
ji ber vê yekê : pour cela
yek bûn : s'unifier
yek kirin : unifier
yekaheng : monotone
yekane, m. : solitaire, m.
yekanekî, f. : jeu kurde
yekani : unique
yekcar : tout à fait; pas du tout
yekçav : borgne
yekdeng : monotone
yekderb, f. : fusil à un coup
yekdest : uni, -e
yekdestî, f. : union, f.
yeker, f. : espace, m.
yekînî, f. : cf. **yekîtî**
yekîtî, f. : unité, f.; union, f.; singulier, m.
yekman, m. : chef, m.
yekmani, f. : dignité de chef, m.
yekser : tout droit
yeksîm : solipède

9. Tîya vera (muqabilê) kelîmeya "xeşim"î de zî "xeşim" nusîyayo labelê Celadet Bedirxanî "X"ya "xeşim"ê verênî ser o di nuqtayî ronayî.
10. Tîya vera (muqabilê) kelîmeya "xeyidîn"î de zî "xeyidîn" nusîyayo labelê Celadet Bedirxanî "X"ya "xeyidîn"ê verênî ser o di nuqtayî ronayî.
11. Celadet Bedirxanî herunda kelîmeya "hêşîn"î de bi şaşî "keşîn" nuşt.

yekşemb, f. : dimanche, m.

yesax : interdit, -e

yesax kirin : interdire

yewnan : grec, -que

Yewnanistan, f. : Grèce

yewnanî, f. : sorte de fusil

yexte, m. : hongre, m.

yextirme, m. : butin, m.

Yezdan, m. : Dieu, m.

yezdanî, f. : divinité, f.

yê : cf. ê

yên : pluriel de "yê"

Z

zabend, f. : identité, f.

zabit, m. : officier, m.

zaboq, f. : ravin, m.

zac, m. : qualité, f.; essence, f.

zad, m. : récolte, f.; semence, f.; nourriture, f.; provisions, f. pl.

zak, m. : oiseau

zal : vaillant, -e

zalim : injuste, cruel, -le; oppresseur

zana : savant, -e

zanahî, f. : science, f.; savoir, m.

zanax, f. : zone, f.

zandûr, f. : enfractuosité ⁽¹²⁾ dans laquelle s'accumule la neige

zanîn (bizane) : savoir

pê zanîn : connaître

zar, f. : idiome, m.

zar, m. : cf. **zarok**

zar û zêç : famille, f.

zar, f. : plainte, f.

zar û zeng : gémissement, m.

zarawa, m. : dialecte, m.

zarezar, f. : lamentation, f.

zarî, f. : cf. **zarîn**

zarîn, f. : gémissement, m.

zaro, m. : enfant, m.

zarok, m. : cf. **zaro**

zarotî, f. : enfance, f.

zarzar, f. : cf. **zarezar**

zava, m. : gendre, m.; jeune marié

zavil, f. : végétal

zax, m. : cf. **zac**

zaxoyî, m. : sorte de manteau

zaxur, f. : caverne, f.

zayend, f. : genre, m.

zayîn (bizê) : enfanter, mettre bas

zaza : zaza

zazakî, f. : zaza, m. (dialecte)

zebandin (bizebîne) : persécuter, tourmenter, mettre en déroute

zeber : détruit, -e

zeber kirin : détruire

zebeş, m. : pastèque, f.

zebinîn (bizebîne) : être battu, mis en déroute, être tourmenté

zeblok, f. : gros intestin

zebloka dagirtî : saucisson, m.

zebor, m. : oiseau

zeft, f. : saisie, f.; conquête, f.

zeft kirin : saisir, s'emparer de

zеха : colossal, -e.

zехar : cf. **zеха**

zehf : beaucoup, très, nombreux, -se

zehf kirin : exagérer

zehfan, f. : assemblée, f.; groupe, m.

zehferan, f. : safran, m.

12. Celadet Bedirxanî wina nuştо labelê mi ferhenganê fransî de kelîmeya "enfractuosité" nêdiye, beno şaş nusîyaya.

zehftir : davantage

zehman, m. : cimetière, m.

zehmet, f. : difficulté, f.; peine, f.

zehmet dan : fatiguer

zehmet kêşan : se fatiguer, peiner

zehmet kirin : causer de la gêne

zekem, f. : rhume, m.

zelal : limpide, clair, -e; net, -te; pur, -e

zelalgulî : cf. **zelal**

zelalgulî ⁽¹³⁾, f. : végétal

zelalî, f. ⁽¹⁴⁾:

zalam, m. : homme, m.; individu, m.

zalamê sûkê : individu ne méritant pas confiance

zelandin (bizelîne) : plonger

zelate, f. : salade, f.

zelatedank, f. : saladier, m.

zele, f. : gifle, f.

zele dan : gifler

zelete, f. : cf. **zelate**

zelihan (bizelihe) : 1) être plongé 2) ramper

zeliqandin (bizeliqîne) : coller

zeliqîn (bizeliqe) : se coller

zelû, m. : sangsue, f.

zelût : nu, -e

zelûtî, f. : nudité, f.

zem, f. : calomnie, f.

zema ... kirin : calomnier

zeman, m. : temps, m.

di zemanê berê de : autrefois

zembelîlk, f. : aiguille de givre

zemberek, f. : ressort, m.

zemberîş, f. : coussin, m.

zembîl, f. : corbeille, f.

zemhelîl, f. : puits profond

zemherîr : froid vif

zemîr, f. : 1) conscience, f.; intérieur, m. 2)

pronom, m.

zemq, f. : colle, f.

zembrûd, f. : toile, f.

zen, f. : préemption, f.; supposition, f.; doute, m.

jê zen birin : douter de

zen kirin : supposer, croire

zenbelîş, f. : cf. **zemberîş**

zenbelor, f. : cf. **zembelîş**

zencefil, f. : gingembre, m.

zencîr, f. : chaîne, f.

zencîr kirin : enchaîner

zencîrbend : enchaîné, -e

zend, m. : avant-bras, m.

Zendevesta : Zend Avesta

zendik, m. : manche, f.

zendî, f. : vermine, f.

zeng, f. : rouille, f.

zeng avêtin : se rouiller

zeng girtin : se rouiller

zengaro : rouillé, -e

zengelok, f. : pomme d'Adam, f.

zengelor, f. : cf. **zengelok**

zengelork, f. : 1. cf. **zengelok** 2) oiseau

zengelûk, m. : clochette, f.

zengîl, m. : cloche, f.

zengilandin (bizengiline) : faire sonner

zengilîn (bizengile) : sonner

zenglûnatik, f. : oiseau

zengo : rouillé, -e

zengogirtî : cf. **zengo**

zengû, m. : étrier, m.

zenî, f. : menton, m.

zer : jaune

zerê zêrîn : doré, -e

zerê zendelî : jaune canari

zer bûn : jaunir, se faner

zer kirin : jaunir

13. Celadet Bedirxanî na kelîme wina nuşt: zelagulî.

14. Biewnîre (nîyade) notê 1.

ALFABE

Kirmanckî (Zazakî) Tirkî

A a	adir, asin, Almanya	adam, at
B b	bira, ban, Bidlîs	büyük, bir
C c	ca, cêr, cor	can, cadde
Ç ç	çim, Çewlîg, Çemişgezek	çocuk, çöp
D d	dest, Diyarbekir, Dêrsim	dal, dayı
E e	ez, Erzingan, Erzirom	el, eldiven
Ê ê	êrxat, êlçî, êqbal	
F f	fek, fariskî, Fransa	fare, fıstık
G g	ga, giran, Gingim	göl, güven
H h	her, heş, Hollanda	hemen, hava
I i	bin, kirmanc, solin	ısırmak, ışıık
Î î	îsot, İran, İtalya	iş, it
J j	jêhat, jan, Japonya	jandarma, jimnastik
K k	kitab, kar, Kurdîstan	kalkan, küçük
L l	lal, lazut, Licê	limon, leke
M m	ma, mase, Mûş	mavi, maya
N n	nan, newe	ne, neden
O o	of, oda, ordu	olmak, odun
P p	payîz, Pîran, Pali	parmak, pınar
Q q	qeleme, qumaş, Qibris	-
R r	rind, radyo, Riha	resim, rüzgar
S s	sipî, simer, Sêwregî	serin, sarı, süs
Ş ş	şima, şeş, şaş	şışirmek, şişman
T t	ti, tarîx, Tirkîya	tatlı, tavşan
U u	utî, uca, ucret	ütü, ücret
Û û	ûsul, Ûrris, Ûrrim	uzak, unutmak
V v	verg, velg, vate	var, ver
W w	wisar, weş, welat	-
X x	xirab, Xarpêt, xurbet	-
Y y	yaban, yar, yadîgar	yayla, yol
Z z	zaf, zerd, zaza	zeybek, zavallı

Tayê serekeşîrê Dêrsimî